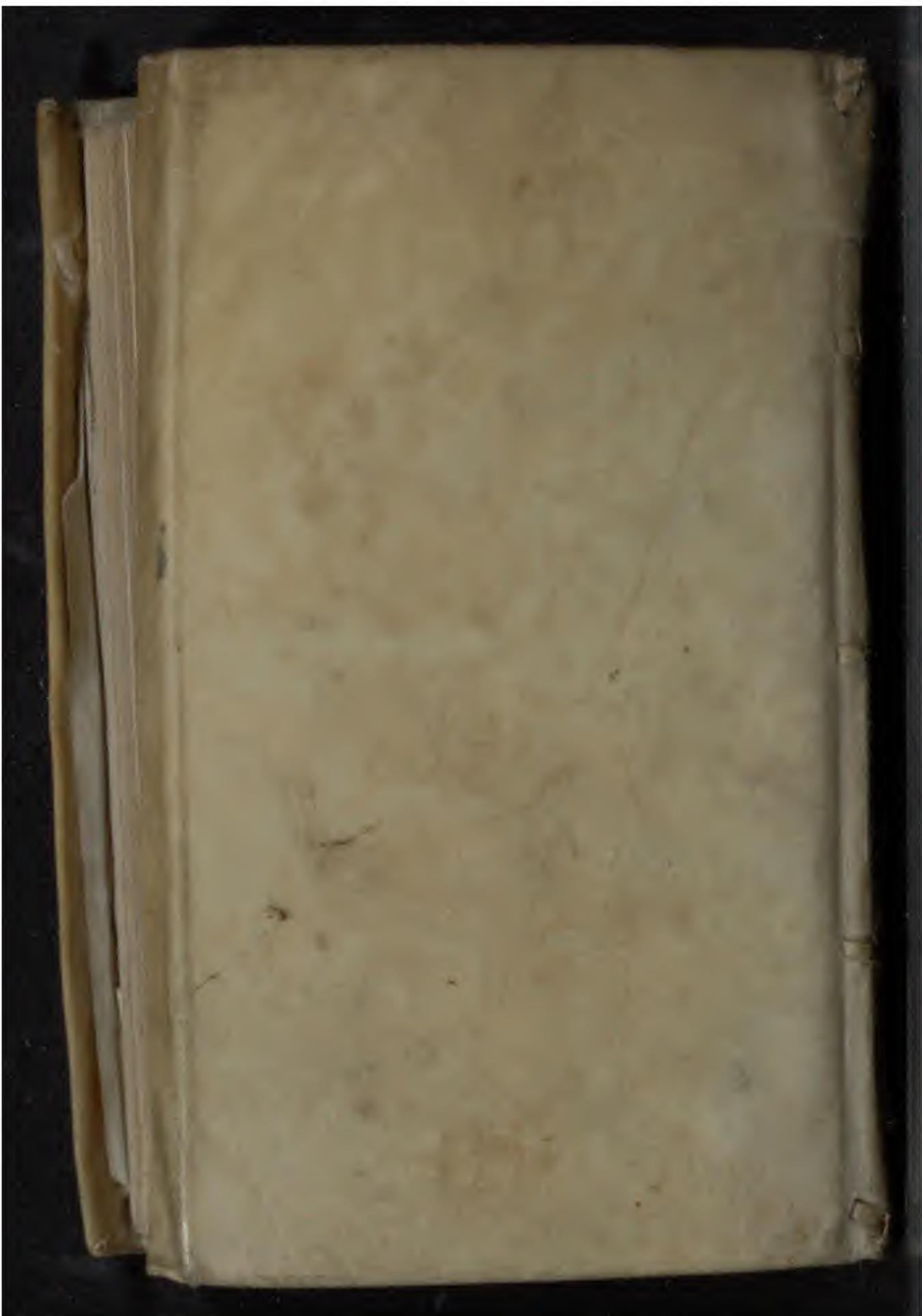

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 A 53 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 A 53 [1]

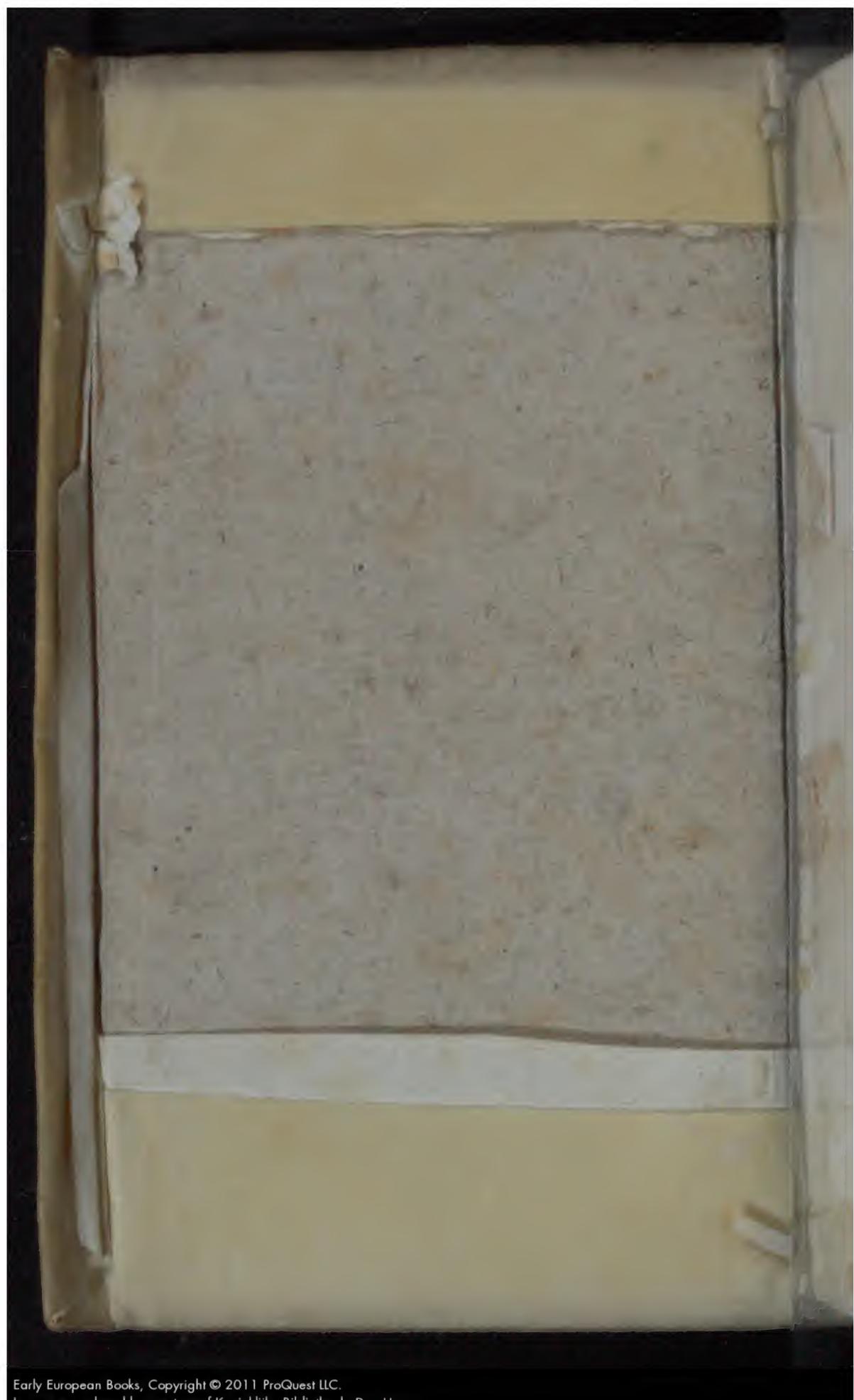
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 A 53 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 A 53 [1]

Early European Books. Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 A 53 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 A 53 [1]

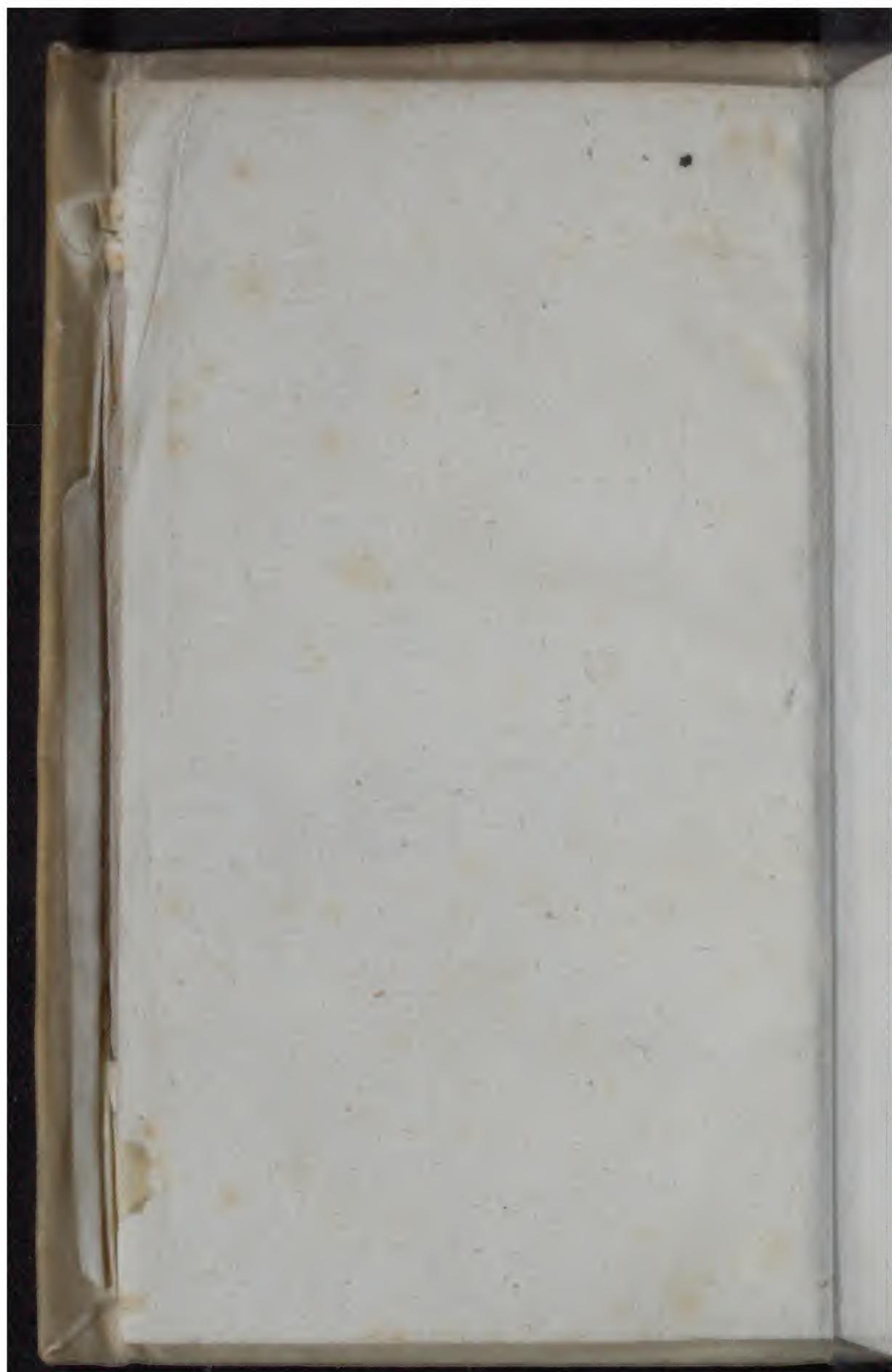
~~G. 224 A. 53~~

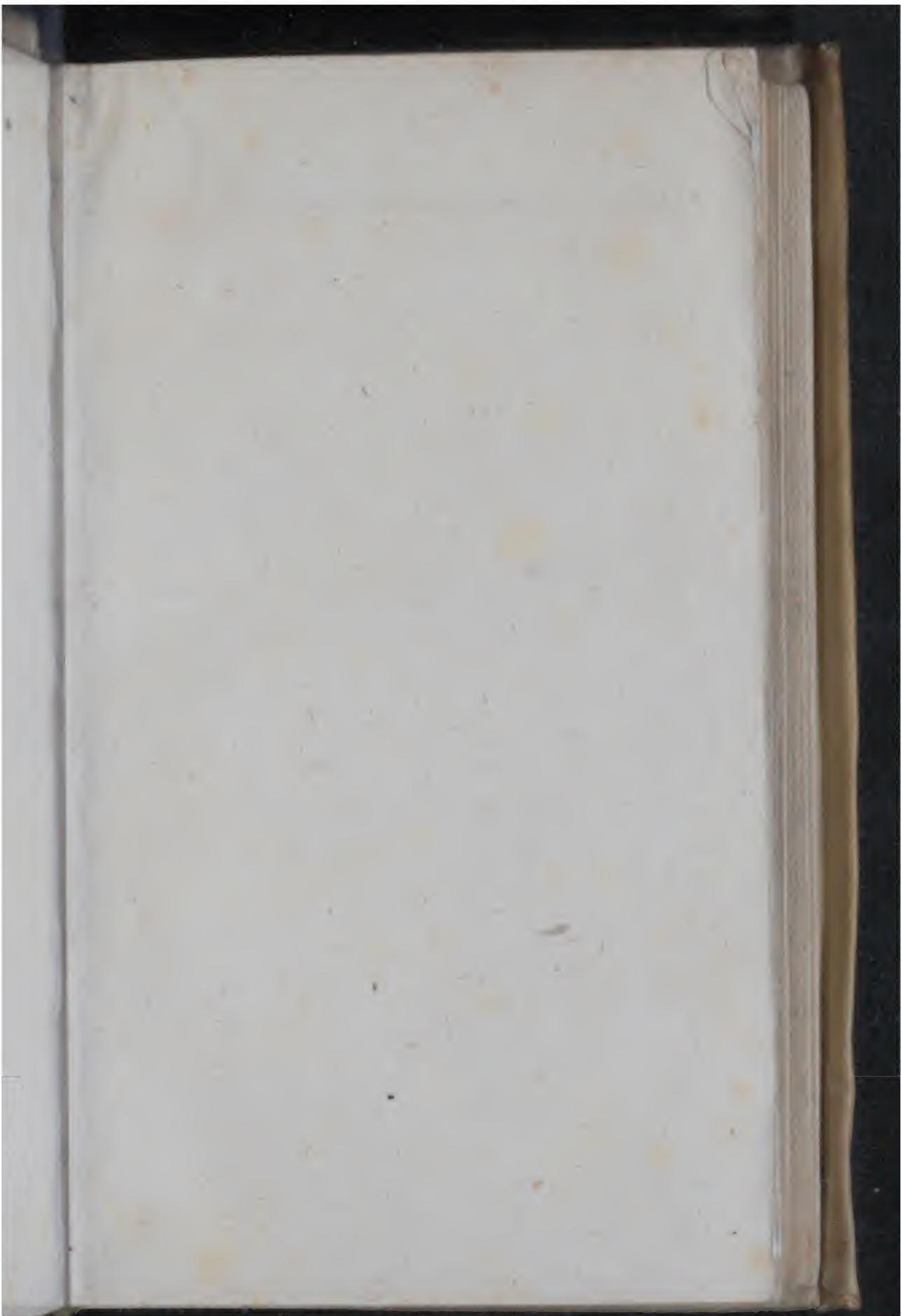
KN 224

A 53

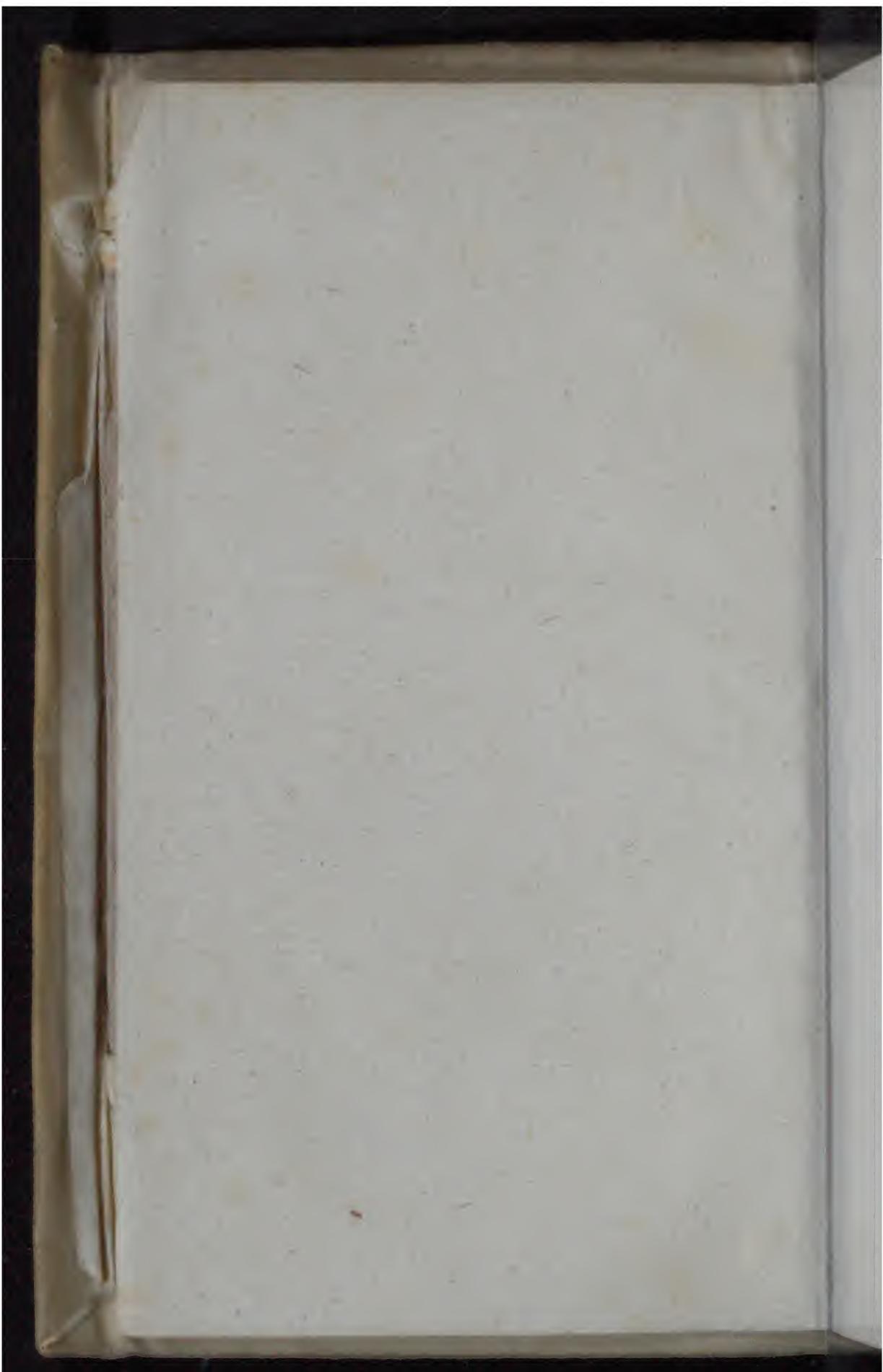
1

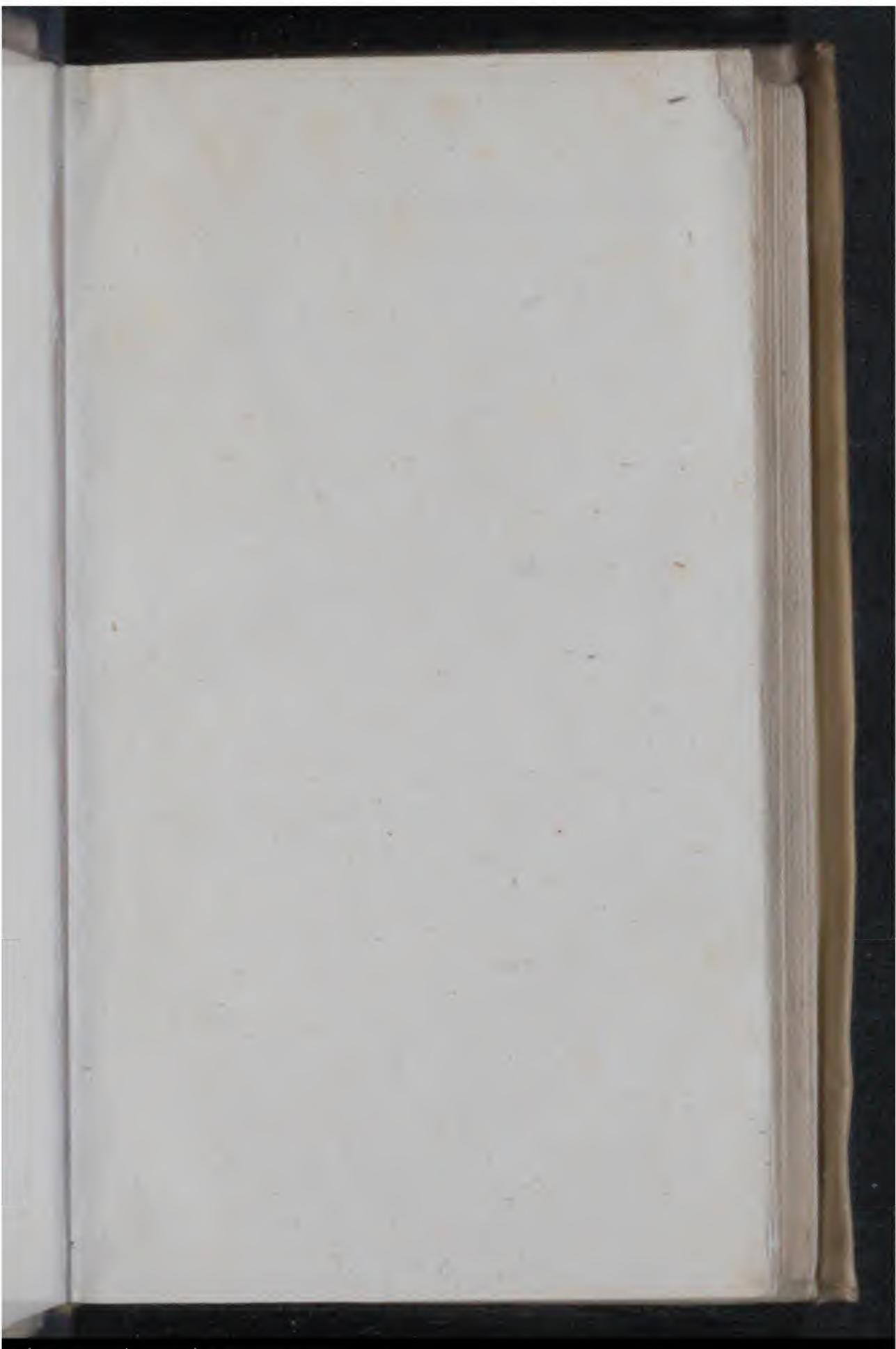
224 A 53

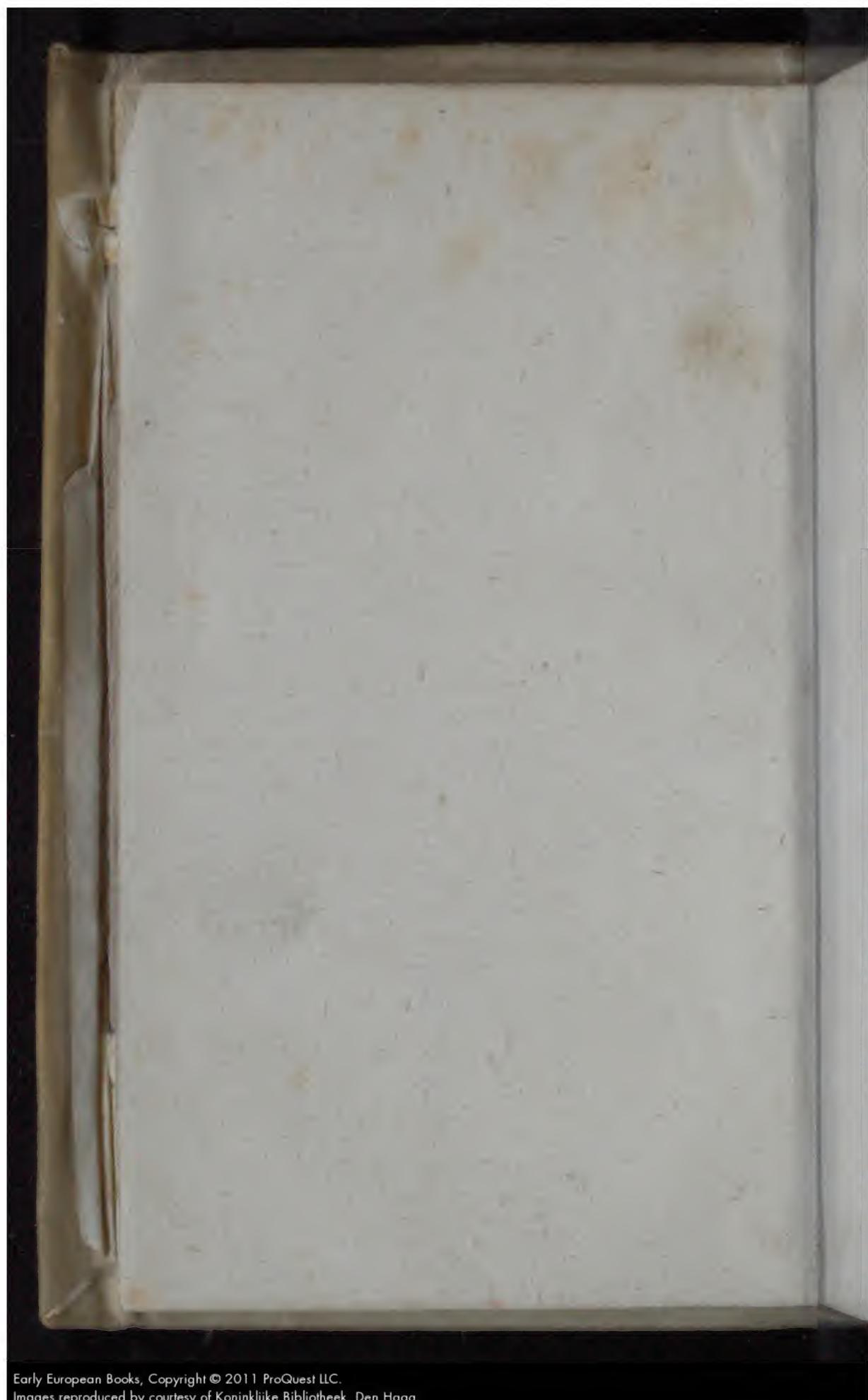

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 A 53 [1]

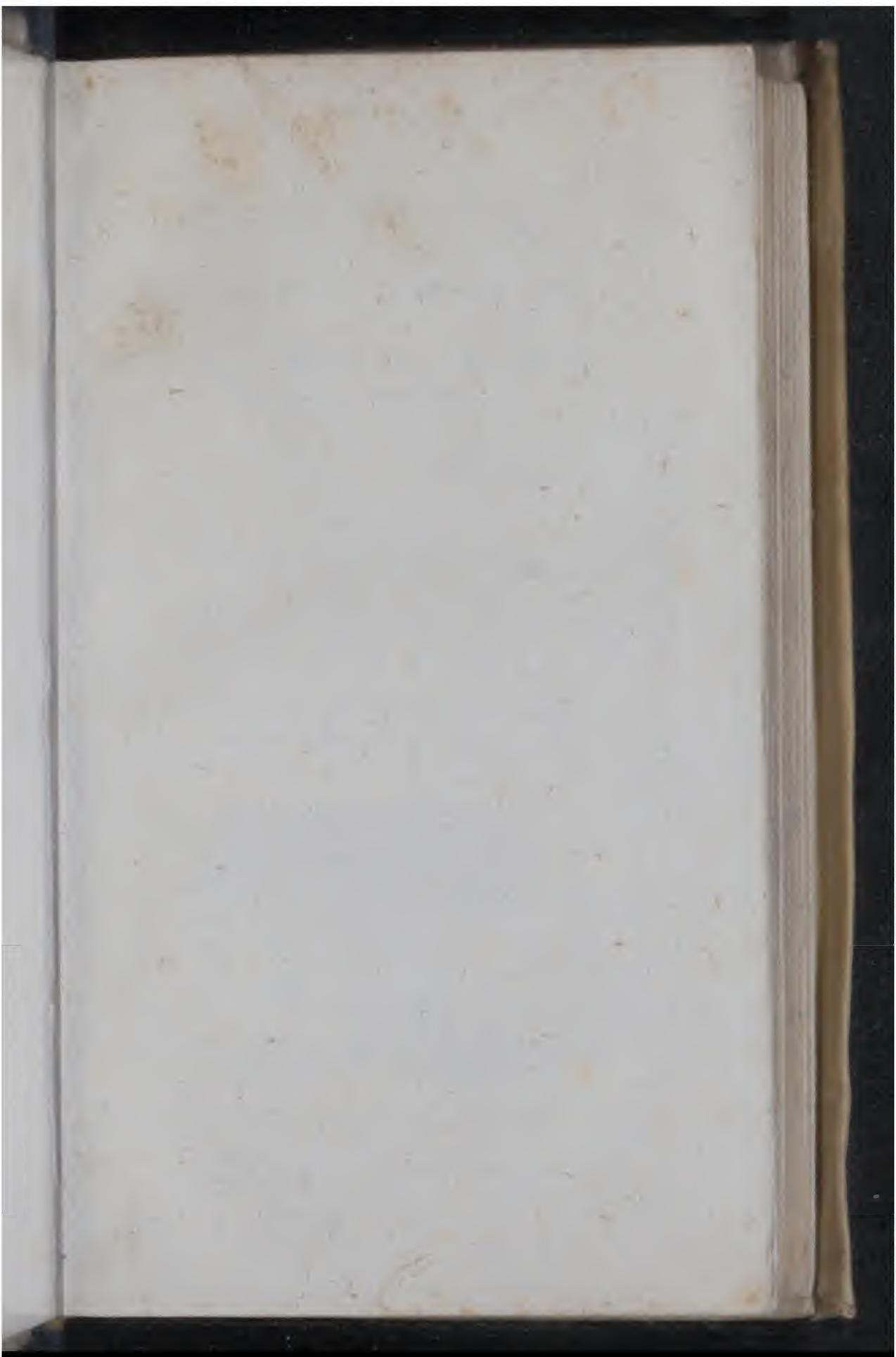

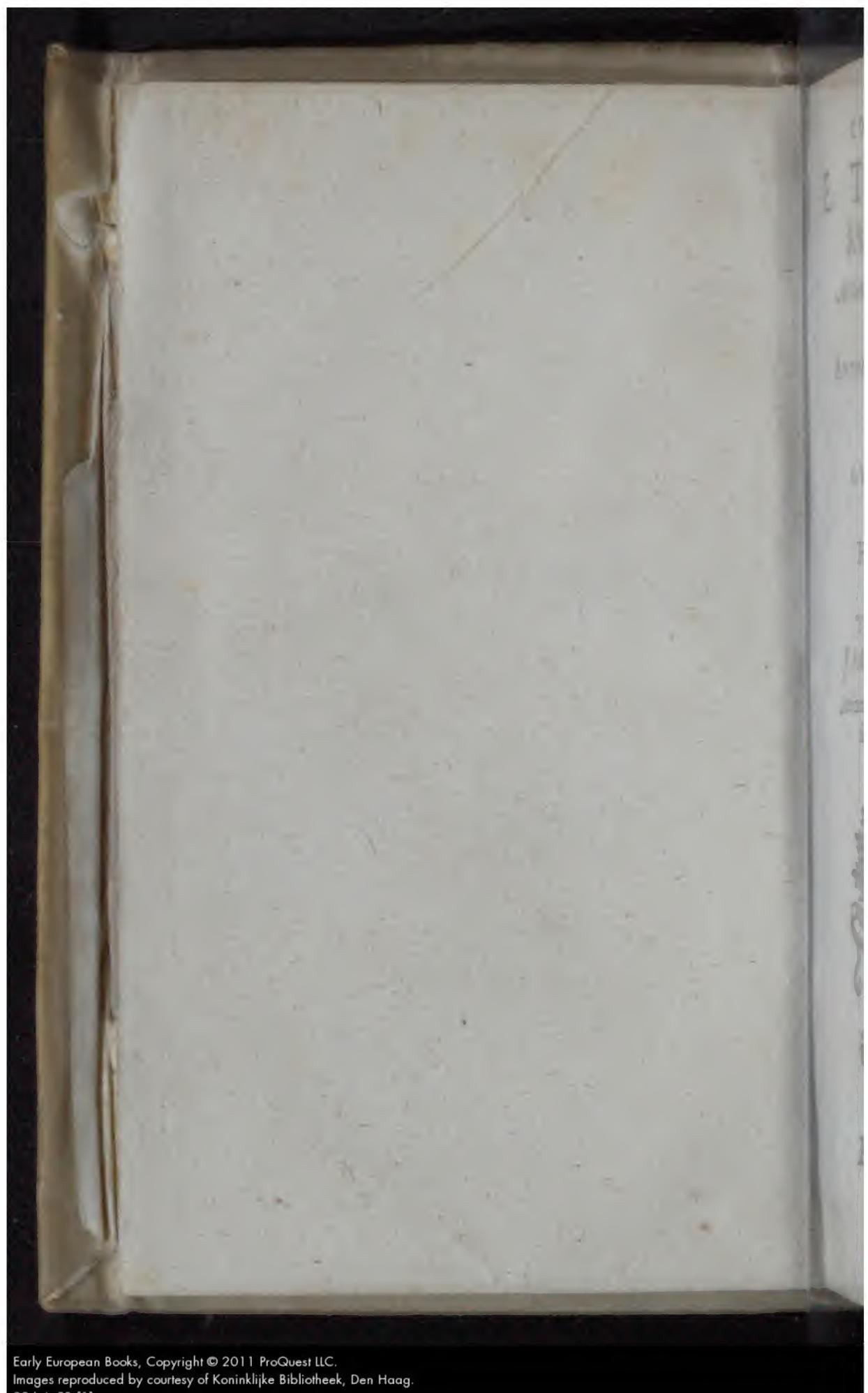
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 A 53 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 A 53 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 A 53 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 A 53 [1]

C O M P E N D I V M
E T H I C Æ
ARISTOTELICÆ

Ad Normam Veritatis Christianæ revocatum,

A B

ANTONIO WALÆO, SS. Theol.
Doctore & Professore.

Accesserunt ejusdem

O R A T I O N E S D V Æ

Cum

H Y M N O A D D E V M ,

&

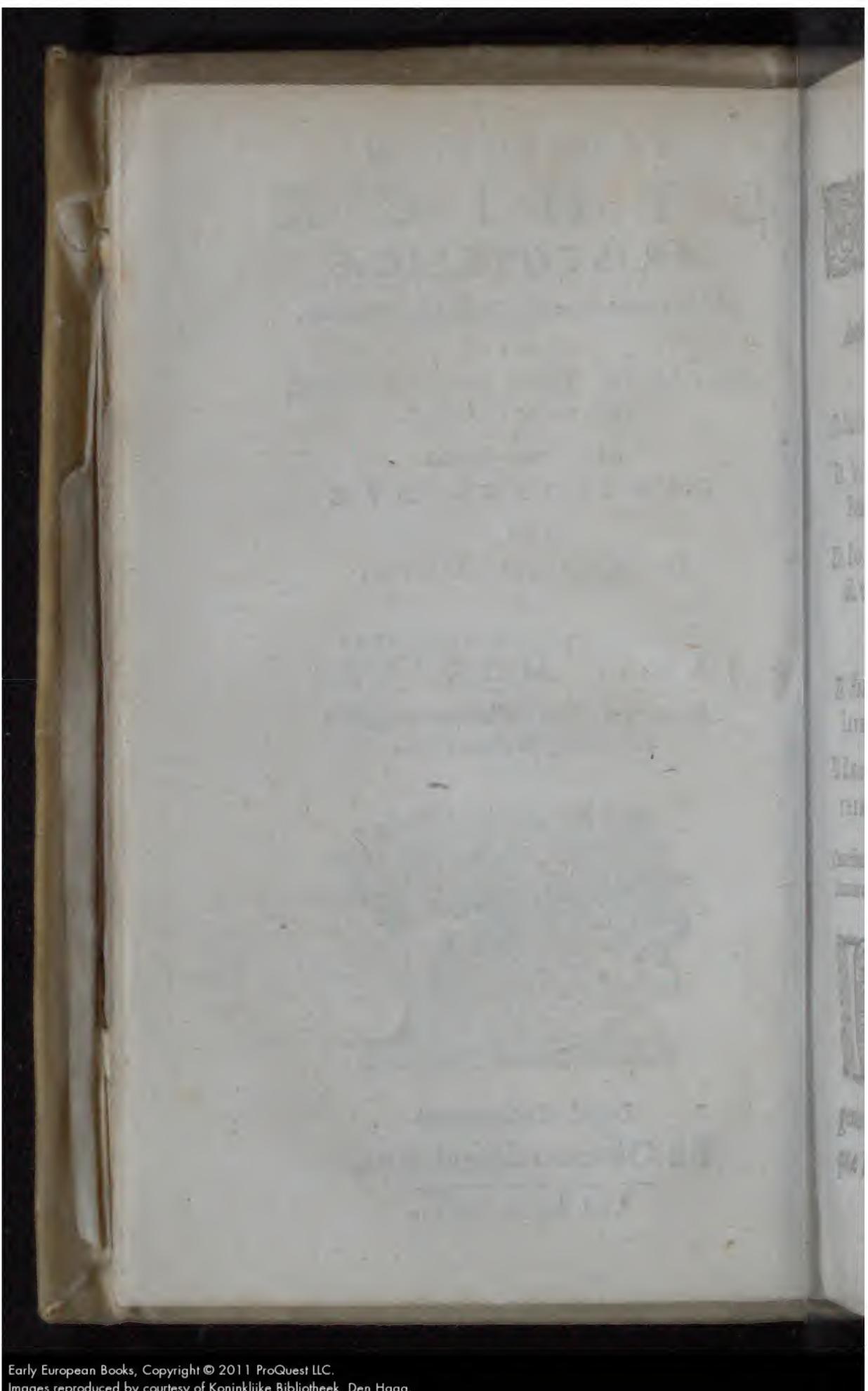
T H E O D O R I S C H R E V E L I T
J A M B I M O R A L E S

Continentes totius Philosophiæ Moralis
summa capita ac præcepta.

Lugd. Batavorum
Ex Officina Elseviriana,

—
c l o c l e x l i v .

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 A 53 [1]

*Amplissimis, Reverendis, Doctissi-
misque Viris,*

D. IACOBO SCHOTIO, Exconsuli,

D. SIMEONI BEAVMONTIO,
Pensionario,

D. IOANNI VISSCHERO, Con-
sil. urbis Middelburgenfis;

E T

D. HERMANNO FAVKELIO, } Ecclesiae Christi
in eadem urbe

D. ENOCHO STER- } fidissimis Mi-
THEMIO, nistris.

*Curatoribus illustris Scholæ Middelburgensis;
Dominis atque amicis suis perpetuo colendis.*

Intra omnes Philosophia
partes, amplissimi ac Re-
verendi Viri, illa jam
olim utilissima humano
generi, non immerito judicata fuit,
qua Ethica seu Moralis appellatur.

A 2 Nam

EPISTOLA

Nam licet cæteræ in contemplatione
rerum occupatae, mentem hominis su-
pra seipsam evitant, & plurima,
quæ vitam ejus ornatiorem ac beatio-
rem reddant, passim suppeditent; sola
tamen Ethica actiones humanas vir-
tutis splendore illustrat, normasque ac
formas prescribit, quibus hominum
mores in civitate, familia, & privata
conversatione honestatem induunt,
atque à bestiarum, latronumque so-
cietae distinguuntur. Hæc res effecit,
ut jam olim viri quidam magni, quos
Deus inter Gentiles ad ipsorum ἐλεγ-
χον excitavit, in hac quoque Philo-
sophia parte excolenda diligenter la-
borarint, atque inter eos præ ceteris
Plato & Aristoteles. Ac licet sint, qui
existiment Platonem in doctrina Mo-
rum tanto esse superiorem Aristotele,
quantum in rebus Physicis Aristoteles
Platonem antecellit; obtinuit tamen
jam aliquot seculis inter Christianos,
ut Aristotelica scripta in Scholis atque
Acade-

DEDICATORIA.

Academiis, hoc etiam in genere, Pla-
tonis commentationibus præferren-
tur. Nobis vero in præsentia hanc li-
tem nostram facere non est proposi-
tum. Est enim, ubi Platonis doctri-
na Aristotelis præcepta longe antecel-
lit. Est vero rursum, ubi Plato ab Ari-
stotele recte reprehenditur atq;
emendatur. Quandoquidem tamen uterq;
licet inter gentiles cæteros longe emi-
neat, S. Scripturæ, Spiritusque san-
cti vera luce destitutus fuerit, ac
proinde in decretis & præceptis suis
haud exiguos errores commiserit; id
circo utilem omnino operam Rebus-
pub. Ecclesiisque Christianis præstant,
qui eorum virorum ac similiūm scri-
pta suo loco quidem suspiciunt, &
quæ ab iis erudite ac laudabiliter sunt
tradita aliis commendant; ita ta-
men ut debita ac necessaria libertate
tanquam Christiani in eorum nœvis
notandis ac refellendis utantur. Alio-
quin enim ex illorum autoritate,

A 3 in

E P I S T O L A

in teneris juventutis animis paulatim præjudicia formantur, quæ deinde adultis magno labore vix eximi possunt; atque in Rebus pub. Ecclesiisque Christianis magnarum turborum sæpe sunt causa; quum Theologiam Christianam ad normas doctrinae Aristotelicæ, non contra Aristotelica decreta ad normam veritatis Christianæ conantur dirigere. Cujus rei multa exempla & domi & foris afferri possent, nisi vulnera potius sanare, quam refricare, nobis hic esset constitutum. Hæc ratio me movit, Amplissimi ac Reverendi Viri, quare, cum in illustri vestra Schola, inter cetera, hujus quoque scientiæ institutio mihi à vobis antehac esset mandata, compendium aliquod illius ex ipso Aristotele discipulis nostris proposuerim; in quo, pro tenuitate judicii mei, quæ in Aristotele aliisque utilia occurrunt, breviter & perspicue à me seligerentur. Quod compendium
et si

DEDICATORIA.

et si eo fine conceptum non fuit, ut unquam lucem adspiceret, quia tamen ejus editio mihi à vobis, ante meum ex Ecclesia ac Schola vestra in hanc Academiam discessum, serio commenda fuit; non potui hac in re judiciis postulatisque vestris deesse; sed diebus aliquot ejus recognitioni impensis, illud in lucem emitto; ut illi, qui id antehac à me audiverunt, ejus memoriā recolere, & alii, si qui velint, in hac quoque Philosophiae parte, ejus manuductione jurari ac dirigi possint. Scio alios quoque antehac in eo genere laborasse, quorum diligentiae hac mea opella nihil detractum volo; optem tamen Philosophos Christianos majori libertate in hisce castigandis nonnunquam uti, quo minori cum periculo ipsi fontes deinde à juventute adiri possint: sed dum ab Aristotelis placitis vix latum unguem audent discedere, in cœlestem veritatem coguntur esse injurii, aut ipsum Aristoteles

A 4 tolem

E P I S T O L A

telem contra ejus mentem loquentem faciunt. Inter Theologos nostros Melanthon & Danaeus industriam suam hic quoque Ecclesiis probarunt: sed cum paucula tantum ex Aristotele in usum suum traducunt, plurima vero alia ex ipsa S. Theologiae praxi in opus suum transferunt, novum plane opus, & alterius generis ab iis est constructum, atque adeo ad Aristotelem aliosque Ethicos recte intelligendos parum utile. Nos ergo conati sumus in hoc exiguo opere utrumque praestare, nempe materias ab Aristotele in Ethics ad Nicomachum praeципue tractatas, collatis quoque ceterorum Philosophorum opinionibus, eodem fere ordine compendiose proponere; & errores in eis à me observatos ad veritatis Christianæ normam corrigere. Vobis vero, Amplissimi ac Reverendi Viri, laborem hunc meum qualemcunque inscribere volui, tum quia in Schola vestra est natus, atque editionis ejus mihi

DEDICATORIA.

mihi fuistis authores; tum quoque ut
grati animi adversus vos, & studii
mei erga Scholam vestram aliquod
documentum præberem. Valete Am-
plissimi ac Reverendi Viri; Deum ro-
go, ut vos Reipub. & Ecclesiae suæ diu
incolumes servet. Lugduni Batavor.
ex Musæo nostro iv. Nonas Septem-
bres, Anno salutis partæ 1620.

Vestræ Amplitudini ac Reve-
rentiæ addictissimus

ANTON. WALÆVS.

A S I N

IN COMPENDIVM

E TH I C V M,

Rev. & Clariss. Viri

D. ANTONII WALÆI,

Amici veteris & collegæ
honorandi.

Q Vi placita veterum, lubricosque
Stagira,
Et Socrateos & Platonis anfractus,
Fastumque voluis porticus Cleanthea,
Atque inde cristas, inde spiritus sumis,
Ceu cuncta doctus, seu peritior cunctis;
Dedisce multa, nosse si paras plura,
Et disce pauca, nosse si paras multa.
Quæ nunc VValaus veritatis æterna
Patronus acer explicat tribus chartis.
Humana ratio viribus suis nixa,
Velut minuta puppis in tenebroso
Deprensa ponto, s̄avientibus ventis,
Erratque, voluiturque, nec sibi constat.
Hæc una virtus veritasque dat mores,
Quam veritatis norma, veritas ipsa,
Deus, Deique natus, ore divino (scit.
Christus profudit, Christiana mens di-
Hæc ad beatam sola sufficit vitam,
Quippe ad futuram sola sufficit vitam.

DAN. HEINSIUS.

Com:

Compendium
ETHICÆ

ARISTOTELICÆ

*Ad Normam veritatis Christianæ
revocatum,*

A B

ANTONIO WALÆO.

PHILosophia, Latinis sapientiæ studium, duplex vulgo statuitur, Instrumen- talis scilicet, & Principalis.

Instrumentalis propriæ Logica dicitur: quæ ideo ὀργανον ab Aristotele appellatur, quia præceptis & regulis suis dirigit mentem hominis in indagatione ac cognitione rerum.

Principalis vero vocatur, quæ versatur circa res ipsas; & vulgo definitur, *Cognitio rerum divinarum atque humanarum, quantas homo commentando hic consequi potest.*

Ea

12 INTRODUCTIO

Ea rursum est duplex, Contemplativa scilicet, & Activa.

Contemplativa, græce θεωρία, appellatur, quæ sola rerum contemplatione seu cognitione est contenta.

Complectiturq; Metaphysicam, Physicam, & Mathematicam. Metaphysica agit de summis causis, speciebus, & affectionibus entis, qua ens est. Physica de causis, speciebus, atque affectionibus rerum naturalium, quæ cœlo & terra continentur. Mathematica denique de speciebus & affectionibus quantitatis continuæ & discretæ: idque vel abstracte & absolute, ut Geometria & Arithmetica; vel concrete & relate ad certa subjecta, ut Astronomia, Geodæsia, Cosmographia, &c.

Activa, græce πρᾶξις, ea pars Philosophiæ dicitur, quæ sola rerum contemplatione contenta non est, sed præter cognitionem rerum, actionem & exercitationem earundem quoque requirit.

Ad hoc postremum Philosophiæ genus pertinet Ethica. Nominatur autem Ethica à græca voce ἡθική, id est mos seu consuetudo, quia versatur circa hominum mores; quapropter & latine *scientia moralis* appellatur.

Defi-

Definiri potest, *Scientia practica hu-*
manarum actionum quatenus in illis honestas locum habere potest.

Defini-
tio Ethic-
ca.

Genus ergo ejus est *scientia*, quia etsi in ea demonstrationes tam exactæ requirendæ non sint, quales in mathematicis extant, tamen certis argumentis nititur, quæ hominis animum convincere, & de veritate sua persuadere possunt.

Practica vero dicitur, quia non sufficit præcepta de honestis actionibus cognoscere: sed præterea requiritur eorumdem præceptorum actio & exercitatio. Nihil enim prodest, si quis sciat, quæ sit justitiæ aut fortitudinis natura, & quomodo à contrariis vitiis distinguatur; nisi easdem virtutes in vita sua exprimere, & contraria vicia fugere conetur.

Et hæc est causa cur Aristoteles initio Ethicæ suæ neget Adolescentes esse idoneos Ethicæ auditores, nempe eos, qui τοῖς παθεσιν ἀκραγανγί εἰσιν, i. qui cupidinibus suis transversum acti parum curant, quid in actionibus hujus vitæ honestum sit aut in honestum. Adolescentes ergo intelligit, τινὲς οὐλικίαις έπονθο, artate & moribus, ut ipse loquitur.

Quis fit
idoneus
Ethicæ
auditor.

14 INTRODVCTIO

quitur. & πόνος τὸ γένος οὐ μάλιστα
ἀλλὰ τὸ καὶ πάθειαν. id est, defectus hic
non est ab extate: sed ex eo quod secun-
dum affectus vivitur. Requirit ergo ta-
lem auditorem qui ipse bonis moribus
institutus est, vel saltem bene monen-
tem paratus est audire & sequi.

Differentia in hac definitione sumi-
tur ab objecto proprio, & ejus conside-
randi modo.

*Ethicæ
objectum.* Objectum Ethicæ à multis statuuntur affectus seu perturbationes. Quæ sententia non est aliena, si de præcipua objecti parte intelligatur: nam hoc præcipue agit Ethica, ut affectus humani rectæ rationi subjiciantur. interim tamen pro objecto toto seu adæquato haberi non possunt: quia Ethica ratio- nis quoque cæcitati & voluntatis cor- ruptioni per præcepta sua aliquo modo medetur.

Magis proprie ergo loquuntur, qui objectum adæquatum Ethicæ statuunt actiones humanas, non tamen quovis modo consideratas, sed quatenus τὸ πεῖπον seu honestas in iis locum habet, & quatenus virtutis capaces sunt; quia omnia quæ in Ethica tractantur, ad hunc finem ac scopum referri possunt.

Hæc

Hæc scientia vulgo dividi solet in tres species. Quarū prima versatur circa actiones cuiusq; hominis per se considerati, & Ethica strictiori modo dicitur. Secunda versatur circa actiones hominis quatenus familiam habet aut pars ejus est, & Oeconomica vocatur. Tertia versatur circa actiones hominis quatenus præst civitati , aut membrum ejus est , & Politica appellatur.

*Ethica
divisio.*

Nobis tamen magis placet aliorum divisio , qui Ethicam dividunt in duas species. Quarum prima generalis est, quia in genere tractat de actionibus vi- ri boni quocunque modo considerati. Altera vero, quæ ea , quæ in genere de moribus dicta sunt , ad certa & pecu- liaria subiecta applicat. Quorum pri- mum & principale est civitas , unde Politica dicitur; secundum familia, un- de Oeconomica; tertium denique ho- mo singularis , unde morum Comitas seu Civilitas appellatur.

De primo genere, quod reliquorum est fundamentum , nobis proprie hic agere propositum est, idque secundum ordinem quem Aristoteles in Ethicis suis ad Nicomachum servavit, correctis tamen iis,in quibus vel defectus est, vel

à YC-

16 INTRODUCTIO

à veritate aberravit, ad normas religio-
nis Christianæ; in qua sola veram & per-
fectam de moribus doctrinam tradi,
apud omnes Christianos in cōfessio est.

Vsus
Ethicae.

Quandoquidem vero omnis ars &
scientia sua utilitate se probat, usus
quoque hujus scientiæ breviter à nobis
sunt indicandi.

1. Hæc scientia non absurde statui-
tur fundamentum civitatum, & bona-
rum legum in civitatibus. Unde & So-
crates gloriari est solitus, se Philo-
sophiam è cœlo in civitates derivasse;
quia cum ejus temporis Philosophi de
rebus contemplativis & astronomicis
fere disputationes de moribus instituit, & de iisdem
præcepta certa discipulis suis tra-
dedit; unde & ad juris civilis scientiam
plurimum utilitatis affert.

2. Hæc scientia usum etiam insi-
gnem in Theologia habet; quia nobis
indicat reliquias legis naturæ, & quod-
nam discrimen honesti atque inhono-
sti ipsis quoque Gentilibus cognitum
fuerit.

3. Nemo cum idoneo fructu ver-
sari poterit in veterum scriptorum le-
ctione, nisi hujus scientiæ aliquam co-
gnitio-

gnitionem percepit. Nam plerique tractatus, qui à veteribus Philosophis conscripti sunt, particulæ quædam sunt hujus scientiæ. Oratores sententiis ex Ethica petitis sunt pleni. Historiæ ipsæ, præter judicia Ethica, quæ passim occurruunt, exempla humanarum actionum ubique proponunt, quæ ex Ethicis regulis judicari debent, honestane an inhonesta, laudene an virtuoso digna, imitanda sint an fugienda.

Vt vero genuinus hujus scientiæ usus Disci-
tanto melius cognoscatur, discrimen men E-
Ethicæ Christianæ & Aristotelicæ bre-
viter hic adnotandum.

1. Ethica Aristotelis, præterquam aristoteli-
quod plane ignoret Euangeliū, & “.
virtutes quæ ad Euangeliū proprie
spectant, legis quoque moralis præce-
pta valde imperfecte tradit.

2. Nam de præceptis primæ tabulæ
parum aut nihil agit, in qua tamen vir-
tutes præstantissimæ continentur. Py-
thagoras, & Plato hic paulo feliores
fuerunt, quia in Syria & Ægypto pere-
grinati sunt, & ab Hebræorum sapien-
tibus multa didicerunt, quæ Aristote-
les vel nescivit vel neglexit.

3. Nonnullas quoque virtutes se-
cundæ

cundæ tabulæ Aristoteles præterivit, ut misericordiam, obedientiam superioribus debitam, &c. imo & vitia quædam virtutum loco habuit; ut vindictam aliquam sui ipsius laudabilem judicat; primos affectuum seu concupiscentiæ motus inter vitia non ponit, cum tamen præcepto decimo prohibeantur.

4. Denique Aristoteles verum principium, & verum finem verarum virtutū ignoravit. nam Principium omnium actionum virtutis, ex virtutis habitu tantum educit; cum tamen & fides in Deum per Christum, & Charitas seu reverentia Dei, virtutum verarum actio-nes ex ipsarum habitibus educant, & in finem rectum dirigant. Finem ultimum propter quem virtus exercetur statuit ipsam honestatē. De gloria Dei, & felicitate futura, ad quam omnia, etiam ipsa honestas, referenda sunt, merum hic est silentium. Unde necessario consequitur, si quis in hisce Ethicis extra erroris periculum versari velit, omnes hujus scientiæ partes esse corrigendas ad normam Verbi Dei, & ex eo esse supplenda, quæ hic desunt.

Ut ergo scientia hæc methodice & brevi-

Partitio
hujus
compen-
dii.

breviter à nobis tractetur, idque secundum ordinem quem Aristoteles secutus est, primo de ipso Summo Bono agemus, deinde de Mediis ad summum bonum ducentibus. Omnis enim scientia practica à summo ejus fine incipit, quia summus finis amorem conciliat mediis, & ordinem in mediis constituit.

Media hæc virtutes sunt, & contraria earundem vitia; virtutes ut viæ, ad summum bonum tendentes; vitia ut avia, ad summum bonum contendenti sedulo vitanda.

De virtutibus autem, duobus modis agendum: primo in genere, de earum causis internis atque externis, subiecto item atque objecto; deinde in specie de singulis virtutibus, atque illarum oppositis vitiis. Virtutes autem sunt duorum generum, simplices, & compositæ. Simplices rursum vel voluntatis vel intellec-tus: compositæ, virtus heroica, & amicitia. Hunc ordinem sequitur Aristoteles, ideo & nos eum sequemur.

De summo enim hominis bono agit lib. I.

De causis & objectis virtutum generalibus agit lib. 2. & prima parte tertii.

De

De virtutibus voluntatis reliquo lib.
3. item 4. & 5.

De virtutibus intellectus, lib. 6.

De virtutibus compositis ; nempe
virtute heroica agit lib. 7. de amicitia
lib. 8. & 9.

Denique de voluptate & beatitudi-
ne contemplativa, lib. 10.

P A R S P R I M A

De summo hominis Bono.

SUMMVM hominis Bonum
vocatur extremus finis om-
nium actionū humanarum,
quod etiam beatitudo , &
felicitas appellatur. Græci appellant οὐ-
δαμηνία, quia nos beatis mentibus si-
miles facit ; vocant etiam οὐεγχία ab
οὐπρότερη, id est , bene & feliciter age-
re : item τὸ ἀγαθὸν , & τὸ τέλος , & τὸ
ἴκανον.

De eo primum inquiremus , an sit
aliquod summum Bonum : secundo
quid non sit : denique quid sit.

Summum aliquod Bonum esse ho-
mini propositum , nemo Philosopho-
rum unquam negavit, ideoque tam an-

xie

*An sit
aliquod
summū
Bonum.*

xie inquisiverunt, quidnam illud sit.

Probatur vero idem multis & firmis rationibus.

1. Omne animal appetit aliquod bonum sibi proprium, in quo acquiescit. Homo autem est animalium præstantissimum.

2. Natura nihil facit frustra; atque homo per naturam concupiscit fælicitatem; ergo datur fælicitas, aut illa concupiscentia esset frustra.

3. Singulæ actiones hominum habent aliquem finem, præcipue vero sapientum. Ergo dandus est aliquis finis summus, in quo actiones hominum tandem acquiescant; vel dabitur progressus finium in infinitum; quod est absurdum.

4. Homo est capax infælicitatis, ergo & fælicitatis; alioquin enim esset creaturarum miserrima.

5. Denique homo instructus est mediis & instrumentis ad summum Bonum ducentibus. Ergo capax est summi Boni. Antecedens probatur, quia prædictus est mente, honestatis & fælicitatis intelligente; item voluntate, virtutis & fælicitatis capace.

1. Quid, si aliquod est summum Bonum,

num, cur Philosophi in tam varias de summo Bono sententias iverunt, & cur quidam hoc, quidam illud pro summo Bono habuerunt?

Resp. Hanc diversitatem sententiarum de summo Bono, non esse, utrum aliquod sit, quod omnes fatentur; sed quidnam illud sit. Causæ vero cur hic dissenserint, dari possunt,

1. Cæcitas mentis in homine jam corrupto.

2. Studium aliis contradicendi.

3. Denique affectatio inanis gloriæ, qua quisque sibi novam sectam erigere, & eligere voluit.

Nam si Philosophorum sententiaz accurate perpendantur, Epicureis exceptis, qui non aliter Philosophi, quam ignis pictus, ignis, appellandi sunt, reliqui omnes deprehendentur re ipsa convenire, et si in circumstantiis quibusdam varient.

*Vbi sum-
mum bo-
num ac-
quiratur.* At quando homines id assequuntur? Respondet hic Aristoteles, in hac vita quærendum esse summum Bonum homini, & non tum demum cum è vita decesserit. Quæ sententia periculosa est, si verba, ut sonant, accipientur. Alii tamen illum excusant, quod hic agat aduersus

versus Solonem de felicitate civili, quæ in civitate acquiri debet, vel nusquam. Sed hæc excusatio nullius momenti est, quia Aristoteles agit de summo Bono hominis, quatenus est homo, atque omnes animantes cæteras superat, & felicitatis est capax. Melius ergo illum excusant, qui ejus sententiam conferunt cum sententia Platonis, qui statuit in hac vita aliquem gradum summi Boni acquiri posse ac debere: perfectam vero ejus possessionem demum haberi post hanc vitam, sed ab iis solis qui aliquem ejus gradum hic obtinuerunt. Quæ sententia in Thesi vera est, & cum Christianismo consentiens; cui & ipse Aristoteles videtur consentire lib. 10. Ethicorum, ubi agit de beatitudine contemplativa.

Hactenus prima quæstio, nempe an sit summum Bonum. Sequitur jam ut inquiramus quidnam illud sit. ubi primum sententias falsas refutabimus, deinde veras adstruemus.

Sententiæ falsæ vel sunt vulgi, vel quorundam Philosophorum.

Vulgus hominum fere judicat summatam felicitatem hominis sitam esse in diuinitus, & omnes actiones esse referendas

*Quid sit
summum
Bonum.*

*Senten-
tie vul-
gi de
summo
bono.*

14 DE SVMMO

das eo ut homo ditescat. Sed hæc sententia viris sapientibus indigna est , & sequentibus argumentis refutatur.

1. Quia divitiæ sæpe per injusta & mala media acquiruntur; summum autem Bonum non nisi per justa & bona.

2. Quia summi Boni possessores ipsi sunt boni. At multi divitarum possessores, sunt homines mali & vitiosi.

3. Summo Bono nemo ad malum uti potest. At divitiis multi ad scelera abutuntur.

4. Divitiæ sunt instabiles. Summum Bonum est stabile & permanens.

5. Divitiae hominis appetitum non implent: nam *quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ*. At in summo Bono hominis mens plane acquiescit.

6. Denique , divitiæ ab optimis propter se non expetuntur, sed propter aliud : summum autem Bonum propter se tantum expetitur.

Secunda sententia vulgi, est multorum Politicorum , & virorum Militarium , qui pro summo actionum humanarum fine, gloriam & honorem habent, ut Cicero testatur in Oratione pro Archia. Sed etiam hæc sententia ab omnibus Philosophis rejicitur.

1. Quia

1. *Quia honor & gloria s^epe ab indignis acquiritur: summum autem Bonum non nisi à dignis.*

2. *Quia honor est inconstans: summum autem Bonum est constans & stabile.*

3. *Quia honor est magis honorantis quam honorati, id est, magis est in potestate & arbitrio ejus qui honorem defert, quam ejus cui honor defertur. At summum Bonum est in potestate possidentis.*

4. *Denique, quia honor ab optimis propter se non expetitur: sed propter aliud, nempe ut sit testimonium virtutis ipsorum: summum autem Bonum propter se expetitur.*

His sententiis rejectis, sequuntur *Sententiae Philosophorum*, quorum *tie philosophorum* quatuor sectae apud veteres præcipue fuerunt celebres, Epicureorum scilicet, *de summa bona.* Stoicorum, Peripateticorum quorum princeps fuit Aristoteles, & Academorum quorum princeps Plato.

Epicurei summum Bonum hominis in voluptate constituebant: Stoici in habitu virtutis: Peripatetici in actione virtutis: Platonici denique in unione hominis cum Deo.

B Sin-

Singulas has sententias examinabimus, & quantum veritatis in se continent videbimus.

*Senten-
tia Epi-
cureo-
rum.*

Epicureorum sententia duobus modis explicari solet. Veteres plerique, ut Cicero, Horatius, & alii, sententiam Epicureorum intelligunt de voluptate corporea & sensibus externis oblectationem afferente. Recentiores quidam conantur eos excusare, & per voluptatem eos intellexisse volunt, non voluptatem illam, quam homines cum bestiis habent communem: sed voluptatem animi puram & à rebus corporeis abstractam; qualis animo hominis oboritur ex cognitione rerum insignium, & actione rerum honestarum.

Si igitur Epicureorum sententia hoc posteriori modo intelligi posset, non esset usque adeo absurda; nam omnes fatentur illam animi oblectationem ex illis causis orientem, aut esse summum Bonum, aut saltem summi Boni individuum adjunctum, quemadmodum postea explicabitur.

*Senten-
tia Epi-
cureo-
rum re-
futatio[n]is.*

Sin vero hæc Epicureorum opinio intelligatur de voluptate corporea, & sensibus externis oblectationem afferente, quemadmodum plerique veteres

res intellexerunt, tum sententia illa absurdā est, & homine indigna, ut ex sequentibus rationibus liquet.

1. Summum Bonum est homini proprium: voluptas autem illa est homini cum bestiis communis.

2. Quidquid parit sui satietatem, tedium, & pœnitentiam, illud non est summum Bonum: at talis est voluptas corporea: Ergo, &c.

3. Quidquid hominem ad honestas actiones ineptum reddit, immo & ad gravissima scelera excitat, illud non potest esse Bonum hominis, multo minus summum Bonum. Talis vero est voluptas corporea.

4. Summi Boni fruitio cum possideatur impediri non potest: at voluptatum fruitio vel morbi, vel senectute, vel aliis casibus impeditur.

5. Summum Bonum cum virtute pugnare non potest, & quo amplius eo fruimureo meliores sumus. At nimia voluptatum fruitio cum virtute pugnat, nempe cum temperantia, & fortitudine. Ergo, &c.

Obj. Illud est summum Bonum quod omnia animantia simul expetunt: At omnia animantia tam rationalia quam

irrationalia expetunt voluptatem. Ergo &c.

Respondeo. i. Negatur major, quia illud non potest esse summum Bonum hominis, quod homo una cum bestiis expetit: sed quod peculiariter tanquam homo debet expetere. Deinde respondeo ad minorem; Faremur esse quidé aliquid in homine, quod ad voluptates fertur, nempe appetitum sensitivum; sed illud non est præcipuum quod in homine est: Summum vero Bonum hominis non debet queri in facultate hominis ignobiliore; sed in parte ejus nobiliore, quæ est ratio & mens, cui aliud multo excellentius bonum propositum est quam voluptas.

Hæ responsiones Philosophorum enervant plane argumentum Epicuri; Theologi vero etiam aliter respondent, nempe in minore esse fallaciam accidentis. Nam quod homo ad corporis voluptates sua natura proclivis est, illud non habet ex prima sui creatione, in qua facultas sensitiva, menti sanctæ & ad imaginem Dei conditæ plene subiecta erat: sed ex corruptione & peccato, quod naturam hominis postea invaserit, quo factum est, ut mens sua sanctitate desti-

destituta, sensitivæ facultati imperare nec velit nec possit, nisi illud vitium à Deo refrænetur; quemadmodum id in quibusdam Ethnicis refrænavit; vel nisi corrigatur per Spiritū Sanctum, quemadmodum sit in iis, qui per fidem in Christo regeniti sunt.

Refutatis sententiis manifesto absurdis, restat ut illas examinemus, quæ veritati magis sunt consentaneæ, & simul ostendamns qua in parte illæ sententiæ defectæ sint.

Stoici, Peripatetici, & Academicci in hoc consenserunt, quod summum hominis Bonum in virtute sit quærēdum. Argumēta quæ eos moverunt, hęc sunt.

1. Illud est summum hominis Bonum, quod præstantissimam partem hominis maxime ornat & illustrat. At virtus mentem hominis, quæ præstantissima ejus pars est, maxime ornat & illustrat. Ergo virtus est summū Bonū.

2. Illud est summum hominis Bonum, quod hominem Deo quam si millimum reddit: hoc vero est virtus.

3. Illud est summū hominis Bonum, quod nullus Fortunæ casus ab homine auferre potest: at hoc est sola virtus.

4. Illud est summum hominis Bonum,

num, quod jucundissimum, honestissimum, & maxime laudabile est: hoc autem est virtus.

5. Denique, illud est maximum hominis Bonum, quod omnia minora bona, honesta & vere bona facit. At virtus facit, ut divitiæ, honores, valetudo, &c. recte ab homine usurpentur. Ergo illud est maximum hominis Bonum.

*Differens
inter
Stoicos
& Peri-
pateri-
cos de
summo
bono.*

Hactenus ergo Philosophi inter se convenerunt. Sed inter Stoicos & Peripateticos quæstio nobilis movetur, sicut habitus virtutis maximum illud Bonum, an vero virtutis actio. Fatebantur quidem utrique, utrumque semper conjungi; nam actio virtutis nulla constans est nisi ex habitu proficiatur; & habitus virtutis in mente nullus esse potest, nisi actiones suas producat.

Contendunt tamen Stoici, si hæc duo inter se conferantur, eminere virtutis habitum: Peripatetici vero contra, antecellere virtutum actiones.

Stoicorum argumenta hæc sunt.

1. Illud quod à nobis potest auferri, vel ab alio impediri, non est sumnum, sed eo aliquid est majus. At actio & exercitatio virtutis potest tolli & impedi, habitus vero nunquam. Ergo non.

HOMINIS BONO. 31
non actio, sed habitus est summum il-
lud Bonum.

2. Illud est maximum Bonum,
quod ita est in nostra potestate, ut à
nulla alia re pendeat: At solus habitus à
nulla alia re pendet, actiones vero vir-
tutum pendent vel ab objectis necessa-
riis, vel ab instrumentis; ut in pace
fortitudini bellicæ non est locus; in
paupertate liberalitati, &c. Ergo, &c.

3. Summum Bonum totum simul
possidetur, non per partes. At actiones
virtutum simul possideri non possunt,
quia nemo omnes virtutes simul exer-
cere potest; habitus vero omnium vir-
tutum simul possidentur. Ergo habitus,
non actiones sunt summum Bonum.

Hæc sunt præcipua Stoicorum ar-
gumenta.

Peripatetici sua quoque habent, &
non parvi momenti, quibus contra
probant summum Bonum in virtutum
actionibus, & non in habitibus consi-
stere. Primaria hæc sunt.

1. Otiosus & dormiens non potest
dici summe felix. Atqui otiosus &
dormiens, virtutis habitum habere po-
test. Ergo in virtutis habitu non est sita
summa felicitas.

B 4 2. Illud

2. Illud non est summum Bonum, cui aliud Bonum addi potest, quo fiat perfectius. At virtutum habitui addi possunt virtutum actiones, quibus ipsi habitus perfectiores & illustriores redundunt.

3. Summum Bonum propter se exceptitur, & non propter aliud. At habitus virtutum exceptuntur propter actiones.

4. Quod maximam jucunditatem & voluptatem animi habet adjunctam, illud est summum Bonum. At actiones virtutum, non habitus, maximam jucunditatem & voluptatem habent conjunctam.

5. Quod nos Deo similiores reddit, id pro maximo Bono est habendum. Sed actiones virtutum nos magis Deo similes reddunt, quam habitus; quia Deus in perpetua actione versatur. Ergo, &c.

*Stoico-
rum &
Peripate-
ticorum
confor-
matis.*
Hæc duæ sententiæ etsi diversæ videantur, non ita tamē pugnant, ut non aliquo pacto possint conciliari. Nam Stoici non sentiunt habitus virtutum sine actionibus esse summum Bonum: sed hoc tantum volunt, illos qui virtute sunt prediti, etsi exercitatio actionis exterioræ impeditetur, nihilominus tamen manere

manere felices: quia habitum virtutum & actiones earum internas, quæ nunquam impediri possunt, semper possident. Peripatetici quoque nullas veras actiones virtutum agnoscunt, nisi quæ ex habitibus suis proficiscuntur, & cum de actionibus loquuntur, in primis internas intelligunt, quæ nunquam impediri possunt, ac se ubi opus est etiam foris ostentant; & licet omnes simul adesse non possint, tamen propositum eas omnes suo tempore exercendi, à viro beato tolli non potest.

Hæc controversia igitur ita conciliari potest. Sed restat alia quædam quæstio inter Stoicos & Peripateticos agitata, de Bonis nempe corporis & fortunæ, qualia sunt bona valetudo, robur corporis, nobilitas, divitiae, honor &c. An hæc etiam vere Bona sint appellanda, & an eorum possessio viro beato sit expetenda. Aristoteles ea esse vere Bona statuit, ac proinde etiam expetenda; & licet absentia eorum Bonorum, hominem virtute præditum non possit plane reddere infelicem & miserum: tamen statuit, felicitatem ejus per eorum absentiam obscurari; quia instrumentis destituitur ad quarundam vir-

*Alius
Stoico-
rum &
Peripate-
ticorum
diffensus.*

B 5 tutum

tutum actiones exercendas: imo vero & statum felicitatis labefactari, si, quemadmodum Priamo accidit, grandia infortunia ingruant. Stoici vero hæc plane contemnunt, & ne inter bona quidem numeranda censem, quorum argumenta Cicero explicat secundo paradoxo.

Obj. Atqui, inquiunt Peripatetici, ejusmodi bona fortunæ & corporis sunt utilia, immo nonnunquam necessaria ad quarundam virtutum actiones exercendas. Ergo bona illa fortunæ & corporis virtutem reddunt illustriorem.

Respondent Stoici, Primo per negationem consequentiæ; quia id sit per accidens, propter hominum pravam opinionem, quæ virtutem illustriorem judicat, cum pluribus innotescit, aut splendorem externum adjunctum habet. Deinde, etiamsi concedi possit & debeat, quasdam actiones externas virtutum, per absentiam horum Bonorum impediri: tamen internæ impediri non possunt; & rursum per ejusmodi Bonorum absentiam, suppeditantur occasiones, actionibus virtutum edendis, quæ magis illustres sunt & laudabiles quam illæ quæ impediuntur. E. G.
homo

homo valetudinarius non potest exercere virtutem liberalitatis ; potest tamen vir fortis etiam in adversa valetudine non minus laudabilia praestare, nempe corporis cruciatus fortiter & patienter ferre ; item divitias & honores parvi facere , & paucis esse contentus ; quæ virtutum actiones magis arduæ sunt, quam priores.

Hæc Stoicorum opinio valde mascula est, & à Christianismo non aliena, si nempe senserint hæc fortunæ bona non esse bona moralia, nec eorum absentiam, animi felicitatem tollere , imo vero & sæpius eam illustrare, ut in Hiebo , Davide , & aliis Sanctis videmus . Sed si intellexerint ea non esse bona naturalia, quæ sobrie ac legitime expecti ac usurpari possint, injurii sunt in naturæ auctorem.

1. Quia à Deo sunt condita.

2. Quia à Deo sæpe conceduntur in præmium obedientiæ , & contraria mala vel pro afflictionibus & castigationibus, vel nonnunquam pro pœnis infliguntur.

3. Denique , et si homines pravi iis prave utantur , tamen id sit per accidentem: boni vero iis bene utuntur, nem-

pe

pe ut per ea aliis benefaciant, & suas
actiones illustriores reddant.

An volu-
ptas ani-
mis sit
summum
Bonum.

Hactenus probatum est, summum Bonum consistere in virtute actiones suas suo tempore producente, cui virtuti tanquam individua comes, semper conjuncta est honesta quædam animi voluptas & tranquillitas. Nam qui virtutis habitum possidet, & eam cum occasio postulat etiam exercet, is animi quadam jucunditate perfunditur, & conscientia tranquilla fructus; cum contra, actiones sceleratæ animi dolorem & ægritudinem secum trahant. Hinc nascitur nobilis quæstio inter ipsos Peripateticos, an essentia & forma summi Boni, consistat in illa animi tranquilitate, & voluptate quæ virtutem conseqnitur: an vero in ipsa virtutis forma & natura, quæ hanc animi tranquillitatem semper habet comitē.

Quidam magni notissimi Philosophi atque etiam Christiani, statuunt virtutem quidem esse summum Bonum hominis: sed causaliter, ut loquuntur, quia nempe hanc animi tranquillitatem & jucunditatem parit; igit autem illam animi tranquillitatem & jucunditatem esse summum Bonum formaliter. Argumenta

gumenta quibus nituntur hæc sunt:

1. Quod omnes etiam Boni & virtute prædicti appetunt, illud est superius Bonum quam ipsa virtus. Sed omnes Boni & qui virtutem jam possident, appetunt etiam illam animi quietem & voluptatem; contrarium vero dolorem ut malum fugiunt. Ergo illa animi tranquillitas est superius Bonum quam sit ipsa virtus.

Sed ad hoc argumentum respondeatur, expeti quidem à virtute præditis hanc animi tranquillitatem, non tamen ut ipsum summum Bonum, sed ut summi Boni adjunctum & fructum, quemadmodum honor ab eisdem expeti potest; cum ipsum summum Bonum, vel ipso Aristotele teste, non tantum maxime sit jucundum, sed etiam maxime honorabile.

2. Illud quod propter se ita expetur, ut propter nullum aliud expetur, est summum Bonum. Hæc animi tranquillitas propter se ita expetur, ut propter nullum aliud expetur; virtus vero propter hanc animi tranquillitatem expeti potest. Ergo illa animi tranquillitas, non virtus, est summum Bonum.

Respon-

Respondeatur ad hoc argumentum, minorem non esse simpliciter veram; quia etsi illa voluptas propter se etiam expetatur; tamen præcipue expetitur virtutis fructus & testimonium; quemadmodum honor & vera gloria etiam expeti potest.

3. Animi tranquillitas, lætitia, gaudium, & voluptas animi, &c. in omnibus fere linguis pro felicitate & beatitudine usurpantur. Ergo in iis sita est summa fælicitas.

Sed hic etiam responderi potest ad antecedens, esse metonymiam effecti pro caussa, item adjuncti pro subjecto; cum animi illa tranquillitas pro felicitate sumatur, quia est felicitatis individuum adjunctum & effectum.

4. Deus ipse in sacris scripturis promittit voluptatem animi & gaudium coeleste, tanquam præmium & finem laborum nostrorum. Ergo summa felicitas hominis in eo consistit.

Responderi potest ad antecedens, verum quidem esse, hoc gaudium cœleste promitti in futura vita, & animi illam pacem & tranquillitatem in hac vita: sed plura quoque promittuntur, & quæ sunt majoris momenti, nempe Dei visio.

visio & fruitio, item plena sanctitas, & gloria; ac proinde cum scriptura ita loquitur, synecdochice loquitur.

Propter hæc argumenta omnes vere *Virtut-*
philosophantes agnoscunt, in ipso sum- ipsa, non
mo Bono hanc animi tranquillitatem voluptas
& gaudium reperiri: re tamen accur- ei con-
tius expensa, statuendum est, eam po- juncta, eß
tius esse affectionem inseparabilem, & summū
adjunctū proprium summi Boni, quam bonum.
ipsius summi Boni formam: essentiam
vero summi Boni consistere in virtute,
tanquam hujus gaudii causa. Argumen-
ta quæ id demonstrant hæc sunt.

1. *Quia non ab illo gaudio, aut ani-*
mi voluptate nominamur Boni: sed à
virtute. Illud autem est essentialiter
Bonum, à quo Boni appellamur.

2. *Quia homines vitiosi, qui intem-*
perantiae & injustitiae habitum contra-
xerunt, etiam cum voluptate actiones
suas exercent. Si ergo in illa animi ob-
lectatione confisteret forma summi
Boni, etiam scelerati aliquam partem
cjus aliquando possiderent.

3. *Per quod animi illa voluptas con-*
sequitur, ut bona & laudabilis sit, illud
est majus Bonum, quam ipsa voluptas.
At à virtute voluptas illa animi conse-
quitur.

quitur ut bona sit & claudabilis: ergo &c.

4. Denique, quemadmodum omnibus rebus appetitum spectantibus, voluptas aliqua est conjuncta, ita etiam conjuncta est summo Bono. Sed voluptas quædam omnibus rebus appetitum spectantibus est conjuncta, non ut finis extremus illarum rerum: sed ut quædam affectio, per quam appetitus excitetur ad res illas tanto avidius expetendas.

Quemadmodum videmus in cibi & potus sumptione fieri, item in acquisitione honoris & scientiarum. Ergo etiam summo Bono hæc voluptas est conjuncta, ut ipsa virtus tanto ardentius à nobis exspectatur; non ut animus simpliciter in illa voluptate acquiescat.

Ex iis igitur quæ dicta sunt, & hæcenus disputata, summi Boni definitio, secundum Aristotelem, talis est; Summum Bonum est actio virtutis perfectissima in vita undique perfecta, quæ animum hominis jucunditate maxima perfundit, & ipsum hominem summo honore dignum facit.

Virtus quæ hic perfectissima vocatur, duplex ab eodem statuitur, Contemplativa scilicet, & activa.

Con-

*Definitio
summi
boni, ex
sententia
Aristote-
lii.*

Contemplativa in mente vocatur
Sapientia.

Activa in voluntate vocatur Iustitia.

Quæ duæ virtutum species, quo perfectius in uno homine conspirant, eo is felicior est & beatior; et si saepe contingat ut in uno sapientia, in altero justitia magis emineat; qui nihilominus felices censemur, et si imperfectius. Perfecta vero felicitas ex utraque conjuncta demum nascitur. De qua conjunctione utriusq; virtutis Aristoteles multis agit lib. 10. Ethicorum. Per vitam vero perfectam quid ab eo intelligatur, disputari solet; maxime autem probabilis est illa sententia, qua, per vitam perfectam, talis vita hominis intelligitur, quæ justo tempore perdurat, & toto cursu suo vitiosis actionibus non maculatur.

Hæc sententia Aristotelis si secundum mentem ejus sumatur, valde imperfecta est: siu vero mens ejus corrigitur, & verba sumantur in eum sensum quem ferre possunt, tum sententia hæc cum veritate conciliari potest.

Nam homo in eum finem est creatus à Deo, ut per actiones virtutum, tam mentis quam voluntatis, ipsi esset conformis. Sed hic rursū defectus est, quod extrema

*Correctio
sententie
Aristote-
lis.*

extrema hominis perfectio in hisce vir-
tutum actionibus statuatur, quum hæc
conformitas, quæ in hac vita postula-
tur, sit via tantum seu medium ad feli-
citatem futuram & æternam. Nec vero
virtus ita propter se expetenda est, ut
etiam non expetatur propter aliud, &
quidem majus bonum; nempe ut per
eam Deus colatur, proximus juvetur,
& via sternatur ad felicitatem futuram.

*Senten-
tia Pla-
tonis, &
Christia-
næ cum
ea consen-
sus, aut
dissensus.*

Plato vero hic altius ascendit, qui
summum Bonum confistere statuit in
visione seu fruitione Dei. Virtutes ve-
ro, quæ hic haberi possunt, sensit esse
media mentem nostram & volunta-
tem purgantia, ut tanto facilius & me-
lius Deus à nobis videri, & nobiscum
uniti possit.

Inter virtutes autem illas purgatri-
ces, præcipuam statuit religionem &
pietatem in Deum, quam Aristoteles
hic plane præterivit.

Hanc Dei visionem & fruitionem
appellavit Ideam, ut præstantissimi Pla-
tonici notant, quam mens nostra sem-
per contemplari deber, ut semper felix
esse possit. Ac proinde quæ hic ab Ari-
stotele contra Platonem disputantur de
Ideis, ac si Plato statueret felicitatem
con.

consistere in contemplatione formarum abstractarum, illa præter mentem Platonis ab eo dici videntur, quemadmodum Platonis libros legenti facile liquebit.

Hæc sententia Platonis optime congruit cum veritate Theologica. Nam sacra scriptura testatur summum hominis Bonum consistere in Dei visione & fruitione; quam visionem Dei necessario antecedit vera mentis illustratio & voluntatis purgatio, quemadmodum Christus Matth. 5. loquitur, *Beati mundo corde, quia Deum ipsum videbunt.* Sed hic erravit Plato, quod veram causam, per quam mens, & voluntas nostra purgatur & præparatur, ignoraverit; quia sola Christi per fidem apprehensi gratia, & efficax ejus ad mentem & voluntatem nostram per Spirit. S. applicatio, vera causa purgationis hujus est. Quemadmodū Petrus testatur Actor. 15. cum dicit *fide purgari corda nostra:* cuius gratiæ per Christum nobis partæ fructus & testimonia, sunt veræ & Christianæ virtutes, quarum multæ modum virtutum Ethicarum longe excedunt. Etsi & hoc fateamur, virtutes illas, seu, ut scriptura loquitur, bona opera,

ra , esse media per quæ nobis ad futu-
ram ac cœlestem felicitatem est ten-
dendum: quia licet non sint causa re-
gnandi , sunt tamen via Regni , ut Ber-
nardus pie & rotunde loquitur.

P A R S S E C V N D A .

*Quæ agit de Virtutis natura in
genere.*

AC T E N V S de prima hujus
scientiæ parte egimus , nem-
pe summo Bono , tanquam
omnium actionum huma-
narum fine. sequitur jam ut ad alteram
partem procedamus in qua agendum
erit de virtutibus & vitiis ; quæ media
sunt & via ad summum illud Bonum
ducentia.

Id autem ut ordine fiat , 1. in genere
de natura virtutis erit agendum , dein-
de in specie de singulis virtutibus.

In genere ad naturam virtutis recte
intelligendam hæc sunt explicanda , 1.
quodnam sit subiectum cui virtus pri-
mario inhæret. 2. Quodnam sit obje-
ctum , circa quod præcipue versatur.
3. Quæ causæ ejus efficientes. 4. De-
nique ,

nique, quæ sit ejus natura ac definitio,
& in quo^t genera dividatur.

Subiectum virtutis omnes Philo- De sub-
phi agnoscunt esse animam hominis. jecto
Id autem ut accuratius intelligatur, virtutis,
eius facultates παχυλῶς καὶ τύπῳ nobis nempe
sunt cognoscendæ. Nam exacta earum anima
tractatio ad Physicam spectat. hominis,

Animæ humanæ facultates ab omni-
bus Philosophis statuuntur duæ; qua-
rum prima rationalis, Græce τὸ ἴγεμ-
νον seu λογικὸν appellatur; altera vero
irrationalis, seu τὸ ἀλογεῖν & τὸ ὑπερ-
ηκόν.

Primæ facultati imperium; secundæ
obedientia convenit, in homine bene
constituto.

Rationalis facultatis duæ sunt par-
tes, intellectus scilicet, & voluntas.

Intellectus duplex est, Theoreticus,
& Practicus. Theoreticus appellatur,
qui res simpliciter ut veras compre-
hendit, sine ullo ad actionem futuram
respectu; Practicus, qui res compre-
hendit, prout humanis actionibus sub-
iectæ sunt.

Hic intellectus, cui reminiscētia sub-
servit, duobus modis res Ethicas com-
prehendit. i. In genere, quatenus naturā
suā

suā atque absolute sunt bonæ vel malæ; deinde in specie, quatenus intellectus res objectas cum suis circumstantiis, & comparate cum aliis, sibi bonas vel malas, ac proinde agendas vel omittendas opinatur.

Prior vis, quæ in genere de rebus Ethicis judicat, est integrior; & homo etiam naturalis de bonitate vel malitia multarum actionum in genere rectius judicat; & hæc vis proprie conscientia, græce ὀντηρησις appellatur.

Altera vis, quæ in specie de singularris actionibus judicat, & *judicium ultimum rationis practica* dicitur, est corruptior; quia ratio illa specialis affectibus suis seducta, sibi bonum & eligendum sæpe judicat, quod in se ac sua natura est malum, & malum esse judicatur. Quemadmodum illud Medeæ ostendit:

Sed trahit invitam nova vis, aliud que cupido.

Mens aliud suadet. video meliora, proboque;

Deteriora sequor.

Secunda pars rationalis facultatis est voluntas, quæ est appetitus animæ rationalis persequens aut fugiens, quod ratio

ratio illa particularis fugiendum aut
persequendum judicavit.

Hæc voluntas, Græce βέλησις, vel
respicit finem actionum, & proprie
voluntas appellatur, vel respicit media
ad finem assequendum ducentia, &
vocatur arbitrium, Græce αξίωσις,
id est, præelectio. Nam voluntas pro-
prie non deliberat de fine qua finis est,
sed deliberat de mediis per quæ finis
est assequendus; nempe, quænam ex
mediis congruentissime eligat, ut fi-
nem suum assequatur.

Facultas rationis expers homini
cum brutis est communis. quæ etiam
duplex est, facultas scilicet cogno-
scens, & facultas appetens.

Facultas cognoscens seu sensitiva,
est, vel sensuum externorum, vel in-
ternorum.

Externi sensus sunt quinque illi no-
ti, nempe visus, auditus, odoratus, gu-
stus & tactus; qui ideo externi vocan-
tur, quia illorum instrumenta extrin-
secus in corpore apparent, & objecta
sua extrinsecus recipiunt.

Sensus interni dicuntur, quorum se-
des est in ipso intimo cerebro, & quo-
rum objecta etiam intrinsecus occur-
runt.

runt. Suntque duplices, Memoria sci-
licet, & Phantasia.

Memoria est sensus rei præteritæ.

Phantasia, Latine imaginatio, est
sensus rei præsentis, quæ etiam sensus
communis appellatur, quia ab omni-
bus externis sensibus species abstrahit,
easque vel conjunctim vel separatim
intra seipsam speculatur. Etsi aliqui sen-
sum quoque communem vocent, ju-
dicium aliquid discretivum de rebus
singularibus, quod in imaginatione
fit, ex rebus per sensus receptis, quale
etiam in bestiis reperitur.

Vis appetens in hac animi sensitivi
facultate etiam duplex est, nempe τὸ
θυμὸν, & τὸ ἐπιθυμητόν.

Τὸ θυμὸν, Latine ira, vel vis irasci-
bilis, spectat ea quæ animo sunt gratio-
ra, qualis est vindicta, honor, victoria,
& similia.

Τὸ ἐπιθυμητόν, Latine concupiscen-
tia, vel vis concupiscibilis, spectat ea,
quæ sensui & corpori gratiora sunt, in
primis gustui & tactui. Prior vis faci-
lius obtemperat rationi, quia rationi
est vicinior. Posterior vero difficilius;
ideoque Aristoteles non male notat,
quod ira sæpe pro ratione pugnet con-
tra concupiscentiam. Hæc

Hæc est brevis delineatio omnium animæ humanæ facultatum, tam earum quæ subsunt, quam quæ imperant; ex quarum nonnullis inter se conjunctis oriuntur duæ faculatæ compositæ, nempe ingenium & indoles.

Ingenium proprie vocatur *promptitudo vel tarditas* facultatum cognoscentium & intellectivarum. Nam felici vel bono ingenio is dicitur præditus, qui prompte intelligit, prompte recordatur, & prompte judicat: malo vel infelici contra, qui difficulter recordatur, difficulter intelligit, & difficulter judicat.

Indoles vero proprie significat bonitatem vel pravitatem facultatum appetentium. Nam bona indole præditus dicitur, qui sponte quadam naturæ proclivis est ad illud quod honestum est & decorum: mala vero indole dicitur is præditus, cui voluntas & appetitus sensitivi magis ad malum feruntur.

Hæc tenus de virtutum subjecto egimus: sequitur jam ut de earum objecto ingamus.

Objectum circa quod virtus Ethica ^{De objecto virtutis, nempe affectibus.} præcipue versatur, omnium Ethicorum consensu, sunt affectus, seu animi per-

C turba-

turbationes, quas Græci *μῆν* appellant. Nam in iis moderandis, & rectæ rationi subjiciendis, virtus præcipue occupatur.

Affectuum causas naturales inquirere proprie pertinet ad Physicum. Quibus vero rationibus in animis hominum excitentur, demonstrare, pertinet ad Rhetorem. Hic vero duo tantum quæ proprie Ethicam spectant, nobis tractanda sunt. 1. Affectuum fontes & species sunt enumerandæ. 2. Questiones nonnullæ movendæ sunt, de eorum pravitate aut bonitate.

Præcipua affectuum capita & quasi fontes, ex quibus reliqui omnes nascuntur, nonnulli statuunt voluptatem & dolorem; quia scilicet in omnibus affectibus, vel illorum alteruter, vel uterque reperitur; & quia ad dolorem vitandum, voluptatemque assequendam, homines fere vel male vel bene agunt, ut Aristoteles hic quoque notat: Alii vero censent hæc potius esse affectuum omnium adjuncta, quæ tamen sæpe etiam causæ rationem habent. Quemadmodum in zelotypia, voluptas & dolor conjuncta sunt, & gravissimum affectuum, ut iræ, odii, desperationis,

V I R T U T I S.

si

tionis, &c. causæ. In misericordia, dolor est conceptus ex aliena miseria, & studium alterum juvandi; qui dolor, causa deinde est desiderii alienæ misericoridæ succurrenti.

Stoici omnes affectus simplices reducunt ad quatuor genera, quæ à Virg.^{Affe-}
hoc versic. comprehenduntur:<sup>ctuum
divisio.</sup>

*Hinc cupiunt, metuuntque, dolent,
gaudentque.*

nempe gaudium & dolorem, spem &
metum.

Hæc Stoicorum divisio ex ipsis affectuum objectis est sumpta. nam omnes affectus oriuntur, vel ex eo quod homo sibi bonum, vel ex eo quod sibi malum opinatur. Bonum vero aut Malum illud est duplex, vel præsens, vel futurum.

Ob bonum præsens (ad quod etiam reducitur recordatio præteriti) homo gaudet. Ob malum vero præsens, aut præteriti recordationem homo dolet. Rursus, bonum futurum homo sperat, malum vero futurum metuit. Nos ergo cum plerisque Ethicis, hanc quoque Stoicorum divisionem sequemur, & affectus omnes dividemus in primarios & secundarios.

Primarii sunt quatuor illi jam dicti.

C 2 Qui

Qui breviter sic definiri possunt.

Gaudiū seu voluptas, est delectabilis motus appetitus sensitivi, spiritus cordis excitans, propter bonum præsens vel præteritum. Dolor est tristis motus animi, spiritus cordis opprimens, propter malum præsens vel præteritum.

Spes est animi affectio, qua movetur appetitus ad bonum futurum expetendum, & patienter expectandum. Metus est animi affectio, qua homo de malo futuro sollicitus est, & propter ejus expectationem affligitur.

Hactenus primatii affectus, sequuntur jam secundarii ; qui rursum sunt duorum generum, aut leniores, qui Græce ἡγούμενοι appellantur, aut acriores, qui μάρτυν vocantur.

Leniores sunt, amor, ira, misericordia, verecundia, indignatio, &c.

Acriores sunt, odium, invidia, furor, excandescientia, desperatio, &c.

Quorum omnium definitiones, ex ipsa vocum notatione satis notæ esse possunt.

Generalis ergo omnium affectuum definitio hæc esse potest, quod sint passiones seu motiones appetituum, spiritus cordis contrahentes, aut excitantes, propter

pter objectum, quod nobis vel jucundum
vel molestum opinamur.

Restat jam, ut quæstiones nonnullas, quæ ad Ethicam spectant, moveamus.

Et 1. quæritur an affectus sint in appetitu sensitivo, an in voluntate ratio-

Questio-
nes non-
nullæ de
affecti-
bus.
1. Quæ-
stio.

Respondeo, affectus eos esse in appetitu sensitivo, quos homo communes habet cùm bestiis. Sed quos homo peculiares habet, qui respiciunt bonum vel malum spirituale & æternum, illi præcipuum sedem in appetitu sensitivo habere non possunt, et si appetitum sensitivum quoque afficiant; sed in voluntate rationali præcipue collocandi sunt, atque ideo quoque in Angelis qui appetitu sensitivo carent reperiuntur. Quales sunt amor Dei & proximi, odium peccati, & Sathanæ, spes vitæ æternæ, &c.

2. Quæritur an affectus sint opiniones, an vero qualitates naturales.

2. Quæ-
stio.

Responsio. Stoici omnes affectus in opinione consistere contenderunt: sed illa opinio est falsa. Nam affectus sunt in corde, opinio in cerebro; deinde gaudium est ex spirituum in corde ex-

C 3 cita-

citatione; dolor nascitur ex nervorum distractione, aut cordis contractione, quæ non est opinio; & rationes quas sequenti quæstione afferemus, quibus probabimus affectus toto suo genere non esse malos, simul quoque evincent in sola opinione illos non confistere; et si negari non possit, quin ex opinione sola saepè nascantur. Prout enim res cognoscendi facultati oblatæ, bonæ vel malæ, sive revera sive falso, apprehenduntur, ita quoque affectus moventur.

3. Quæ-
stio.

Præcipua vero controversia agitata inter Stoicos & Peripateticos fuit, an affectus toto suo genere sint vitiosi, ac proinde ex homine virtute prædicto plane eradicandi. Hoc affirmabant Stoici; nos quidem fatemur cum Peripateticis, affectus saepè modum excedere, & judicium mentis pervertere: tamen toto suo genere malos esse negamus, ac proinde componendos esse & moderandos, non eradicandos. Rationes pro hac sententia hæ sunt:

1. Quia quidam affectus ab omnibus hominibus judicantur boni, ut misericordia erga miseros, storgæ naturales inter parentes & liberos, &c.

2. Quia affectus possunt esse virtutum

tum instrumenta. Nam qui ex amore virtutis virtutem sectatur, & vitia fugit ex eorundem odio, majori studio id facit, quam sine illis affectibus.

3. Ipse primus homo cum affectibus creatus fuit. Ergo non sunt mali.

4. Deo affectus nonnulli ascribuntur, ut ira, misericordia, amor, &c. Ergo non sunt toto genere vitiosi.

5. Christus tristatus fuit ob mortem Lazari, Iohann. 11. lætatus fuit ob successum prædicationis Euangeli, Lucæ 10. misertus fuit turbæ cum inedia premeretur, Ioan. 6. Matth. 15. Ergo &c.

6. Denique, affectus multi nobis præcipiuntur à Deo, ut passim videre est, in primis Matth. 5.

Ex quibus argumentis invicte demonstratur, sententiam Stoicorum esse falsam.

Objectio. Quod rationem pervertit, & hominem à virtute avertit, illud est sua natura malum. At hoc faciunt affectus, ut experientia docet. Ergo &c.

Respondeo ad majorem, fateri nos quidem in homine jam corrupto id frequenter fieri, semper tamen id fieri negamus. Nam qui benefacit parentibus ex amore parentum, aut virtutem se-

C 4 Etatur

Etatur ex amore virtutis, aut malum fugit ex odio mali, is rationem non pervertit sed perficit. Causa vero cur affectus saepe rationem pervertant, duplex assertur, una a Philosophis, altera a Theologis.

Philosophi affectus in homine tribus modis considerant.

1. In eo, qui virtutis aut vitii habitum nondum contraxit.

2. In eo, qui jam habitus vitiorum contraxit.

3. Denique in eo, qui jam habitum virtutis contraxit.

Si species eum qui necdum alterum habitum induit, statuunt Philosophi affectus hic se habere media ratione, id est, necdum bonos vel malos: sed tamen ad utrumque flexiles, instar equi qui frenum nondum est passus. Quum ergo homo hic patitur affectus dominari rationi suae, culpam esse non in affectibus, sed in ratione; quae cum affectibus imperare debeat, se iis serviliter subjicit. Agnoscunt tamen in ejusmodi homine affectus magis inclinare ad malum quam ad bonum, tum quia exempla vitiorum magis obvia sunt quam virtutum; tum quia Deus virtutem

rem in arduo locavit, ac proinde hostem ei proposuit expugnatū quidem difficultem, sed tamen expugnabilem, si homo quantum potest adnitatur.

Quod vero attinet illum hominem, qui jam habitum vitiorum contraxit, in eo affectus semper quidem perversunt rationem: sed illud fieri censem non tam affectuum vitio, quam rationis, quæ cum habitum malum induit, vel affectus secum ad malum dicit, vel affectuum vitiosorum ductui se mancipavit.

Denique quod attinet eum, qui virtutis habitum jam contraxit, in eo affectus omnes bonos esse statuunt, & rectæ rationi morigeros; quia jam assueverunt sponte & libenter rectæ rationi recte monenti ac præeundi parere.

Theologi vero huic objectioni pleniū possunt satisfacere, quia veram causam corruptionis nativæ norunt. Ea autem est duplex. Prima consistit in affectibus: altera in ipsa ratione. Quod affectus attinet, illi rationi recte immorigeri facti sunt, quia ipsa ratio sese à Deo avertit. Pœna ergo hæc juste menti inflicta est, ut affectum rebellionem sentiat, quæ ipsa Deo rebellavit.

C 5 Alter-

Alteram causam diximus quærendam esse in ipsa ratione, quæ ea perfectione à Deo creata est, ut affectibus dominari possit. Iam vero, cum propter inobedientiam suam in multis cæca sit, atque imbecillior reddit, viribus quoq; idoneis destituta est ad affectus subigendos, quorum contumaciam experitur, & nonnunquam improbat, sed ab iis seducta sèpissime sequitur. Illud autē vitium institutione recta in actionibus externis quidem non nihil emendari potest, in internis tamen & externis simul vere corrigi non potest, nisi à Dei spiritu mentem illuminante & affectus ipsos sanctificante.

*De causis
efficienti-
bus vir-
tutis.
Senten-
tia Medi-
corum.*

De virtutum causis efficientibus varie olim disputatione Philosophi. Galenus, & Medici qui illum sequuntur, contendunt causam virtutis esse temperamentum corporis, argumento duco ab experientia. Bilioſi enim fere sunt iracundi & vehementes; Melancholici tristes & cogitabundi; Sanguinei hilares & ductiles; Pituitosi desides & ignavi.

Sed hæc sententia Medicorum, non est simpliciter vera. Nam et si fateamur temperamentum morbidum & vitiosum,

sum , & tale quod instrumenta evertit, necessario secum trahere mores hominis ; cum videamus bilem in homine vehementer accensam agere cum in furorem , melancholiam nimiam in insaniam, pituitam supra modum redundantem in fatuitatem : tamen temperamentum naturale, quale in sanis corporibus reperitur, non necessario trahit secum mores hominum , et si eos ad has vel illas perturbationes inclinet; quod tamen vitium assuetudine & doctrina corrigi potest, si externos mores species , si vero internos & spirituales, per solius Spiritus sancti efficaciam emendatur. Nam primo experientia testatur multos esse sapientes , fortes & castos , quorum tamen temperamentum contrarium videtur indicare. Deinde temperamentum hominis fere est immutabile , mores vero sunt mutabiles. Denique temperamentum est à natura; at virtus non est à natura, ut infra probabitur.

Secunda sententia est Stoicorum qui *Sententia Stoicorum.*
virtutes dicebant animo inesse à natura, cumque iis homines nasci , vitia vero inesse præter naturam , cum scilicet homines à naturæ bonitate desciscunt,
vel

vel pravis exemplis seducti, vel prava
adsuetudine corrupti. Atque ideo con-
venienter naturæ vivere, iis perinde
erat ac secundum virtutem vivere; hanc
sententiam refutat Aristoteles sequen-
tibus argumentis.

1. Quidquid inest à natura, illud est
invariabile, nec ulla adsuetatione tolli
potest, quemadmodum si quis lapidem
millies sursum projiciat, nunquam af-
fueriet ut sursum tendat, quia contra-
rius motus ei à natura inest: at mores
hominum mutari possunt, ac virtute
prædictus potest fieri vitiosus, & contra.
Ergo virtus non inest à natura.

2. Quidquid à natura inest homini,
ejus potentia à primo ortu ei perfectè
inest, ut potentia audiendi, videndi,
gustandi, &c. ac deinde suas actiones
profert, non ex actionibus nascitur. At
virtutum potentiae à primo ortu non
sunt perfectæ: sed paulatim per opera-
tiones acquiruntur, atque in iis profi-
citur. Ergo, &c.

3. Denique si virtus esset à natura,
tum omnes aut saltem plerique essent
virtute prædicti, quemadmodum omnes
aut plerique audiendi, & videndi po-
tentiam habent. At minima pars ho-
minum

minum est virtute prædita. Ergo, &c.

His causis igitur reiectis statuit Aristoteles, animum homini, primo sui ortu, esse instar tabulæ rasæ, seu, ut nos loquimur, instar chartæ puræ, cui quidem ipsa virtus non est impressa, sed sola aptitudo seu habilitas ad virtutem aut ad vitium. Fatetur tamen alibi quædam principia virtutum, quæ sunt quasi earum semina, hominum animis esse ingenita, quorum adjumento deinde virtus à suis causis excitetur & formetur. Causam vero adæquatam & veram virtutis statuit assuefactionem seu exercitationem. Comparari enim virtutis habitum per crebram virtutis actionem; quemadmodum faber fabricando fit faber, reliquæque artes comparari solent crebris exercitationibus, & scientiæ crebris demonstrationibus. Ejus rationes præcipuæ sunt hæ:

Prima, Quia Græcæ vox οὐ, id est, mos, derivatur ab οὐ, id est, consuetudo.

Secunda, Quia videmus multum interesse ad vitium aut virtutem, à quibus aliquis sit educatus, cum illi, qui à bonis & bene educati sunt, frequenter ad virtutem, qui vero à malis

*Sententia
Aristotelis
de virtu-
tum cau-
sis.*

&

& male, frequenter ad vitia se applicent.

Tertia, Quia legumlatores ut animos hominum ad virtutem adsuefiant, præmia & honores benefacientibus solent proponere, male vero facientibus pœnam & ignominiam, quo eosdem à vitiis avocent.

Quarta, Denique experientia affert, nempe homines fortiter & prudenter agendo, fortes & prudētes fieri.

Objetio: Qui prudenter, fortiter, & juste agit, jam justus est. Ergo prudenter, fortiter & juste agendo non sumus justi.

Respondeo, negatur consequentia hujus enthymematis, quia actiones virtutum sunt duorum generum; quædam enim antecedunt habitum virtutis; quædam eum sequuntur.

Quæ habitum virtutis antecedunt, sunt quidem per hominem: sed eas non producit homo tanquam illarum primaria causa, οὐδὲ τοις αγαρσύναις, καὶ μετακίνητος, sciens, eligens, & immotus: sed vel alieno suasu & imperio, vel imitatione, vel metu pœnæ, vel desiderio præmii aut laudis; quemadmodum videmus eos qui artes mechanicas discunt,

scunt, actiones artis exercere antequam
sint artifices, per quas paulatim habi-
tum ipsum acquirant. Actiones vero
virtutum, quæ habitum sequuntur, non
tantum sunt per hominem: sed etiam
ab ipso tanquam primaria earundem
causa: idque secundum normam non
alienam; sed quam apud animum suum
jam ipse concepit. Ex priori illo aetio-
num genere nascitur habitus. Ex poste-
riori manifestatur & confirmatur.

Differentia vero actionum virtutis
habitum antecedentium & sequentium
hæc fere est.

1. Primo quod actiones quæ virtutis
habitum sequuntur, sunt perfectiores,
& rationis rectæ præscripto magis con-
formes: quæ vero habitum virtutis an-
tecedunt, sunt imperfectiores, & à vir-
tutum perfecta norma nonnihil dece-
dunt, qui defectus assuefactione con-
tinua paulatim corriguntur.

2. Secundo, Actiones virtutis habi-
tum consequentes constanter sunt, &
sine vitiorum interruptione. Quæ vero
habitum antecedunt, sunt incōstantio-
res, & vitiis nonnunquam interruptæ.

3. Tertio, Actiones quæ habitum vir-
tutis antecedunt, difficulter & laboriosè
sunt.

*Discri-
men in-
ter A-
ctiones*

*virtutis
habitum
antece-
dentes
& conse-
quentes*

fiunt. Quæ vero sequuntur, facile & si-
ne labore.

4. Quarto, Denique actiones virtu-
tis habitum consequentes comitem ha-
bent animi voluptatem atque hilarita-
tem: Quæ vero antecedunt, saepe mo-
lestiam & dolorem.

Discrimen hoc patet in exemplo ho-
minis temperantis & continentis, quo-
rum utriusque proprium est abstinere ab
illicitis voluptatibus: sed cōtinens, quia
nondum virtutis habitum adeptus est,
cum molestia & labore id facit; tempe-
rans vero cum facilitate & hilaritate.

Idcirco etiam Aristoteles hic non
male moneret, ut illi qui virtutem non-
dum adepti sunt, & tamen ejus deside-
rio tenentur, se ipsos flectant & quasi
cogant, etiam cum molestia, in par-
tem vitio plane contrariam, & in pri-
mis eam quæ à voluptate omni longis-
sime distat, quia natura maxime ad
eam proclives sumus. Exempli gratia,
si quis vino aut gulæ sit deditus, & ta-
men virtutis contrarię desiderio tenea-
tur, ut mediocritatem & temperantia
habitum hic aſſequi possit, rebus gu-
lam oblectantibus ad tempus plane ab-
ſineat; ita enim futurum est, ut tan-
dem

dem in mediocritate consistat; sicut arbor, quæ incurva est, in contrariam partem flecti solet, ut recta fiat.

Ex his differentiis & adjunctis actionum, virtutem antecedentium & consequentium, quivis poterit comprehendere, quantum in virtute profecerit, aut quantum ab ea adhuc absit. Nam pro proportione, qua adjuncta illa, virtutis habitum comitantia, in se comprehendit, eadem etiam proportione in se comprehendit virtutis perfectum aut defectum. De qua re exstat insignis tractatus apud Plutarch. cuius titulus est, *De profectu suo in virtute cognoscendo.*

Hanc ergo veram & adiquatam virtutis causam Aristoteles statuit.

Quætitur hic vero, an eruditio & doctrina non sit quoque inter causas, virtutem efficientes, ponenda.

Multi existimant virtutem doceri non posse, quia etsi intellectus de vera virtutis forma possit instrui: tamen voluntas per instructionem illam ad virtutem non possit flecti. Cum experientia testetur, multos doctrina insignes, esse tamen homines vitiosos.

Hoc etsi plane negari non possit, tamen censendum est, id potius fieri per acci-

*Andro-
crina sic
virtutis
causa.*

accidens, nempe cum doctrina incidit
in hominem perversæ naturæ. Alias,
si doctrina per se consideretur, inter
causas adjuvantes virtutis censenda est,
quæ quidem non necessario virtutem
ingenerat, sed tamen ad eam mover &
inclinat voluntatem hominis. Juxta il-
lud Ovidii;

— *Didicisse fideliter artes,*

Emollit mores, nec sinit esse feros.

Rationes autem quibus doctrina ho-
minem, doctum potius, quam indo-
ctum, ad virtutem stimulat, potissi-
mum hæ sunt:

Ratio 1. *Quia* per scientias animus
hominis adsuebit, ut suas cogitationes
avertat à rebus corporeis & affectuum
objectis, atque ita præciduntur occa-
siones, quibus homo ad vitia pellici
solet.

2. *Quia*, qui rerum naturas & cau-
fas novit, res æstimare potest prout
sunt, ac proinde magna magnificere,
vilia vero contemnere; & quæ vulgi
opinione terribilia sunt aut admirabi-
lia, terrore & admiratione sœpe esse in-
digna novit.

3. *Quia* in cognitione rerum natura-
lium & supernaturalium multæ causæ
suppe-

suppeditantur, quibus homo ad virtutem accendi, & à vitio averti solet. Nā qui Dei naturam & excellentiam inteligit, desiderat ei esse similis; qui omnia quæ sub sole sunt propter hominem à Deo creata novit, is etiam accendetur ut benefactori suo gratus sit atque serviat. Sic, qui in brutis ipsis videt virtutum imagines, in quibusdam tempestantiæ, in aliis fortitudinis, & castitatis, in omnibus naturalem instinctum & industriam ad illa munia obeunda, quæ ipsi sunt propria, is facile adducetur, ut cogitet iniquum fore & hominis natura indignum, si ipse officio suo desit.

4. Denique doctrina præscribit formam veram virtutis, proponit exempla virorum laudatorum, item præmia ac gloriam, quæ eos est secuta; & contra, ignominiam & tristes exitus eorum, qui sceleribus se dediderunt; quibus rebus mens humana, nisi plane perversa sit, facile in amorem & admirationem virtutis rapitur, & à vitiis avertitur.

Hæc est ergo sententia Peripatetico-Christiarum. Causam videlicet principalem & na-
adæquatam virtutis, esse assuefactio- tentia, de
nem; adjuvantem vero & inclinantem, causa
doctrinam, & naturæ seu indolis boni- adæqua-
tatem. tis.

ratem. Quæ sententia aliquo pacto est vera, cum Sapient Proverb. 22. vers. 6. dicat, *Instrue puerum proratione via ipsius; etiam quum valde senuerit, non recedet ab ea:* sed tamen imperfecta, quia summam & præcipuam verarum virtutum causam omittit, nempe gratiam & auxilium Dei. De quo Aristot. cap. 9. hæsitanter loquitur: quam ramen Plato, Pythagoras, & plerique Philosophi veteres cōstanter agnoverunt. nam illi omnes virtutem tam eximium esse bonum agnoverunt, ut naturæ hujus inferioris sortem superet, ac proinde divinitus nobis contingere debere judicarint, ac proinde eam à Deo assidue esse petendam. Plutarchus in libro *Dei majostris ægypciis*, tum demum virtutes perfectas in animis hominum otiri fateretur, cum naturæ bonitas, affuetudo recta, & divini numinis favor simul in uno homine conspirant. Imo ipsi Poëtæ, ut virtutem divinitus contingere indicent, passim heroibus divos vel diwas peculiares assignant, quibus à vitiis avertantur, & ad virtutem civilem ac bellicam excitentur.

Illa igitur tria si conjungantur, vera & Christiana sententia sic formari potest.

test. Nempe quod virtutes quidem civiles & extrinseca forma laudabiles, in homine oriantur ex causis jam dictis: sed ut virtutes spirituales & Christianæ in animis hominum ingenerentur, oportet corruptam hominis naturam à Dei spiritu intrinsecus emendari, seu, ut Scriptura loquitur, purgari ac renovari, idque per gratiam nobis à Christo partam. Deinde per eandem gratiam oportet homines moveri ad fidei & charitatis actiones exercendas.

Incrementum vero harum virtutum etiam quidem est ab eadem gratia, ita tamen ut earum crebra exercitatio & mediorum, quæ eas excitant, usurpatio, necessaria sint instrumenta, per quæ Deus collatam gratiam nobis vult augere; quemadmodum Christus parabolam talentorum demonstrat, & dicto Iohan. 15. *Omnem palmitem in me fermentem fructus, Pater meus purgabit, ut plures fructus proferat.*

Explicatis causis externis virtutum, *De definitione & natura, ac forma agamus. Quæ virtutis virtutis,* consequens est, ut jam de earundem

Virtus ab Aristotele definitur, *Habitus ἀρετῆς seu electivus, in mediocritate.*

*diocritate positus, quo ad nos, & prout
vir prudens definiverit.*

Habitum esse probat Aristoteles,
tum quia est qualitas animi crebro usū
acquisita, ut supra probatum est, tum
quia nulla est ex tribus reliquis specie-
bus qualitatis. Nam nō est potentia na-
turalis, cum supra probatum sit virtu-
tem non esse à natura. Nec est affectus
seu patibilis qualitas, quia affectus sēpe
sunt mali, virtus autem semper est bo-
na. Nec est figura, ut notum est, unde
relinquitur, quod sit habitus.

Vocat autem habitum *electivum*,
quia virtus non exercetur temere aut
fortuito: sed certo consilio & ex deli-
beratione. Quemadmodum infra la-
tius explicabitur, cum de virtutum
principiis agemus.

Forma virtutis, secundum Aristote-
lem, consistit in *mediocritate quoad
nos*. Quod ut intelligatur, sciendum est;
Quemadmodum falsum est multiplex,
verum autem unicum & simplex; ita
etiam malum esse varium & multiplex,
bonum autem in media malorum tur-
ba unicum & simplex. Ut ergo bonum
illud in unoquoque genere inveniatur,
oportet id quæri & eligi ex magno ma-
lorum

lorum numero. & quemadmodum in circulo centrum unicum est in medio circuli, reliqua vero omnia puncta extra medium, centra non sunt, sed à centro recedunt; ita etiam secundum Aristotelem virtus est quærenda in medio vitiorum, vel potius, in medio affectuum, non in eorum extremitate.

Medium autem illud in quo virtus quærenda est, statuitur duplex. Arithmeticum, & Geometricum.

Arithmeticum vocatur, æqualitas excessuum, ut inter tria & novem medius numerus est senarius.

Geometricum medium vocatur, æqualitas proportionum seu rationum nulla excessuum habita ratione: ut numerus quaternarius est medius inter binarium & octonarium, quia sicut quaternarius est duplus ad binarium, ita octonarius est duplus ad quaternarium: etsi ratione excessuum octonarius longius distet à quaternario quam quaternarius à binario.

Hic ergo quæritur, an virtus consistat in medio Arithmeticō an Geometrico; & recte respondet Aristoteles, virtutem non consistere proprie in medio Arithmeticō, sed in medio Geometrico;

trico; quia virtus non semper æqualiter recedit ab utroque extremo, sed sæpe sit, ut proprius accedat ad vitium quod in excessu est, quam ad vitium in defectu, & contra. Exempli gratia, fortitudo proprius accedit ad audaciam, quam ad meticulositatem; contra temperantia propior est abstinentiæ, quæ in defectu est, quam intemperantiæ, quæ est in excessu.

Atque hæc vicinitas major aut minor esse potest, prout occasiones & obiecta singularia id exigunt.

Quæ circumstantiæ & occasiones singulares hoc versiculo cōprehenduntur;

Quis quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Quæ circumstantiæ diligenter expendendæ sunt, ut actio virtutis secundum rectam rationem, & medium illud proportionale dirigatur.

Sed quia rursus hic nova se manifestat difficultas, quo pacto, tum in affectionibus, tum in circumstantiis omnibus, medium illud Geometricū seu proportionale possit inveniri, ideo addidit Aristotleles in virtutis definitione, *prout vir prudens definiverit.* Quibus verbis notat, medium illud non esse querendum

dum in ipsa affectuum natura, nec etiam in vulgi judicio: sed illud metendum esse, ex recto sensu, & judicio viri prudentis. Quod judicium viri prudentis tribus modis haberi potest, vel ex consilio eorum prudentium qui inter nos vivunt; vel ex ipsorum scriptis & tractatibus de virtute; vel denique ex eorum exemplis. Hæc sententia Aristotelis, non nihil dicit de virtutis forma: sed tamen animo hominis virtutis veræ studiosi satisfacere non potest, propter sequentes causas.

1. Quia in actionibus singularibus, & subitaneis, nec consilium, nec exemplū viri prudentis semper haberi potest.

2. Quia ipsi illi prudentes, quos Aristoteles hic nominat, de ipsa virtutis forma sæpe inter se dissentunt. Sic Plato dissentit ab Aristotele, an vindicta privata sit licita, nec ne, Aristotele id statuente, Platone autem negante. Cato dissentit à Cicerone an se ipsum potius interficere, quam superesse casui Reip. sit actio fortitudinis, nec ne; Cato prius illud judicante, Cicerone negante.

3. Quia illi ipsi Prudentes & Sapientes, de quibus agit Aristoteles, rationis

D cæcita-

cæcitatem & naturæ corruptionem maxima ex parte ignoraverunt. Unde factum est, ut cæcæ rationis ductum sequi, sæpe vitium pro virtute, & virtutem pro vitio habuerint.

*Quæ sit
vera
virtutis
forma.*

Ut ergo animus hominis omni dubitatione liberetur, ex religione Christiana statuendum est, veram normam virtutis esse Dei legem, quæ in se continet perfectissimum omnium virtutum exemplar. Ergo vera & unica virtutis forma consistit in congruentia seu convenientia actionum & habituum cum Dei lege. Quemadmodum vitii forma consistit in discrepantia eorumdem à Dei lege.

Quia tamen Lex Dei in genere quidem præcepta virtutum præscribit, & ad actiones singulares non semper descendit, ideo ut circumstantiarum quoque ratio haberi possit, secundariæ normæ actionum virtutis erunt exempla laudata hominum sanctorum, quorum vitam & res gestas sacra Scriptura nobis commendat. Exempla vero laudata quæ apud ethnicos occurruunt, aut præcepta quæ de virtutibus reliquerunt, à nobis non sunt plane rejicienda; modo cum præceptis & exemplis sacris non pugnant.

Post

Post naturam virtutis communiter explicatam, quæstiones nonnullæ mori solent, quæ virtutem in genere concernunt.

*Questio-
nes non-
nullæ de
virtute
in genere.*

Quarum quæstionum prima est, An omnis recessus à medio sit vitiosus.

Ad quam Aristoteles non male respondet, omnem quidem recessum à medio esse vitiosum: sed si is exiguis sit, eum ita à virtute absorberi, ut vel non appareat, vel omnem saltem actionis laudem non tollat.

Secunda Quæstio est Stoicorum, An omnes recessus à medio sit æqualiter vitiosus. Hoc paradoxon defenderunt Stoici contra omnes reliquos Philosophos, argumento non magni ponderis adducti; quia peccare sit transilire lineas justitiae; quicunq; ergo illas transiliat, sive parum, sive multum, à definitione virtutis æqualiter recedat. Exemplo utuntur hominis qui ex ripa in fluvium decidit. nam sive is prope ripam mergitur, sive in medio fluvio, eque tamen mergitur. Sed hæc sententia est nimis dura & paradoxa. quia licet omne vitium recedat à medio, tamen omne vitium non recedit æqualiter à medio. nam qui homini perperam maledicit,

D 2 rece-

recedit quidem à medio justitiæ: sed qui hominem necat, multo magis ab eo recedit; atque ideo etiam inæquales pœnæ ab omnibus Legumlatoribus adversus inæqualia peccata sunt constitutæ, & sacra Scriptura hic etiam manifesta est. Nec exemplum allatum ejusdem est generis: quia qui mergitur, ab aqua mergitur: quæ ubique ejusdem naturæ est: cum recessus à medio ubique ejusdem naturæ non sit, ut jam ostensum.

3. Quæ-
stio.

Tertia Quæstio. Cum virtus in me-
dio duorum vitiorum consistat: quæ-
ritur, an alterum extremum magis pu-
gnet cum altero, an vero cum media
virtute.

Respondeo. Si considerentur gra-
dus affectuum, in quorum medio vir-
tus consistit, extrema magis cum ex-
tremis sibi oppositis pugnant, quam
cum mediis virtutibus. Sic plus iræ &
furoris est in audacia, quam in fortitu-
dine; atque hoc respectu timiditas ma-
gis pugnat cum audacia, quam cum
fortitudine: sed si pugna consideretur
absolute, & secundum qualitatem; vi-
tium quodvis extremū magis pugnat
cum media virtute, quam cum extre-
mo

mo sibi opposito; cū virtus sit in gene-
re boni, omni vitium in genere mali.

Quarta Quæstio. Quæri hic etiam 4. Quæ-
solet, an virtutes omnes necessario vin-
culo inter se connectantur, ita ut qui
unam vere habet, etiam necessario o-
mnes reliquas habeat, & qui omnes
non habet, nullam habeat.

*Quæstio. An
virtutes
omnes
necessario
conjun-
cta sint.*

Responsio. Hæc quæstio varie dis-
putata fui t, tum inter antiquos, tum
inter recentiores. Quidam, quos Sco-
tistæ sequuntur, virtutes nullo vinculo
necessario connecti asserunt, & unam
ab uno, aliam ab alio haberip posse. Ra-
tiones eorum hæ sunt.

1. Prima petitur à causa efficiente
virtutum. Potest enim fieri ut aliquis
assuefactus sit ad unam virtutem, forti-
tudinem aut temperantiam puta: qui
non sit assuefactus ad alias.

2. Secunda: Si virtutes inter se ne-
cessario conjungeretur, una virtus ha-
beret ab altera suam formam, & essen-
tiā. At hoc est falsum; nam unaquæ-
que virtus habet suam essentiam à pro-
pria sua forma. Ergo, &c.

3. Experientia testatur, & exempla
in omnibus historiis, multos fuisse vi-
ros fortes, qui tamen fuerunt intempe-

D 3 rantes;

rantes; & contra, multos temperantes,
qui fuerunt timidi, multos prudentes
qui fuerunt injusti. Ergo, &c.

4. Si nulla virtus sit vera virtus, nisi
quæ conjuncta est cum reliquis omni-
bus virtutibus, tum nulla est vera virtus
in mundo, quia

*Vitiis nemo sine nascitur : optimus
ille est,*

Qui minimis urgetur.

Hæ rationes videntur habere ma-
gnum pondus ; contraria tamen sen-
tentia est verior & receptior. Nam nul-
la vera est justitia, quæ non sit conju-
cta cum prudentia, & ita deinceps.

Rationes quæ hoc evincunt præci-
puæ hæ sunt.

Ratio 1. Nulli habitus contrarii pos-
sunt recipi in eodem subjecto simul &
eodem tempore. At omnis virtus est
habitus cuivis vitio contrarius. Ergo
non possunt simul esse in eadem vo-
luntate vel appetitu.

2. Vnus homo non potest simul esse
probus & improbus, bonus & malus.
At à quavis virtute vera homo vocatur
probus & bonus, & à quovis vitio ma-
lus & improbus. Ergo, &c.

3. Vnus & idem homo non potest
simul

simul esse felix & infelix. At omnis virtus vera reddit hominem felicem, omne vitium reddit hominem infelicem.

Ergo &c.

4. In singularum virtutum habitu requiritur, ut actiones suas constanter & sine impedimento interno producat. At hoc fieri non posset, si virtus conjuncta esset cum vitiis. Nam timiditas impedit actiones justitiae, ebrietas prudenter, avaritia fortitudinis, &c. Ergo virtus vera non possunt conjungi cum virtutibus.

5. Denique verbum Dei omnes virtutes manifesto simul requirit, ut sint veræ virtutes. Nam qui amat Deum (inquit Ioh. i. epist. 3.) non potest odire proximum suum; & qui dicit se habere fidem, & opera charitatis non edit, is mendax est, inquit Iacobus, cap. 2.

Hæ rationes firmæ sunt & irrefutabiles. Quia tamen argumenta supra posita non sunt parvi momenti, ideo distinctionibus aliquot est opus, ut veritas recte cognosci & defendi possit.

Nam virtutes aliæ perfectæ sunt, aliæ imperfectæ. Aliæ sunt virtutes veræ, aliæ tantum specie tenus. Aliæ sunt magis conspicuæ, aliæ sunt minus conspicuæ.

D 4 Agno-

Agnoscimus ergo in quibusdam extare quasdam virtutes una cum vitiis: sed illæ potius sunt virtutum simulacra, quam verae virtutes. Quemadmodum in Alexandro magno fortitudo, vera fortitudo non fuit: sed potius animi quædam ferocia, & gloriæ immodica appetitio. Sic in Catone non fuit vera constantia: sed animi quædam pertinacia.

Agnoscimus etiam in hac mortali vita non reperiri virtutes omni gradu perfectas; ac proinde fieri posse, ut nonnunquam actiones aliquæ interveniant, quæ vitiis nonnihil sunt contaminatæ, propter imperfectionem habituum: contrarios tamen habitus in uno homine esse posse negamus.

Deniq; etiam agnoscimus fieri posse, ut una virtus in uno homine magis conspicua sit, quam alia; vel quia ad unā magis se exercevit, quam ad aliam; vel quia aptiora instrumenta corporis aut fortunæ, ad unam quam ad aliam est adeptus; vel quia munus & tempus, in quo vivit, occasiones illustriores affordet ad unam potius, quam ad aliam exercendam. Hinc tamen non sequitur reliquas virtutes in eo non esse, etsi obscu-

obscarius insint. Et per has distinctio-
nes satis responderi potest argumentis
Scoti antea allatis.

Vltima quæstio, quæ de virtute in
genere hic movetur, est, utrum virtus
recipiat magis & minus, id est, an in-
tentior fieri possit, aut remissior.

Stoici, quemadmodum omnia pec-
cata paria esse contendebant, ita etiam
virtutem in medio individuo sitam esse
volebant, à quo si vel minimum rece-
deretur, omnis actio fieret vitiosa; ac
proinde nihil justius esse justo, nihil
prudentius prudente, nihil sapientius
sapiente. Imo eo usque arrogantiæ de-
venerunt, ut dicerent inter virtutes Dei
& hominis nihil interesse, nisi quod eæ
in Deo essent à natura, in homine vero
per industriam comparatæ. Sed hæc
sententia absurda est & blasphema.

Ratio 1. Quia experientia testatur
in una & eadem virtute unum homi-
nem magis profecisse, quam alterum;
immo unum & eundem hominem
quotidie in eadem virtute proficere.

2. Deinde, omni qualitati est com-
mune quod recipiat magis & minus.
virtus autem est qualitas.

3. Denique, quia virtus in hac vita
D 5 imper-

imperfectior est quam in futura , ut
Paulus testatur i. ad Corinth. 13.

Objectio : Si virtus recipit magis &
minus, sequitur id fieri , quia cum suo
contrario miscetur. At absurdum est
virtutem misceri cum vicio. Ergo , &c.

Resp. 1. Negamus minorem. nam
nulla virtus in hac vita ita pura est , ut
non aliquid vitii illi adhæreat , idque
vel plus vel minus , prout aliquis in vir-
tute plus vel minus profecit : vocatur
ea tamen virtus , non vitium , à qualita-
te dominante ; & qui paululum à recto
exorbitat , non ideo vitiosus dicendus
est. Quemadmodum , exempli gratia ,
aqua calida licet minus caleat , quam
fervida , propter imperfectam frigoris
expulsionem , tamen non frigida , sed
calida est appellanda , quia calor in ea
supra frigus dominatur.

2. Negatur etiam consequentia ma-
joris , quia forma virtutis non est con-
stituta in puncto individuo : sed ha-
bet aliquam latitudinem , in qua lati-
tudine remissior vel intentior esse po-
test , quemadmodum sanitas in corpo-
re. Sic virtus in Adamo ante lapsum fuit
vera virtus , & sine vitiorum commix-
tione , & tamen minus intensa fuit quam
beato-

beatorum Angelorum , aut quam ejusdem Adami virtus nunc est in cœlo.

In definitione virtutis , una ex præcipuis conditionibus fuit, quod *habitus ejus sit ἀεραρχὸς seu electivus*, id est, ex libero consilio & electione operans, non coacte , nec ex necessitate extrinsecus illata ; nam virtus coacta virtutis nomen amittit.

Hoc ut recte intelligatur , Aristoteles præmittit tractationem de spontaneo & invito. Quæ breviter nobis etiam est examinanda.

Invite agere dicitur is , qui contra *Despotinam* inclinationem suam ad aliquid agentem & dum movetur.

Illud spontaneum & invitum, Græce *ἐνθυμητὸν & ἀνθυμητὸν* duplex est. Nam , vel sequitur naturam rerum sine ullo sensu aut cognitione ejus, quod fit; vel sequitur sensum & cognitionem.

Primo modo sponte agunt, vel invite, res brutæ & sensu carentes : ut lapis sponte cadit deorsum , coacte fertur sursum , planta sponte sibi nutrimentum attrahit, coacte ex terra eradicator & marcessit.

Spontaneum & invitum quod sensum & cognitionem aliquam sequitur, ruisum

rursum est duplex: velenim tantum sequitur sensum externum & internum cum sola cognitione boni particularis; vel sequitur rationem & consilium cum cognitione boni universalis. Priori modo sponte bos sequitur pabulum suum, invitus ad mactationem ducitur. Avis sponte volat per aërem, invita caveæ includitur. Et hoc spontaneum propriæ instinctus appellatur.

Spontaneum vero & invitum, quod rationem sequitur & consilium, idque cum apprehensione aliqua boni universalis, sunt actiones, quæ ab homine, quatenus est homo, proficiuntur, ideoque de eo proprie nobis sermo deinceps est habendus.

Homo igitur invite dicitur agere duobus modis, vel per coactionem, vel per inscitiam. Quæ duo si recte intelligentur, eadem opera etiam intelliguntur, quomodo sponte & libere agantur.

*De invito
quod per
coactio-
nem sit.*

A'νθ'στον seu invitum quod per coactionē fit, definitur ab Aristotele principio lib. 3. Ethicorum, *id, cuius principium, seu causa extra rem est, ita ut illud quod agit vel patitur, nihil ad agendum vel patientium conferat.* Ergo ut aliquid invitum dicatur, duo requiruntur.

I. Ut.

1. Ut causa actionis vel passionis sit extra rem quæ agit vel patitur.

2. Deinde, ut res quæ agit vel patitur nullam inclinationem ad actionem vel passionem illam habeat. Nam exempli gratia, si lapis ex turri deorsum projiciatur, causa quidem hujus iactus est extra rem, quia tamen lapis sua sponte ad casum illum inclinat, ideo hic casus non est proprie coactus; sed si navis aliqua vi tempestatis coacta contra voluntatem Vectorum in scopulos agatur, ejusmodi est invita.

Illud invitum seu involuntarium rursum duplex est: vel merū, vel mixtum.

Mere involuntarium est, cuius principium seu causa est mera vis, & proprie violentum appellatur: quemadmodum homo contra voluntatem suam ad supplicium rapitur. Hoc violentum voluntati inferri non potest. Nam etsi homo cogi possit ut patiatur quæ nō vult: tamen cogi non potest, ut velit aut probet quod non vult; ideo voluntas ab hoc violento est plane libera.

Alterum involuntarium, mixtum dicitur, in quo scilicet partim vis, partim voluntas locum habet. Quod fit cum homo ad aliquid faciendum vel omitendum

tendum movetur, spe majoris boni, vel metu majoris mali. Sic mercator cogi potest, ut jacturam faciat suorum bonorum, ne naufragium subire cogatur. Sic homo cogitur ad latronem vim inferentem occidendum, ne ipse ab eo occidatur.

Hæ actiones dicuntur invitæ si causam extrinsecus moventem spectes; Sin vero causam proximam & internam spectes, plus habent voluntarii quam involuntarii; quia nisi voluntas consentiat ad hæc facienda, membra corporis illud nunquam exequentur; ac proinde ejusmodi actiones non carent omni laude si bonæ sint, nec omni vitio si malæ; atque ideo rerum circumstantiæ diligenter hic sunt expendendæ.

i. Quæ-
stio.

Hic movetur valde elegans Quæstio, nempe quatenus agere liceat metu majoris mali, vel spe majoris boni.

Et recte hic respondetur per distinctionem boni & mali. Malum enim est duplex (quemadmodum & illi oppositum bonum) nempe malum turpe, & malum triste.

Malum triste vocatur, quod dolorem infert, & à Theologis appellatur malum pœnæ.

Malum

Malum turpe vocatur peccatum seu
vitium, & a Theologis appellatur ma-
lum culpæ.

Inter hæc malorum genera triplex
institui potest comparatio ; vel malo-
rum tristium inter se; vel malorum tur-
pium inter se ; vel denique malorum
tristium cum malis turpibus.

Si mala tristia inter se conferan-
tur, & ex duobus aut pluribus unum
proponatur eligendum , semper licet
minus malum præponere majori. Et
hic proprie locum habet dictum com-
mune , *inter duo mala minus est eli-
gendum. Quemadmodum liquet in
exemplo supra posito, mercatoris, cui
jaætura bonorum , vel vitæ facienda
est.*

Sin mala turpia inter se conferantur,
nullum eorum sub electionem cadit, ac
proinde voluntas omnia debet respue-
re, nullum ex iis sequendum sibi pro-
ponere; & si contrarium fiat, voluntas
hominis non potest esse sine vitio. E.G.
vel prodendus tibi est amicus, vel men-
tiendum. Vulgo mendacium solent
præponere : sed vitiose , quia neutrum
est faciendum. solet tamen inter ho-
mines aliqua venia & misericordia exi-
guum

guum delictum sequi, per quod imma-
nis aliqua pœna evitatur.

Tertia comparatio potest institui
inter malum triste & malum turpe. Si
utrumque vitari non possit, viro bono
eligendum est malum triste, ut vitetur
malum turpe. E. G. Regulo fides fuit
fallenda, vel redeundum ad parata sup-
plicia Carthaginem. Recte fecit quod
præposuerit, etiam durissima supplicia,
perfidiae, quæ ei fuisset committenda.
Nam nulla tormenta tanta sunt, quæ
voluntatem hominis cogere possunt
aut debent, ad peccata vel scelera com-
mittenda.

2. Qua-
stio.

De in-
vito quæd
per igno-
rantiā
fir.

Quæritur hic etiam an ea quæ ho-
mo facit voluptate seductus, possint
dici involuntaria: cum voluptas videa-
tur hominem potentius trahere, quam
vis extrinsecus illata. Sed recte hic re-
spondet Aristoteles, hæc invita dicen-
da non esse, sed voluntaria; quia vo-
luntas est affectuum domina, non ser-
va; & si voluntas rationalis se affectibus
aut voluptatibus mancipet, tum præter
officium facit, ut quæ se sponte sua ex
domina servam facit.

Hactenus prima species involuntarii
est explicata, nempe quæ per vim aut
coa-

coactionem sit: restat ut altera explicetur, quæ oritur ex inscitia, seu ignorantia.

Hoc ut recte intelligatur, ignorantia est distinguenda. Alia est enim ignorantia juris universalis. Alia est ignorantia facti, aut circumstantiarum ejus.

Ignorantia juris universalis seu communis non reddit hominum actiones involuntarias, quia omnes homines tenentur scire, quid juris communis sit, & possunt scire, si diligentiam debitam adhibuerint; ideo hæc ignorantia vocatur lata culpa, item ignorantia affectata; atque hæc species ignorantiae vitium actionis non excusat. Exempli gratia, si quis hominem occidat ut injuriam sibi illatam ulciscatur; aut aliena rapiat, ut vitam suam sustentet: hic non solet excusari à pœna, et si causetur se opinari rem illam non fuisse illicitam. Sic si civis in civitate peccet adversus jura municipalia, idq; per ignorantiam eorum, is excusari non solet, quia ea scire debuit & potuit.

Secunda species ignorantiae vocatur ignorantia τοπαγενεια, id est, facti, aut potius circumstantiarum facti, quando scilicet facti species ignoratur, vel facti

cir-

circumstantiæ. Ut si quis in prœlio existimet se ferire hostem , & interim occidat fratrem suum , in contraria parte militantem. Hæc actio invita est, quia ex mera ignorantia profecta: ideoque excusationē inter homines mereri sollet , divina lege hic etiam dispensante.

Ut vero ignorantia hæc justam excusationem habeat, duo requiruntur.
1. Ut ignorantia hæc non sit affectata, aut ex negligentia contracta. 2. Requiritur , ut pœnitentia sequatur tale factum. Nam si pœnitentia factum talem non sequatur , facti vitium non erit mere involuntarium; quia et si voluntas hoc factum non antecesserit , tamen postquam commissum fuit, voluntas id comitatur. Exempli gratia si quis post sepem , ubi homines ambulare non solent , existimet se videre feram , eamque jaculo transfigat , interim tamen forte ibi agentem hominem occidat; hoc factum ex ignorantia contigisse, & involuntarium esse recte dicitur, si auctorem cædis statim facti pœnitentiat: sed si auctor facti mox superveniens animadvertat se occidisse inimicum suum & ejus morti illætetur , factum illud non est mere involuntarium , quia fit voluntate.

voluntarium per voluntatem comitan-
tem.

Quæritur hic ab Aristotele an ea quæ
fiunt per iram & ebrietatem, ex igno-^{1. Quæ-}
rantia fieri recte dici possint; quum in
ira. atque ebrietate mens hominis ita
obnubilari soleat, ut quid agat nesciat,
& quum ejusmodi facta, pœnitentia fe-
re sequatur. Aristoteles hic per distin-
ctionem respondet; aliud, inquit, est
agere per inscitiam, aliud agere inscien-
tem. Ebrius vel iratus insciens quidem
agit, sed non per inscitiam: differentia
utriusque hæc est:

Quod per inscitiam dicitur agere is,
qui ab ignorantia sua, tanquam causa
impellente, ad agendum movetur. In-
sciens vero dicitur agere is, qui quidem
dum agit, ignorat quid agat, ita tamen
ut causa actionis aliunde oriatur. Hinc
liquet hominem ebrium vel summe
iratum, non agere invitum, quia prin-
cipium ebrietatis atque iræ, cui igno-
rantia comes est, quemadmodum et-
iam iræ & ebrietatis incrementum, fuit
in hominis potestate.

Ignorantia ergo quæ iram & ebrie-
tatem sequitur, est adscititia & evita-
bilis.

Du-

DE NATVRA

2. Qua-
stio.

92 Dubitatio hic tamen oritur , an illa quæ per iram & ebrietatem fiant, non mereantur aliquam excusationem.

Respondetur, si privatæ injuriæ spe-
ctentur, homines libentius solent igno-
scere iis , qui per iram aut ebrietatem
injuriam intulerunt, quam iis qui illam
intulerunt sobrii , & animi sui compo-
tes : quia facilius persuadetur, injuriam
illam non proficiisci ex odio destinato
in eum, cui injuria est illata; tum etiam,
quia major dolor & pœnitentia illo-
rum facta sequitur. Sin vero publicæ
considererentur offensæ, sentit Aristote-
les ex sententia Pittaci legislatoris,
eiusmodi homines duplē pœnam
mereri ; quia Remp. dupli damno af-
ficiunt. Nam per ebrietatem aut ani-
mi sui impotentiam , aliis sunt malo
exemplo, & simul peccat aduersus alias
leges quibus Reip. pax conservatur.

Plato tamen hic paulo mitior est,
existimatque pœnas publicas in ejus-
modi delictis mitigari posse , modo
non oriantur ex habitu ebriositatis aut
iracundiæ. Causas sententiæ suæ has
reddit.

Prima, quia illi, qui ex ira & ebrie-
tate in leges peccant , non ita sunt ob-
stinati

stinati in malo, atque illi qui id faciunt
animo sobrio & deliberato.

Secunda, quia major dolor & pœnitentia illorum facta sequitur, ac proinde major spes emendationis in futurum de iis concipi potest.

Hæc de spontaneo & invito in Ethica utiliter præcipiuntur, quia actionum humanarum conditionem multum variant. restat jam ut de illis principiis humanæ mentis agamus, in quibus spontaneum & invitum sedem habet, & quæ actiones ipsas ad habitus formandos producunt, aut ex habitibus jam formatis foras educunt. Ipsi enim habitus sicuti in hisce principiis quoque sunt, ita ab hisce principiis ad actus excitentur necesse est.

Hæc principia sunt, intellectus, voluntas, consultatio, & *προσεκτική*, seu eleætio. Intellectus enim rem agendam vel omittendam primo intelligit: voluntas deinde eam appetit ut bonam, aut aversatur ut malam: vis consultatrix postea deliberat de mediis, per quæ bonum acquiri, malum vero vitari possit: ac denique facultas *προσεκτική* ex variis propositis mediis eligit illud, per quod bonum propositum commodissimum.

*De prin-
cipiis pro-
ximis hu-
manarū
actionū,
volunta-
te, con-
sultatione
atque ele-
ctione.*

sime acquiratur, malum vero quam
commodissime vitetur.

De horum principiorum objectis
hic nonnulla quæruntur, quæ breviter
à nobis absolvenda sunt.

*De intellectus ob-
jecto.*

Quin intellectus objectum sit veri-
tas, nemo ambigit. veritatem autem
hic non speculativam, sed practicam
intelligimus, quæ boni ac mali notio-
nem in se quoque comprehendit; nam
utrum res bona an mala sit, non tan-
tum in genere sed etiam sibi, ac proin-
de & agenda aut omittenda judicat in-
tellectus, non autē voluntas hominis.

*De vo-
luntatis
objecto.*

Voluntas vero malum ut malum ap-
petere non potest, quia id cum ipsius
natura pugnat. bonum enim appetit,
& malum aversatur. sed bonum illud
ut & malum duplex est, nempe vel ve-
rum, vel apparens. Hinc sit ut sub spe-
cie boni saepe malum appetat, & bo-
num sub specie mali nonnunquam a-
versetur.

Objectio. At videmus tamen homi-
nes sceleratos in malum quod malum
esse agnoscant ruere, & contra, bonum
quod bonum esse agnoscant aversari,
quemadmodum illa Medeæ sententia
demonstrat, Video meliora, proboque;
dete-

deteriora sequor. Respons. Verum quidem est eos non unquam appetere mala, quæ in genere mala & inhonestæ esse norunt, sed illi ipsi illud malum, quod appetunt, sibi bonum jucundum, aut utile judicant, sive ad explendam vindictam, sive voluptatem, sive aver-sandum dolorem, molestiam, &c. Hinc sit ut obscurata notitia generali, ultimum judicium rationis practicæ ab affectibus seducatur, & voluntati id tan-quam majus bonum proponat, quod in se tamen mali rationem habet. Quare recte judicat hic Aristoteles, bonum esse commune objectum voluntatis bonaæ, & malæ: sed hanc esse differen-tiam, quod voluntas bona cum recto judicio rationis rectæ, voluntas autem mala, cum pravo judicio rationis, ab affectibus seducta, conspiret; sicut gu-stus corruptus cibos pravos, bonos; & contra bonos, pravos & ingratos ju-dicat.

Voluntatis ergo objectum proprium est bonum; non quodvis tamen bonum, sed illud tantum quod habet ra-tionem finis ad quenq; media dirigenda sunt: media vero ipsa sunt objectum consultationis & ~~αγαγέτως~~ sive elec-tionis.

ctionis. Nam, qui finem aliquem jam vult, de mediis consultat, & ex mediis variis unum aut plura eligit; atque ideo consultatio & electio circa eadem subiecta versatur; ita tamen ut consultatio præcedat, electio sequatur.

1. Objectio. At fines non minus quam media sub deliberationem & electionem cadunt. Ergo non tantum media. Resp. Id verum esse de finibus subordinatis, non de extremis: subordinati autem fines aliquando mediorum rationem habent. Sicuti Hercules non deliberavit utrum felix esse veller nec ne, sed an per viam virtutis, an vero voluptatis ad felicitatem esset ipsi contendendum: sic Dux exercitus non deliberat, utrum victoriam velit nec ne, sed qua ratione & via eam consequi possit.

2. Objectio. At non videtur in omnibus actionibus virtutis deliberatione esse opus. Respondeo. Quædam sunt, de quibus non deliberatur nisi à stolidis. Ut 1. de necessariis & immutabilibus. 2. De iis quæ nostri respectu eveniunt casu aut fortuna. 3. De rebus leviculis & nugis. 4. Denique de omnibus quæ non sunt in nostra potestate.

Deli-

Deliberatio ergo est earum tantum actionum, quæ ad fines, qui à nobis acquiri possunt, referuntur.

Est autem hæc deliberatio duplex: vel plena & perfecta; qua utimur in rebus gravioribus & difficilioribus, adhibitis nonnunquam etiam in consilium aliis: aut imperfecta; qua utimur in subitis aut levioribus, & factu promptis. Nam etsi deliberatio in iis ita non appareat, est tamen semper aliqua, nisi quis temere agat, quod virtutis non est.

Ex his quæ à nobis hactenus disputata sunt, oritur nobilis controversia ab Aristotele atque aliis Ethicis jam olim agitata, & inter Theologos non minus controversa, an hæc principia libere agant & à se ipsis determinentur, an vero necessario. Nos exclusis disputationibus prolixioribus Theologicis, quantum Ethici hæc cognoscere interest, breviter indicabimus, veramque ac Christianam sententiam proponemus.

Libertatis vox homonyma est, ac varie usurpari solet. *Primo* enim liberum dicitur quodvis spontaneum; quæ libertas brutis quoque competit. Nam bos libere quærit pabulum suum, aves libere vagantur per aërem. *Secundo* li-

E beri

*De li-
bertate
arbitrii.*

93 DE NATVRA

beri appellantur quivis actus voluntatis, qui à ratione diriguntur. Sic Angeli in cœlo libere & tamen semper bene operantur ; voluntas hominis libere vult ultimum finem & beatitudinem suam. *Tertio* liberum sumitur pro eo quod nemini subest, aut à nemine pendet. Hoc modo solus Deus liber est seu *αὐτοκέντησις*, & absolutus suarum actionum Dominus. *Quarto* vox libertatis sumitur pro potestate rem propositam admittendi vel recusandi, sequendi vel fugiendi.

Hæc postrema libertas duplex statuitur, nempe specificationis, & exercitii. *Specificationis* vocatur à Scholasticis, potestas ex diversis propositis rebus unā consultatione prævia eligendi, alias prætereundi aut recusandi. *Exercitii* vero vocatur, potestas rem unam propositam eligendi vel rejiciendi ; ab aliis vocatur libertas contrarietatis, & contradictionis. Et de hoc postremo libertatis genere nobis proprie agendum est.

Non disputamus autem hic anxie unde sit ut homo potius quam reliqua animantia hac libertate sit præditus, quia Deo authori naturæ placuit hominem his dotibus præ cæteris ornare; interim

terim tamen nec causa proxima, quæ
à nonnullis affertur, contemnenda est.
Nempe id ideo fieri, quia mens huma-
na non est corporea, nec à corpore ne-
cessario dependet, sicut reliquarum
animantium formæ; quum ergo soluta
sit & libera à corporeis nexibus, etsi
corpori sit conjuncta, hinc est, quod
corpori & ejus affectibus dominari pos-
sit, nisi se in ejus voluntariam servitu-
tem addixerit.

Non disputamus hic etiam fusius, in
quanam facultate hujus libertatis pro-
pria sedes sit, in intellectu scilicet an in
voluntate: quum in utramque partem
argumenta non exigui momenti sint.
Interim tamē recepta ac vulgatior sen-
tentia, & S. Scripturæ loquendi modis
convenientior est, propriam ejus sedem
esse in voluntate, cui hæc facultas insita
à Deo est, ut se in utramque partem fle-
ctere possit: etsi & hoc certum sit, vo-
luntatem in se esse cæcam, ac proinde
sine intellectus indicio ac judicio nihil
eligere aut respuere posse; cuius intel-
lectus indifferentia (circa diversa enim
media se extendit) causa quoque est,
cur voluntas actus suos variare possit.
atque illud est, quod in scholis dicunt,

E 2 liber-

libertatem esse in intellectu radicaliter,
in voluntate autem formaliter.

Tota vero difficultas, quæ hic diligenter est expendenda in hoc versatur, quoisque se extendat ea libertas, quæ scilicet in hisce principiis seu facultatibus animæ manifestat. Ut autem hæc difficultas plene tollatur, duobus modis hæc quæstio intelligenda est; primo, respectu Dei & ejus providentia, quæ supra voluntatem est; secundo, respectu objectorum, circa quæ voluntas versatur.

*Quomodo
volunta-
tis liber-
tas conve-
niat cum
Dei pro-
videntia.*

De primo quæritur, an voluntas ita sit libera, & suarum actionum Domina, ut Dei voluntati & gubernationi in omnibus actibus suis non subsit.

De hac quæstione in diversas plane sententias Philosophi antiqui iverunt. Nam Epicurei, et si Divinitatē aliquam verbo agnoscerent, ejus tamen providentiam negabant, atque omnia temere ac casu fieri contendebant; ac proinde voluntatem hominis divinæ gubernationi subesse negabant: quemadmodum Horatius ex Lucretio hanc eorum sententiam his verbis effert; *Namque deos didici securum agere avum.* Sed illi, ab omnibus reliquis Philosophis reje-

rejecti sunt. Imo & Cicero de iis recte
judicat, cum verbo Deos faterentur,
re ipsa tamen eos sustulisse; quia Deus
sine cura & providentia intelligi non
potest.

Platonici & Aristotelici saniores, a-
gnoscabant quidem Deum omnia re-
gere & providentia sua universa in sua
natura continere, ab illo tamen regi-
mine eximebant actiones singulares
humanæ voluntatis, quas ἡ φ' οὐ, id
est, in nostra tantum potestate esse con-
tendebant.

Stoici contra universa & singula re-
cte quidem divinæ gubernationi subji-
ciebant, sed rursum in alterum extre-
num peccabant; quia discrimen cau-
sarum necessario & contingenter a-
gentium tollebant, & omnia inevita-
bili fato, & causarum naturali nexu
contingere asserebant.

Philosophorum ergo sententiis mis-
sis, vera & Christiana sententia hæc est:
quod omnes actiones humanæ, tam bo-
næ quam malæ, tam universæ quam
singulæ, divinæ providentiaz & guber-
nationi subjiciantur, & ab eadem re-
gantur, secundum decretum ejus æter-
num, & scientiam infallibilem. Nam

*Christia-
na sen-
tentia de
Dei pro-
videntia.*

E 3 præ-

præter Scripturam, quæ id multis in locis perspicue testatur, ratio id ipsum quoque necessario evincit. Sequeretur enim illa, quæ secundum Dei decretum non fierent, existentiam habere extra Deum, ipso vel ignorantे, vel negligente, vel invito: quorum nullum Deo sine blasphemia adscribi potest. Fiunt ergo omnia ipso sciente, volente & regente; voluntate scilicet & rectione, qua bona facit & promovet, mala vero juste permittit, & in fines à se præstitutos ordinat.

1. Objectio. At si hæc ita se habeant, quomodo homo liber est in actionibus suis, aut quomodo laudem meretur in bono, & pœnam in malo?

Respondeo. Hæc difficultas tanta est, ut quidam, quia hæc inter se conciliare non possunt, vel cum Peripateticis Dei gubernationem in actionibus singularris negent, vel cum Stoicis omnia fato fieri asserant. Sed etsi hæc difficultas tolli non posset, non ideo negandū esset quod in Scriptura perspicuum est, quia non posset à nobis solvi quod difficile est. Videtur tamen ingeniiis moderatis hoc modo satisfieri posse, si videlicet dicamus, decretum Dei de rerum

rum contingentium, & ab hominis libertate pendentium determinatione, non excludere, sed includere libertatem & contingentiam: quia Dei sapientia tanta est, ut decreto suo naturam causarum inferiorum non violaret, ac proinde non tantum rem ipsam, quam sibi præstituit, semper assequatur, sed etiam modum secundum quem eam contingere voluit: ac proinde statuerit, ut causæ necessariæ necessario actiones suas producerent, causæ vero contingentes contingenter, & ex prævia electione. Atque ideo homo libere agit quod agit, quia Deus decretit, ut actiones has potius, quam illas libere ageret.

2. Object. At decretum determinans voluntatem hominis ad has potius producendas quam illas; plane videtur tollere omnem libertatem voluntatis, in actionibus producendis: quum hoc libertatis sit, non ab alio determinari, sed à se.

Resp. Fateor hoc esse libertatis absolutæ, non determinari ab alio, sed tantum à se. Verum hæc absoluta libertas in solum Deum cadit: sufficit vero ad libertatem creature, si ipsa se determinet,

E 4 minet,

minet, ut causa proxima suarum actionum; & interim determinetur à Deo ut causa suprema, & qui proprios suos motus etiam creaturæ relinquit; quemadmodum August. recte loquitur: de Civit. Dei lib. 7. cap. 30.

3. Objectio. At hæc vix possunt intelligi. Resp. Fateor, & hoc libenter, ab intellectu finito vias & modos agendi potentiarum ac sapientiarum infinitarum perfecte capi non posse; nec tamen hinc sequitur rem hanc sic se non habere. Nam omnes (nisi sint Turcis & Ethniciis deterioriores) agnoscunt, Deum præscivisse ab æterno determinationem voluntatis humanæ in omnibus actionibus suis. Quis vero hominum intelligere queat, quomodo Deus certum eventum in causis indeterminatis præviderit? Imo vero explicet mihi quis, quomodo Deus infinito scientiarum suarum lumine sine violatione libertatis humanæ hoc præviderit, ego ei eadem opera explicabo, quomodo Deus decreto sapientissimo suo id ab æterno decreverit, & sine violatione libertatis ejus in tempore exsequatur.

*Quæ
sint liberi
arbitrii
vires in
bono &
malo.*

Altera quæstio, cujus antea mentionem fecimus, & ab Aristotele hic agitur,

tatur, est, An voluntas ex natura sua eandem habeat potestatem ad bonum, quam habet ad malum.

Non agimus hic de homine per Christi Spiritum regenito; de cuius ad bene aut male agendum facultate agere, proprie Theologorum est; quia regenerationis res est supernaturalis, quæ homini animali plane ignota est. Agimus ergo de homine naturali & extra statum regenerationis considerato; quales omnes gentiles Philosophi, & eorum discipuli fuerunt.

Quæritur ergo de his, utrum tam sit in ipsorum potestate bene agere quam male, & contra.

Aristoteles adversus Stoicos atque alios id probat sequentibus argumentis.

1. Quia alioquin legumlatores perperam benefacientes præmiis, maleficienes pœnis afficerent.

2. Quia objurgationes & reprehensiones frustra adhiberentur.

3. Denique quia pœnitentia & dolor non sequeretur malefacta, tranquillitas animi & lætitia benefacta.

Interim tamen & hoc fatetur; eos qui ex ignorantia, cuius sibi causa sunt, aut ex habitu vitioso male agunt, non

E s posse

posse non male agere ; & tamen juste reprehendi ac puniri ; quia principium ignorantiae atque habitus pravi in ipsorum fuit potestate ; & quia singulares actus pravi, non sunt eo modo necessarii , quo habitus ipsi pravi , ex quibus actus profiscuntur.

Hæc argumenta non sunt nullius adversus Stoicos momenti. Ut tamen hæc quæstio Christiane intelligatur ac solvatur , distinguendum est inter bonum, & bonum. Nam aliud bonum est supernaturale & spirituale : quod nempe cum vita futura certam relationem habet ; quale est vera resipiscientia , vera fiducia in Deum per Mediatorem Christum , vera charitas erga Deum & homines, vera spes futuræ & æternæ vitæ , &c. Ad hoc bonum homo non renatus nullas plane vires habet , quia homo animalis non percipit ea qua sunt Spiritus Dei , imo ne potest quidem ea percipere , quia spiritualiter judicantur , 1. Corinth. 2. ac proinde hoc bonum nobis per media supernaturalia revelari , & revelatum per Christi gratiam communicari debet.

Aliud bonum est naturale ac Politicum , quod relationem habet cum vita homi-

hominis in hoc mundo viventis; quo animus hominis intra se Deo proprie non obedit, aut futurum atque æternum præmium respicit: sed per quod virtutes atque artes œconomicas & civiles exercet; quibus hæc vita & hominum societas conservatur, & præmia caduca respiciuntur. Ad hoc bonum consequendum fatemur homini naturali aliquam adhuc libertatem & facultatem esse residuam, sicuti argumenta ab Aristotele allata, atq; exempla multorum laudatorum Ethnicorum, & ipsorum scripta ostendunt, & ipsa etiam S. Scriptura in Pharisæis testatur. Interim tamen & hoc hic tenendum (quod Plato, Pythagoras, Plutarchus, aliique coguntur agnoscere) naturam ad hoc bonum per se consequendum valde esse debilem, & non posse ad aliquem ejus eminentiorem gradum pervenire, nisi divino adspirante auxilio, quod Theologii auxilium speciale vocant. Quemadmodum de Saule historia S. testatur, quod spiritu Iehovæ initio regni sui fuerit indutus; & Cyrus idcirco vocatur unctus Iehovæ; & Basaleel ac Chiram structores tabernaculi ac templi, à Spiritu Dei ad hæc opera extruenda pecu-

peculiariter ornati dicuntur fuisse. ac proinde & hoc bonum à Deo est petendum : coque magis à Christianis, qui hoc etiam ad fines supernaturales referre didicerunt.

P A R S T E R T I A.

Quæ agit de virtutibus singularibus.

Explatis iis quæ ad virtutis naturam in genere consti- tuendā necessaria sunt, con- sequens est ut de singulis vir- tutibus & ipsarum proprietatibus spe- ciatim agamus.

Virtutes quæ huic scientiæ subjiciun- tur, vel sedem habent in voluntate & affectibus, vel sedem habent in intellec- tu. Priorēs proprie Ethicæ, posterio- res *Agorænugæ* seu intellectuales appellantur, de quibus postea.

Virtutes quæ in voluntate & affecti- bus sedem habent, ab Ethicis nonnullis non male dividuntur in semivirtu- tes & plenas virtutes.

De semi- virtuti- bus. Semi-virtutes appellantur *Agoræs* quædam seu dispositiones, & virtutum quedam rudimenta, quæ per se quidem lau-

laudabiles sunt ; sed tamen integrum virtutis formam nondum habent. Et licet Aristoteles ante virtutum perfectarum tractationem de iis non agat, sed alibi per occasionem; nos tamen de iis hoc loco tractandum esse judicamus, quia ab imperfectioribus ad perfectiora evidentior est progressus.

Dividuntur autem in naturales, & acquisitas.

Naturales sunt, affectus quidam laudabiles, qui hominem ad virtutes civiles inclinant, à Cicerone virtutum igniculi, & semina frequenter appellati.

Etsi enim Aristoteles animum hominis rasæ tabulæ comparat, in qua nihil inscriptum est, sed virtutes & vitia per adsuetudinem rectam vel pravam insculpi possunt; tamen cap. ult. 6. libri Ethicorum, & alibi eos videtur agnoscere. Et illorum sententia sine dubio est verior, qua cum Platoniciis eos animis hominum innasci statuitur, cum Paulus Rom. 2. 14. 15. diserte testetur, *opus legis scriptum esse in hominum cordibus, & eos natura que legis sunt facere.* Sunt ergo illæ quædam reliquæ imaginis Dei, à Deo in natura quamvis corru-

corrupta insitæ, non tantum ad Deum cognoscendum ; sed ut rerum honestarum & turpium discrimen quoq; ei esset notum ; & ut societas hominum, à bestiarum conventibus distinguerentur. Vnde etiam videmus quosdam ad hanc potius virtutem proclives esse, quam ad aliam. Alios aptiores ad fortitudinem bellicam , alios ad Iustitiam civilem , alios ad contemplationem & literas : alios denique ad artes Mechanicas. Ideoque Lacedæmonii legem sati laudabilem constituerant , qua jubebatur , ut puer, cum ea esset ætate, uti certum vitæ genus ei esset deligendum , coram Magistratu sisteretur ; atque ibi diligenter attenderetur , ad quodnam vitæ genus magis esset idoneus , & quinam boni instinctus vel mali in eo deprehenderentur , ut mali supprimi , & corrigi , boni vero juvari atque excitari possent.

Alterum genus semi-virtutum adsuetudine comparatur , & nihil aliud est quam imperfecta acquisitio virtutum. Quarū genera tot statui possunt , quorū sunt virtutes perfectæ ; commode tamen ad hęc tria reducuntur, Continetiam scilicet, Tolerantiam , & Obedientiam.

dientiam; quarum prior moderatur appetitum concupiscendi, secunda irascendi, tertia utrumque.

De continentia quæ concupiscentiæ appetitum etsi imperfecte modera-
tur, multis agit Aristoteles lib. 7. Ethicor. Ejusque idem objectum esse docet, quod temperantia.

Continentia ergo, græce ἡσογία, est proba animi constitutio, qua voluptatibus illicitis abstinetur, quia recta ratio eis abstinendum docet, etsi concupiscentiæ appetitus in contrariam partem trahere nitatur.

In viro continente aurem tria concurrunt. 1. Recta ratio, quæ quid decorum & honestum sit cognoscit. 2. Concupiscentiæ rebelles motus. 3. Earum tamen repressio, & saltem in plerisque, quibus multitudo hominum succumbit, victoria.

A temperante differt; quod ille motus rebelles concupiscentiæ jam edomuit, ac proinde facilius & cum jucunditate quadā voluptatibus abstinet; ut qui hostem jam devicit, adversus quem continens adhuc pugnat, & quem cum labore & molestia ut plurimum superat.

Continenti opponitur incontinentis,
Græce

Græce ἀνηστής, qui à levioribus etiam concupiscentiæ motibus vincitur, iisque, et si rationi ejus repugnant, sponte tamen cedit atque indulget.

Ab intemperante incontinentis, secundum Aristotelem differt, sicuti moribus incurabilis à curabili, & semper durans ab eo qui per intervalla recurrit. Intemperans enim habitu vitioso laboret, & ratio ejus cum affectibus pravis semper conspirat. Incontinentis vero rationem illam generalem, saltem actu primo, adhuc integrum servat, & quia ex infirmitate aut temeritate peccat, inviam facilius revocari potest: quoniam ipsius actiones pravas pœnitentia fere sequitur.

De tolerantia.

Altera semivirtus est tolerantia, Græcis dicta ρεπερία, cui opponitur molitiae seu μελαχία, quæ tolerantia irascendi appetitui eodem modo moderatur, quo continētia appetitui concupiscendi; perfert enim dolores quibus plerique homines succumbunt, quia recta ratio preferendos suadet, et si id ab eo fiat cum labore & molestia.

Eodem modo differt à fortitudine, quo continentia à temperantia; & molitiae tolerantia opposita eodem modo differt.

differat ab ignorantia & timiditate, quo incontinentia ab intemperantia.

Tertia semivirtus statuitur obedientia, de qua Aristoteles lib. 1. cap. 4. ubi hanc dispositionem in idoneo Ethices auditore requirit. Est autem recta animi affectio, qua se sapientiori & recte monenti subjicit, eique obedit, quia recta ratio obediendum judicat; etsi habitum virtutum illarum (ad quas cū hortatur) nondum plene possidet. Et hæc proba animi dispositio est instrumentum, & via per quam reliquarum virtutum habitus paulatim acquiruntur. Quamobrem & Aristoteles Hesiodi testimonium in hunc finem affert: quo primas bonitatis partes ei assignat qui ex se & per se sapit; secundas vero, qui recte monenti obtemperat.

Οὗτοι μὲν πατέρεις οἱ αὐτὸς πάτερ
νοήση,

Φρεσάμψοι πάκτηπτα καὶ οἱ τέλοι
ωντι αἰτίων.

Ἐδλός αὐτούχειν οἱ δι επόνη πι-
θη).

Οἱ δὲ καὶ μήτερεις αὐτὸς νοήση, μήτερεις αὖτε
ἀκόσια.

Ἐγ γνωμένοις βάλλονται, ὃι αὐτοῖς αἰτεῖσθαι
αὐτοῖς.

Hæc

*De obe-
dientia.*

Hæc quæ ab Aristotele de tribus his semivirtutibus dicuntur, ea mente qua ab eo dicuntur, à veritate non sunt aliena: interim tamen & illud hic aduocandum est, continentiam, toleratiā, & obedientiam talem in Scripturis nobis præscribi, quæ inter perfectas & maxime arduas virtutes merito censendæ sunt; de quibus latius agere ad Theologos pertinet.

Semivirtutibus hisce sic breviter expositis, reliquum est ut ad ipsas virtutes explicandas deinceps procedamus.

Virtutes Ethicæ dividuntur à variis authoribus varie.

Danæus & nonnulli alii virtutes dividunt secundum ordinem decalogi, nempe in eas quæ spectant Deum, & in eas quæ spectant proximū. Quæ Deum spectant continentur quatuor primis decalogi præceptis. Quorum primum mandat cultum Dei internum, nempe ejus rectam cognitionem, fiduciam in ipsum, charitatem, &c. Reliqua externum; qui opere & facto præstatur, præcepto secundo; qui verbis, præcepto tertio; qui ceremoniis religiosis, præcepto quarto. Virtutes quæ proximum spectant continentur reliquis sex. Internus

*Virtutum
perfe-
ctarum
divisio.*

ternus affectus erga proximum dirigitur præcepto ultimo. Externæ vero actiones, reliquis: quarum nonnullæ versantur inter superiores & inferiores, præcepto quinto; inter omnes universæ, reliquis; respectu vitæ, præcepto sexto; respectu pudicitiæ, præcepto septimo; respectu bonorum externalorum, præcepto octavo; respectu denique famæ & nominis ejus, præcepto nono. Hæc divisio sane pulcherrima & perfectissima est, utpote à Deo ipso divina plane methodo profecta; sed quia hæc magis est Theologica, ideo hanc in præsentia non sequemur.

Stoici veteres, quos Cicero in officiis sequitur, diviserunt omnes virtutes in quatuor species; nempe Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiam, quas virtutes cardinales vocabant, sub quibus reliquæ omnes continentur.

Nos vero, quia hactenus Aristotelis vestigia secuti sumus, ea etiam deinceps sequemur; ut ita, quantum natura hominis, Dei verbo destituta, hic consequa sit, melius discamus. Errores tamen si qui occurrunt, ad verbi Dei normam corrigemus.

Vir-

116 DE VIRTUTIBVS

Virtutes Ethicæ quæ ab Aristotele explicantur, ab eo referuntur lib. 2 cap. 7. pertractantur vero postrema parte lib. 3. item lib. 4. & 5. Referuntur autem ab eo sequentes.

1. Fortitudo. 2. Temperantia. 3. Liberalitas & magnificantia. 4. Modestia & magnanimitas. 5. Mansuetudo & clementia. 6. Affabilitas. 7. Veracitas. 8. Comitas. 9. Affectus laudabiles, nempe Verecundia, & Nemesis. 10. Denique Iustitia.

Hæ virtutes etsi ad certa genera reduci possint: quia tamen id ab Aristotele non fit, sed tantum recensentur, nos etiam sola enumeratione contenti erimus; earumque naturam summatim explicabimus, & quæstiones quæ de iis moventur breviter adnotabimus.

De Fortitudine.

Fortitudo, ἀρδεία, si vocis usum spe. ctes, vel corporis est, vel animi. Fortitudo corporis in lacertis, & viribus consistit, sed talis leonum quoque & taurorum est. Hæc proprie virtus non est, sed virtutis hujus nonnunquam insigne instrumentū. Fortitudo animi vel Christiana est, vel Civilis. Christiana, quum

quum homo nullum dolorem, aut pericula fugit, quo Deo obediatur, ejusque veritati testimonium præbeat, atque hæc maxime in Martyribus eluxit.

Civilis ab Aristotele definitur, mediocritas $\omega\epsilon\eta\alpha\beta\pi\alpha\lambda\epsilon\alpha\eta\varphi\delta\delta\epsilon\gamma\eta$, id est, circa ea quæ fiduciam aut metum dignunt, proprie vero circa pericula, quæ vir fortis opportune subit, & generose perfert, quia honestum est, & quia turpe est non subire atque perferre.

Objectum fortitudinis est duplex, internum, atque externum. Internum objectum, sunt vehementes iræ & doloris perturbationes, quas fortitudo reprimit, ne modum excedant, si forte per externa objecta acrius irritentur. Nam

*Fortiore est qui se, quam qui fortissima
vincit*

*Mœnia, nec virtus altius ire pos-
test.*

Cui & ipse Sapiens attestatur Proverb.
16. 32. *Melior est longanimus robusto, &
qui dominatur in animum suum, eo qui
capit civitatem.*

Externum objectum rursus duplex est, commune, vel bellicum.

*Commune, vocantur quævis mala
aut*

aut infortunia, quæ in vitam communem hominum incident. Qualia sunt jactura bonorum, ignominia, morbi, mors amicorum, &c. Et si ergo Aristoteles hæc ad proprie diætam fortitudinem non referat, tamen qui hæc moderate perfert, fortis omnino vocatur, & dicendus est: quemadmodum & ille qui mortem naturalem aut casualē, ut vocant, non nimium extimescit: quia vir probus Dei Providentiæ se modeste subjicit, & in vitæ futuræ beatitudinem oculos conjicit. Bellicum objecrum, sunt pericula & mors bellica. Quia autem fortitudo viri civilis in bello maxime elucet, maximeque honoratur, & hæc æquitatis causa evidentius suscipi potest, idcirco Aristoteles in hujus explicatione maxime insistit, & hanc fortitudinis speciem præcipue commendat.

Extrema quæ cum hac virtute pugnant, & inter quæ fortitudo media est, sunt, in defectu *timiditas seu meticulositas*, *debilas*, in excessu *temeritas seu audacia*, *impudens*. *Timidus* quemvis dolorum metuit & fugit, *audax* vero in quævis pericula inconsiderate ruit. *Timidus* propter periculorū metum officium

ciām deserit: *audax* & temerarius si-
ne necessitate, ex animi quodam fa-
stu, quævis discrimina adit. Fortis au-
tem, etsi doloris sensu non caret, peri-
cula necessaria non fugit, sed honesta-
tis causa ea libenter subit; & quia non
nisi prudenter ab eo suscipiuntur, ideo
ea constanter perfert, & quo magis in-
gruunt, eo generosius iis it obviam,
quamdiu vires locum habent, aut mori
honestum est. Unde & recte colligi-
tur, viro forti nonnunquam licere ho-
nestē fugere, sine turpitudinis aut ti-
miditatis nota: si morte suæ patriæ ma-
gis prodesse non possit, quam vita: tum
enim fugit non quia mortem metuit,
sed ut se ad majus bonum reservet.

Temerarius vero, pericula quidem
animose subit, sed illis præter expecta-
tionem ingruentibus facilius cedit, &
in fugam inhonestam conjicitur, quia
certa ratione ac debito fine ab eo non
sunt suscepta; quapropter etiam *θρο-*
νίδηλοι ab Aristotele appellantur, quia
audaces sæpe simul sunt timidi.

Vt vero fortitudinis natura co*cvi-* *Fortitudo*
dentius liqueat, Aristoteles hic quæ-
dam fortitudinis simulachra à vera for-
titudine distinguit, i. Maxime vicina *dinis que-*
for-
dam si-
mula-
chra.

fortitudini veræ est , fortitudo eorum,
qui metu ignominiae & reprehensionis,
aut spe honoris fortiter pugnant. 2. qui
ob metum disciplinæ militaris. 3. qui
ob peritiam rei militaris confidentius
agunt, aut propter vires corporis, & ar-
morum quibus tecti sunt. 4. qui ex im-
petu naturæ id faciunt, ut ob iram, do-
lorem , aut libidinem. 5. qui ex igno-
rantia virium hostilium fortiter agunt.
6. qui ob metum servitutis , aut spem
prædæ. Hi omnes enim cum propter
ipsam honestatem non pugnant, vere
fortes non sunt, ac proinde , causa quæ
eos ad fortiter agendum movet cef-
sante, deficiunt, aut animum despon-
dent. Hæc omnia ab Aristotele recte
dicuntur, nisi quod honestas ipsa ei ex-
tremus semper sit scopus , cum tamen
vir vere fortis Ecclesiæ defensionem,
Deique super omnia gloriam sibi in
omnibus propositam habeat.

Sequuntur jam aliquot quæstiones,
quæ ab Aristotele & aliis hic propo-
nuntur.

*Quæstio-
nes de
fortitu-
dine.*

Quæritur an viro forti nihil liceat
metuere? & respondetur , non tantum
licere, sed etiam honestum esse ut quæ-
dam metuat: qualia sunt, 1. Res turpes,
infa-

infamia, dedecus uxoris aut liberorum, &c. 2. res adeo formidolosæ, ut eatum impetus humanas vires longe superent, fulmina videlicet, terræ motus, inundationes maris & similia: quæ tamen ita non sunt metuenda, ut propter metum pusillanimus quis judicetur, aut officium deserat.

2. Quaritur, utrum viro forti liceat metuere mortem? Respondet Aristoteles, virum fortē molestius ferre mortem naturalem, aut ex naufragio, & simili casu, quia in illis tantus virtuti non est locus: imo & vulnera, ac quamvis mortem posse metuere, etiam bellicam, sed ut oportet; quia illa virtutum omnium, & bonorum est privatio, etsi honestatis causa eam nihilominus constanter subeat.

Hæc responsio aliquo modo tolerari potest, si affectum naturalem in homine spectemus, quia omnis mors præter naturam est, & violenta corporis atque animæ divulsio. Videmus quoque Davidem, atque Ezechiam, viros fortissimos mortem immaturam à Deo esse deprecatos; quia per vitam suam, se Ecclesiæ, & Dei gloriæ magis servituros judicabant. Alioquin vero circa

F has

has considerationes, cum mentem ad mundi miserias, peccati inhabitantis molestias, Dei voluntatem, vitæque futuræ felicitatem convertunt; in primis per mortem suam Dei veritatem & gloriam sint illustraturi, morte etiam cum gaudio expectant: quia mors ipsorum, sive naturalis, sive violenta, sive bellica, non est bonorum omnium finis, aut virtutum extinctio, ut hic perperam afferit Aristoteles; sed est verorum & perfectorum bonorum initium, & omnium Christianarum virtutum perfectio, ac consummatio.

3. Ultima quæstio, & inter Philosophos olim controversa, est: An liceat viro forti sibi manus inferre. Stoici id licere judicabant, ut Cato Uticensis suo exemplo probavit; & videtur illis pars aliqua esse fortitudinis mortem contemnere.

Aristoteles tamen hic rectius sentit, & Pythagoræi, qui statuerunt id plane esse illicitum, & sicuti miles de statione, aut præsidio discedere non debet, nisi ab Imperatore evocetur, aut discessus tempus ab Imperatore constitutum advenerit, ita etiam homini non licere ex hac vita abire, nisi à Deo ipso

evocetur.

evocetur: quæ sententia Christianæ veritati consentanea est.

1. Quia præceptum generale est, non occides; si autem alterum occidere non licet, multo minus seipsum; cum regula dilectionis proximi sit sui ipius dilectio.

2. Quia ratio præcepto huic Genes. 9. vers. 6. addita, communis est adversus inferentem aliis & sibi necem, *Qui effuderit sanguinem hominis, per hominem sanguis illius effunditor, quia ad imaginem suam hominem fecit Deus.* qui ergo se occidit, imaginem Dei in se violat.

3. Ephes. 5. vers. 29. *Nemo propriam carnem odio habet:* Ergo multo minus occidit.

4. *Auctoritas exempla quæ in scripturis exstant, condemnantur à Scriptura.*

5. Denique ipse Aristoteles & hanc rationem affert: quod qui ob paupertatem, aut amorem, aut molestum aliquid, sibi manus inficit, non fortis sed potius timidus sit; quum mollitudo nis sit laboriosa fugere.

1. Object. At fieri potest, ut quis, ad malum evitandum, quod morte majus

F 2 est,

124 DE VIRTUTIBVS
est, id faciat: ut Lucretia, ad ignomi-
niam Numantini ac servitute. n effu-
giendam. Ergo ex dilectione propria
id sit, quæ minus majori anteponit.
Respons. Ignominia quam Lucretia, si
contra voluntatem suam vim passa est,
metuere potuit, & servitus Numantinorum,
mala sunt tristia seu pœnae,
non turpia seu culpæ. Aὐτοῖς vero
non tantum est malum triste, sed etiam
turpe; quia contra Dei & naturæ Le-
gem est, ac proinde hoc illo semper est
præferendum. Deinde vel signum ex-
tremæ superbiæ, ut in Catone & Nu-
mantinis, qui se hostibus validioribus
subjicere noluerunt; vel extremæ pu-
fillanimitatis & desperationis, quemad-
modum in Saule, Achitophele, Iuda,
&c. Qui hoc pacto spem veniæ à Deo
cōsequendæ cum vita sibi præciderunt;
& ut angores ac furias conscientiæ eva-
derent, pœnas infernales in se accele-
rarunt.

2. Obje&t. Malum triste est præ-
ferendum malo turpi. Ergo & virginis,
ut manus stupratoris effugiat, mortem
propriam eligere licet. Resp. N. con-
seq. quia stupri violenta perpeſſio non
est scelus tuum sed alienum, mors vero
à te

à te tibi illata est scelus tuum, non alienum.

3. Object. At in historiis sacris & prophani exempla extant, quæ ab omnibus laudantur: si nempe per mortem tuam patriæ magnum aliquod bonum concilias: ut Curtii, qui liberavit morte sua urbem peste: Samsonis, qui morte sua vindicavit Israëlem. Resp. Non sunt facienda mala, ut eveniant bona. Quod vero exemplum Curtii attinet, id imitari non licet, quia ex postulato dæmoniaci oraculi id factum, & quia ex gloriæ solo appetitu profectum. Samsonis vero, qui Hebr. II. inter fideles Iudices recensetur, alia ratio; quia extraordinarium hoc fuit, ac proinde imitari non licet, nisi hæc tria concurrant. 1. Vocatio ad ejusmodi publicam vindictam exercendam. 2. Evidens bonum patriæ & religioni inde oriturum. 3. Instinctus divinus & extraordinarius. Quæ tria in Samsone sunt conspicua.

De Temperantia.

Secunda virtus est temperantia, Græce σωφροσύνη, quæ τὸ ἀπηθυμία, seu concupiscendi appetitum moderatur.

Est autem temperantia, virtus qua-

F 3 me-

mediocriter, & ut oportet appetuntur aut fugiuntur res illæ, quæ voluptate sensus afficiunt.

Voluptates autem illæ considerantur vel communiter in omnibus sensibus, vel speciatim in sensu gustus & tactus.

Temperantia, quæ moderatur voluptates, ex visu, auditu, & odoratu nascentes, proprio & speciali nomine caret; quia virtus hic minus noxia sunt, & conspicua. Et hic quoque tamen modus est adhibendus, aut facile in utramque partem peccabitur. Nam si quis nimium delectatur picturis, floribus, spectaculis, &c. aut avium cantu, ac musica, item odorum diversa copia, is in hanc virtutem peccabit: si quis vero nullo harum rerum sensu afficiatur, in alterum extremum incidet.

Quæritur hic, an voluptas animi quæ ex virtutum actionibus nascitur, hujus quoque virtutis objectum sit. Et ex sententia Aristotelis eam non esse hujus virtutis objectum constat, quia nemo re honesta nimium delectari potest, ac proinde nec intemperantia uti. Potest tamen fieri, ut homo etiam una aliqua virtute nimium delectetur, ut si quis ex con-

contemplatione rerum naturalium tantam voluptatem capiat, ut reliqua vitae officia negligat; quod quibusdam Philosophis, & Anachorets contigit: aut ut ex nimia suarum virtutum admiratione evanescat, atque insolescat; quod Ciceroni aliisque contigit. Sed hoc potius vitium adversus omnium virtutum connexionem, quam adversus singularem aliquam virtutem peccat.

Proprium ergo & præcipuum hujus virtutis objectum est voluptas, quæ sensum tactus aut gustus afficit, nec tantum externum, sed etiam internum, qui ex imaginatione nascitur, item ex sermonibus, & gestibus impudicis.

Temperantia, quæ moderatur voluptati gustus, proprie sobrietas & frugilitas appellatur; cuius contrarium in excessu est *αρπιμαργηία* helluatio, seu voracitas, & ebrietas; in defectu nimia abstinentia.

Temperantia, quæ moderatur voluptati tactus, vocatur pudicitia, castitas, sive in conjugio sive extra conjugium servetur; cuius contrarium in excessu est obscenitas & impudicitia, &c.

Extrema inter quæ temperantia est media, sunt in excessu *ἀργλασία*, intem-

F 4 peran-

perantia, in defectu vero stupor seu
ārādōtīa, id est, insensatio. Sed pauci
in hoc extremum peccant; atque ideo
Socrates eum qui nullo earum rerum
sensu afficeretur, vel Deum esse dixit,
vel truncum.

*Remedia
adversus
intem-
peran-
tiam.*

Quia vero corrupta hominum na-
tura ad hunc excessum valde proclivis
est, idcirco & à Philosophis & Theolo-
gis Christianis, quædam remedia sug-
geruntur, per quæ hoc vitium expu-
gnandum est. Remedia autem illa vel
sunt humana, vel sunt divina.

Humanæ sunt, consideratio infamiae,
quæ ejusmodi vitia comitatur, vitatio
occasionalium, scriptorum, sermonum
impudicorum, quibus homo ad hæc
vitia pellici solet, & contra inter so-
brios & pudicos conservatio. Nam
Φθειρόστην ζενθόμιλην κανγί. Cor-
rumpunt bonos mores conversationes
pravae. 1. Cor. 15. 33. Denique diligens
consideratio exemplorum; quæ in hi-
storia & vita communi nobis demon-
strant, quanta mala secum trahat in-
temperantia, & quæ contra animi ac
corporis bona comitari soleant tem-
perantium.

Divina sunt, seria præceptorum di-
vino-

vinorum adversus hæc vitia meditatio,
cultus divini diligens observatio , ar-
dentes & continuæ ad Deum preces, je-
junia religiosa, & similia ; quæ Dei ver-
bum nobis proponit, ut hoc pacto mens
Deo potius atque ejus voluntati , quam
mundo & carni servire possit.

De Liberalitate, & Magnificentia.

Tertia virtus , de qua Aristoteles ini-
cio libri 4. agit, est liberalitas, Græ-
ce ἐλευθερία.

Est autem ea , Mediocritas in reci-
pienda atque eroganda pecunia , ut in
iis nihil committatur , nisi quod hone-
stum & decorum est.

Objectum ergo hujus virtutis sunt
pecunia seu pecuniæ. Per pecunias au-
tem hic non tantum numimi intelligun-
tur, sed quævis opes, seu quicquid num-
mis æstimari potest.

Officia propria hominis liberalis sunt
juste accipere & recte erogare , seu do-
nare , & sumptus facere. Accipit ergo
liberalis, non nisi unde debet : id est, ex
rebus propriis; non nisi uti debet , id est,
ea moderatione & mensura, qua debet;
non nisi à quibus debet, id est, non ex
lenocinio , alea , fœnore , aut alio turpi

F 5 atque

30 DE VIR RVT:BS
atque odioso quæstu, sed ex honesto la-
bore, functione, mercimonio, hære-
ditate, reditu, &c.

Alterum officium viri liberalis est
recte erogare, seu donare, & sumptus fa-
cere; & in hoc liberalitas maxime elu-
cet; quia qui recte accipit, juste potius,
quam liberaliter agit; qui vero *recte*
erogat, juste partis utitur, beneficus
est, maximamque laudem & gratiam
inter homines meretur.

In recta autem erogatione hæc fere
à Philosopho observantur. 1. Ut non
detur nisi personis honestis & honesta-
tis causa. 2. Ut detur quantum oportet,
& ubi oportet. 3. Ut detur quibus &
quando oportet, nempe qui opis no-
stræ plurimum indigent, aut qui id de
nobis sunt promeriti, aut quos com-
munitas & societas vitæ nobis maxime
commendat. & ne nimia cunctatione
beneficii gratia aut splendor pereat.
4. Ut detur *ηδες καὶ ἀλπωύς*, cum hilari-
tate & sine dolore. Dolore vero affi-
citur (decenti tamen) liberalis; si sen-
tit, non recte collocata quæ dedit, aut
non datum esse ubi dandum fuit. Po-
tius tamen dolet propter posterius.
5. Ut detur pro facultatibus, id est, ne
fons

fons ipse , unde datur , exarescat : ac proinde is cui minores sunt facultates, pauciora det; cui majores, plura. Quia liberalis actio , non tam ex multitudo ne rerum quæ dantur , quam ex animo & habitu dantis , metienda est : unde & fieri potest , ut qui pauciora dat, magis sit liberalis , ταῦ δὴ εἰσθίων διδῶ , si è minoribus facultatibus det. unde & Sapientis Proverb. 11. 25. *Animus beneficus pinguis efficitur, & qui ubertim communicat, idem amplius profundet.* Et rursum cap. 22. 16. *Qui opprimit renum ut amplificet rem suam, & qui dat diviti, tandem ad egestatem devenerit.*

Extrema , inter quæ virtus hæc est media , sunt duo ; in excessu nempe ἀολία , prodigalitas , in defectu vero αἰσλύτερία , seu avaritia: quarum natura ex virtute antea descripta satis patet.

Avarus enim aut accipit quæ non oportet, aut unde non oportet, aut, non eo modo & mensura qua oportet; vel contra non erogat , ubi debet, quando debet, & uti debet.

Notat tamen & hoc teste Aristoteles , duo esse avaritiae genera , quorum unum altero est deterius , neutrum tamen

quæ cum
hac vir-
tute pu-
gnant.

mēn cum virtute conjunctum. Deter-
rimūm est eorum qui iusta & turpia
lucra sectantur, eademque avide reti-
nent. Alterum vero eorum, qui ab in-
honestis quidem & alienis abstinent,
sua tamen avidius quam decet retinent,
& parcus quam conveniat erogant, si-
ve donandum, sive sumptus faciendi
sint: qui proprie parci, tenaces, sicci, &
cumini sectores vocantur.

Prodigus vero contra plus erogat
quam oportet, & in quos non oportet.
Unde s̄epe fit ut prodigus etiam sit a-
varus; quia, ut prodigalitati suæ super-
esse possit, iuste unis extorquet, quod
aliis donet, aut in sumptus superva-
cuos profundat.

Repte & hoc à Philosopho notatur,
illum ad prodigendum magis procli-
vē esse, qui opes ab aliis accepit, quam
qui industria & labore suo eas acquisi-
vit: Quia omnes sua magis amant, &
à se profecta, quam alieno labore par-
ta, aut aliunde profecta. Deinde & pro-
digum liberali esse similiorem, quia in
multos beneficis videtur. Denique pro-
digum facilius reduci à vitio suo ad li-
beralitatem; avarum vero esse incura-
bilem; quia, cum nummo & cum atra-

cc

te, habendi amor fere crescit : *Et qui pecuniam amat, non satiatur pecunia.*
Eccles. 5. v. 10.

Eiusdem naturæ cum liberalitate est *De Ma-*
Magnificentia, Græce μεγαλοπείᾳ, gnifi-
ac circa idem fere subjectum versatur, centia.
nempe circa pecunias, aut potius circa
sumptus.

Occupatur autem non circa res exi-
guas aut mediocres, sed circa magnifi-
cas & illustres, ideoque proprie Ma-
gnatum est, Magistratum, & Princi-
pum. Etsi enim homo vulgaris hujus
etiam virtutis habitum habere potest,
tamen actiones ejus exercere vix po-
test, nisi valde raro, ut in nuptiis.

Definitur autem, moderatio animi
in magnis sumptibus faciendis occu-
pata, ut in iis assequamur, quod hone-
stum est, ac decorum.

Objectum hujus virtutis duplex est,
divinum, aut humanum : divinum in
operibus divinum cultum spectantibus
versatur ; humanum in operibus huma-
nis ; utrumque non tam in pecuniae ex-
pensæ multitudine, quam in operis pul-
chritudine, decore, & majestate con-
sistit.

Ad divina opera referuntur ab Ari-
stotele,

stotele, Deorum Heroumque dedicationes, templorum exstrunctiones, sacrificia, similesque solennitates; ad humana vero, ludorum exhibitiones, præfeturarum aditiones, epularum publicarum donationes, &c.

Nos ad divina referre possumus Tempa, Xenodochia, Nosocomia, Collegia, Academias, & reditus, ad eorum sustentationem, qui in ea recipiuntur, idoneos. Ad humana autem, ædificia publica, aulas Principum, convivia publica, legationes, aut legatorum exceptiones, & inaugurationes Principum, remuneraciones, congiaria, aliasque donationes à Rep. aut Principe publice factas, &c. aut etiam à privatis atque opulentis in usum privatum extratta, aut exhibita; modo conditionem & fortunas eorum non excedant.

Contraria huic virtuti, in defectu est *μικροπτέρη*, pusillitas, quando in decoro deficitur, aut cum animo anxio & querulo sumptus fiunt: in excessu *βαρεία*, quæ est justitia, & ostentatio in rebus non necessariis, qualis Cleopatra fuit, cum Antonium convivio exciperet, & unionem immensi pretii liquefactum ei propinaret: aut in ædificiis

cūs legationibusque omnem modum
excedens splendor, opumque profusio.

De Magnanimitate, & Modestia.

MAganimitas, Græce μεγαλοψυ-
χία est virtus, quæ in magnis ho-
noribus appetendis, fugiendis, & ge-
rendis, constanter eligit id quod deco-
rum est.

Objectum ergo hujus virtutis sunt,
πραιτὴ ἀληφιαὶ, id est, honor, & hono-
ris privatio: non tamen quivis, sed ma-
ximus tantum. *Subjectum*, est animus
in quo omnium virtutum est culmen.
inde sic ut magnanimus quibusvis ho-
noribus dignus sit, cum nullum pretium
sit majus honore, & nulla merces vir-
tuti completa adæquari possit.

Propria hujus virtutis plurima ab A-
ristotele hic colliguntur; quorum quæ-
dam animum viri Magnani*mi* spectant,
quædam actiones, quædam externos
eius gestus.

Animum ejus præcipue spectant:
1. quod sicuti magnis dignus est, sic
etiam magnis se æξιοῖ, dignum censet,
καὶ ἀξιῶς, cum dignitate tamen. 2. si
honores debiti à bonis cōferantur mo-
derate, gaudet, ὡς τὸν εἰσαγόνα γένος, οὐ
καὶ

καὶ λατήσων, tanquam ad se pertinentia adeptus, vel meritis minora. 3. ὅτε τοῦχον θεραπεύεις εἰσι, ἔτει ἀποτοῦχον θείαν πάθος, nec in secundis insolescit, nec in adversis animo frangitur; quia res externas despicit, utpote virtute sua minorēs. 4. ὅτε θεωρεῖσκος, nullarum rerum admirator, quia nihil ei magnum. 5. ὅτε μηνοπάγος, nec injuriarum memor, quia eas contemnit. 6. nec valde curat utrum laudetur an vituperetur, utpote recte factorum sibi semper conscius, & sibi αὐτάρχεις, id est, se ipso contentus. Denique διεγέλλεις μηδέ τι αἰγαλώεται, αὐτόμερος ταῦτα, pudet eum si beneficium accipit, & majori mensura conatur reprendere, ut semper sit superior; ideoque beneficiorum quæ accepit mentionem ἀνδῶς, sine voluptate, quæ vero in alios contulit, ηδὲως, cum voluptate audit.

Ad actiones ejus referuntur fere sequentia. 1. Ad honores expetendos δρόσες καὶ μελλητῆς, tardus est & cunctabundus; nisi forte valde sint magni, & ardui, ac laborum pleni. 2. ὅλιγας προσκήνεις, μεγάλων δὲ ἐορμαστῶν, paucas res aggreditur, sed magnas, & memorabiles. 3. Φανερόμισθος, καὶ φανερόφιλος, aperte

aperte amicus aut inimicus; amicus puta bonorum, inimicus pravorum; quia latenter hæc agere metuentium est. 4. quæcunque agit, aperte agit & loquitur, ideoque, κακόφεντικὸς ἐστὶ ληστός, contemptor puta gratiæ aut ingratia hominum, ac verax, dissimulare nequit, nisi forte apud multitudinem, atque ideo non nisi cum amicis conversari potest. 5. rursus ἀδειπνοεπικός ἐστὶ ἀδεικακλόγος, nec laudator aliorum, nec maledicuſ, ne in inimicos quidem ἀμὴν δι' ὕβρεων, nisi ob contumeliam. 6. nec petax nec querulus: bona fortunæ si adsint, ad beneficentiam refert, si absint, non valde requirit, atque ideo pulchrorum potius, quam utilium possessor. 7. Inter Illustres magnus est, inter medios medius, nec cum imbellibus, sed cum fortibus contendit. 8. nec φιλοκτίθεως, nec μιχεοκτίθεως, sed μεταλοκίθεως, nec pericula amat, nec parva aggreditur, sed magna tantum, atque in iis ἀφέδης βίᾳ, vitæ suæ non parcus. 9. Honores magnos à bonis oblatos suscipit non tanquam æquivalens pretium virtutis suæ, sed quia majora ei dari nequeunt; minores vero & vulgares contemnit tanquam

quam se indignos, sicuti & repulsam,
quia ipsum juste non tangit. 10. Deni-
que cum homines potentes, divites, &
nobiles, virtute non prædicti, Magnani-
mum hac in re imitentur, quod alios
præ se contemnant ac despiciant, solus
Magnanimus διαγένετο καταφερεῖ, quia
ἀληθῶς δοξάζει, juste, inquit, alios despi-
cit, quia judicium ejus est secundum
veritatem; quum reliqui injuste hoc fa-
ciant, quia virtute illa carent.

Hæ sunt ergo ex sententia Aristote-
lis actiones viri Magnanimi. Addit de-
nique eorum extenos gestus magni
quoque animi signa præ se ferre, in in-
cessu nempe tarditatem, in habitu gra-
vitatem, in voce & oratione constan-
tiam.

*Extrema
qua cum
hac vir-
tute pu-
gnant.*

Extrema cum hac virtute pugnantia
sunt, in defectu μικρού ψυχής, id est pu-
sillanimitas, cum quis magnis bonis di-
gous, se tamen indignum judicat, quia
scipsum ignorat, ac proinde tibi ipsi
deest. Hic tamen malus non est, nec
stolidus, sed potius piger, & ignavus.
Alterum extremum in excessu est χω-
ρότης, id est, animi elatio atque arro-
gantia, qui cum magno dignus non
sit, magna tamen appetit, ac vestium
splen-

splendore, externo fastu, verborumque
jactantia se dignum videri vult, aut in
honoribus jam acquisitis insolenter se
gerit.

Eorum quæ de viro Magnanimo di-
cta ab Aristotele sunt, nonnulla vere
dicta sunt, alia recta explicatione mol-
liri possunt, si tamen omnia δικαιος quis
consideret, nonnulla hominis natura-
lis Pharisaicum fastum omnino sapiunt.
ac proinde à vera Christiana magnani-
mitate sunt aliena.

Nam quod τὸ μετέπειπον, humilitatem
omnem à viro Magnanimo alienam
judicat, & eum facit aliorum τύπον
καὶ καταγόμενον: id est despectorem &
contemptorem, id plane est Pharisa-
cum. Nam melius est submissum esse
spiritu cum mansuetis, quam partiri
spolium cum superbis, ait Sapiens Pro-
verb. 16. vers. 19. Quod vero ipse se qui-
busvis honoribus dignum judicat, &
propria virtute omnia minora æsti-
mat, aut beneficia ab aliis accipere, &
accepta agnoscere præter decorum ar-
bitratur, id supra sortem humanam est.
Rursum quod magnanimum non vult
esse αὐτωπολόγον nulliusque laudato-
rem, id ferri potest, si adversus adul-a-
tionem

Senten-
tie Ari-
telica
correctio

tionem intelligatur : alioqui videmus viros vere Magnanimos in Scriptura sacra , alienas potius quam suas virtutes, modeste tamen , ubi opus est , prædicare: secundum præceptum Sapientis, *Laudet te os extranei , non autem os tuum , alieni , non autem labia tua.* Proverb. 27.
 2. Quod maledicum vel in hostes neget, id reste, sed quod adjungit, *nisi ob contumeliam , à fermento humano est :* Scriptura vero jubet etiam benedicere iis, qui maledicunt , aut ignominiam inferunt ; Matth. 5. vers. 44. nisi id de contumelia in Deum, aut injuria publica intelligatur : quam vir Magnanimus impunitam non relinquit, non tamen ex affectu privato, sed ex vocatione publica , tanquam minister Dei , & gladio à Deo instructus. Rom. 13.

Magna-
nitas
vera &
Christia-
na.

Esto ergo nobis vir magnanimus, qui honoribus magnis est dignus ; & se iis non plane indignum seutit ; si nempe dignitatem & *ingrōmę* inter homines consideres ; si vero considerentur ut di- vinitus collata beneficia , nemo ad hæc est idoneus , ut Paulus de Apostolatu N. Test. loquitur 2 Cor. 2. & 3. & David ac Salomon de munere regio , 2 Sam. 7. & 1 Reg. 3. capite. Imo & opibus, magno

magno licet cum labore suo à se partis.
Iacob se indignum profitetur, atque eas
ad Dei solius benignitatem refert. Ge-
nes. 32.

Deinde & vir magnanimus honores,
quibus aliquo modo par est, ad quos
per Dei gratiam se magis idoneum red-
dere potest, nonnisi modeste appetat; si
honores illi non conferantur, repulsam
facile ferat, & in vocatione præsenti
acquiescat. Nam stulti ipsius indignatio
eodem die agnoscitur, tegit vero igno-
miniam sapiens. Proverb. 12. 15. si vero
conferantur, in iis gerendis animum
modestum, & tamen magnum ac con-
stantem ostendat, omniaq; non ad pro-
priam, sed ad publicam utilitatem, &
Dei gloriam referat; judicia vero ac
strepitum malignum multitudinis par-
vi faciat, modo recte factorum con-
scientia ipsi constet; injuriarum memor
non sit; in adversis non frangatur ani-
mo, in secundis non insolescat; vitæ
suæ quoque non parcet, si ea pro Dei
gloria, Ecclesiæque ac patriæ conserva-
tione sit profundenda. Res vero suas
non prædicet, nisi ut Deus per eas glo-
rificetur; alienas non deprimat, sed suo
loco & tempore Dei gratiam in iis
quoque

quoque agnoscat. *mētēlōs*, res exteras non nimis magni faciat, sed iis æquo animo careat si absint, quia vera hominis felicitas in iis sita non est; si vero ad sint, iis cum gratitudine erga Deum, & beneficentia erga proximum moderate utatur.

Quo vero major est, & melior, eo coram Deo se magis humiliet, & proximum se minorem, modo pium & probum, non despiciat. Quia nihil humani à se alienum sentit, ac proinde veræ humiliationis materiam in se semper agnoscit. Quæcunque vero bona in se sentit, ea Dei dona esse novit & indebita, in eumque finem à Deo ipsi tributa, ut ea in commune conferat, eosque juvet, tueatur & foveat, pro vocatione sua, quibus præfectus est, aut quos Deus ipsi singulariter commendavit; ut pauperem, viduam, peregrinum, oppressum. Hæc est vera magnanimitas, quam pii Reges ac Principes, item Prophetæ & Apostoli in vita sua passim expresserunt, & nobis imitandam commendarunt.

*De Mo-
destia.*

Eadem est ratio & natura Modestiæ, quam Aristoteles nonnunquam *ωρεοντικός* vocat, etsi cap. 4. eam proprio

proprio nomine carere afferat.

Differentia tantum in eo est, quod illa circa honores magnos, hæc circa minores & mediocres versetur, eosque ut oportet, & unde oportet appetat, atque eo quo decet modo gerat, ac proinde quæ antea dicta sunt, hic quoque *καὶ ἀναλογίαι* pertinent.

Hujus extrema sunt in excessu ambitione, græce φιλοκύρια, in defectu ἀφιλοκύρια, seu honorum contemptus; quia vero in excessu hic sæpe peccatur, ideo ipsa virtus ἀφιλοκύρια voce frequenter appellatur.

Quæritur hic an honores appetere 1. Quæ-
liceat, aut quosvis oblatos recipere. *2. Utio.*
Resp. 1. Non quosvis licere appetere, sed
illos tantum, quibus gerendis te parem
& idoneum cognoscis, aut saltem à vi-
ris bonis & peritis idoneus judicaris.
sicuti Paulus i Timoth. 3. v. 1. ait eum
qui Episcopi munus desiderat, pulchrum
opus desiderare; deinde vero subjungit
conditiones quæ in futuro episcopo sunt
necessariæ. 2. Ut debito modo petan-
tur, non per aliorum calumnias, obtre-
stationes, aut largitiones, aut nimium
avide & immodeste; utque etiam re-
pulsam, si forte patienda sit, ex quo ani-
mo

moferas. 3. Finis præcipuus non sit pro-
pria utilitas aut honor, sed reipub. com-
modum, Ecclesiæ ædificatio, & Dei
gloria. Eadem quoque ratio suscep-
tio-
nis honorum, ab iis qui conferre pos-
sunt, oblatorum: nisi quod viri magni
sæpe etiam oblatos subterfugerint, do-
nec à Deo, Regibus, aut Rep. ad gra-
viora munera acceptanda quasi fuerint
coacti: imo & plane recusarint, si Deo
aut Ecclesiæ se in iis servire non posse
animadverterent, quemadmodum Da-
niel munus Satrapæ à Nebucadnezare
oblatum accepit, à Balthasare oblatum
recusavit.

De Mansuetudine & Clementia.

Virtutes antecedentes vitam publi-
cam ut plurimum respiciunt; quæ
sequuntur, in communi hominum con-
versatione magis locum habent. Ac
prima quidem versatur in iræ, & alio-
rum ex ira surgentium affectuum mo-
deratione. Vocatur autem hæc virtus
græce πεπόνη, Latine mansuetudo &
clementia: quæ tamen duo hac ratione
videntur distingui, quod Mansuetudo
iram in animo hærentem magis respi-
ciat, Clementia vindictam & pœnam
quam

quam homo ex ira inferre solet. item quod Mansuetudo de privatis potius dicitur, Clementia de principibus & magistratibus.

Est ergo Mansuetudo, mediocritas in affectu irascendi, qua non irascimur nisi ut oportet, quibus oportet, & propter quæ oportet; hoc autem τὸ δέον Aristoteles desinuit valde difficile esse agnoscit, quia circa singularia fere versatur, ac proinde exiguum excessum hic non usque adeo reprehendendum judicat.

Officia hujus virtutis duo sunt, unum internum, alterum externum.

Internum est iram cohibere ne exsurgat; aut si irascendum, non nisi iustas causas exsurgat, id est, adversus vitia, aut ea impedimenta, quæ virtutum actionibus, Dei gloriæ, tranquillitati Reip. aut proximi nostri saluti adversaria sunt; unde & non absurde ira fortitudinis cos appellatur, & pro ratione pugnare dicitur, adversus alias perturbationes & concupiscentias. Deinde & hoc est officium hujus virtutis, ut iræ frenum injiciat ne modum exceedat, aut rationem obfuscet, aut ultra tempus justum duret.

G

Exter-

Externum officium est , diligenter providere , ne cuiquam injuriam aut pœnam injustam atque immoderatam ex ira inferamus , aut ab aliis læsi vindictam illicitam exerceamus aut appetamus. Et hoc est quod Apostolus monet, *Irascimini & nolite peccare.* Ephes. 4. 26. & Sapiens Proverb. 14. 29. *Tardus ad iram abundat intelligentia , præceps autem excitat stultitiam.*

Extremum, quod hic in excessu est, varia habet nomina , quia hujus vitii varii sunt gradus. 1. ὄργηλία, iracundia, eorum qui facile irascuntur & facile iram deponunt. 2. πικρότης, implacabilitas ; est iræ conceptæ continuatio , estque eorum quorum ira est δυσδιάλυτο, non facile solvit, sed tempore ut concoquatur opus habet. 3. est χαλεπότης, sevitia , quæ est iræ continuatæ furor & gravitas , nec cessat nisi vindictâ exercitâ. *huc quoque odium referri potest.*

Adversus hoc extremum, præceptum notabile est , quod Athenodorus Philosophus Augusto dedit; ut si quando iram animo obotiri sentiret , non loqueretur, antequam omnes literas Alphabeti apud se revolvisset ; ut interea scilicet animi

animi impetus residere, & cum judicio responderi posset: & quod Ambrosius Imperatori Theodosio dedit, ut nullum mandatum Imperatoris, de pœna capitis alicui infligenda, exsecutioni mandaretur, nisi post 30. diem à mandato edito; ut interea, desæviente animi irati æstu, justitia mandatorum perpendi, & ipsa mandata si necesse esset revocari possent. *Qui enim ad pœnam accedit iratus, vix mediocritatem, qua hic requiritur, tenebit, ut recte Cicero notat.*

Alterum extremum in defectu est *αὐγῆστοι' α*, id est, nimia lenitas & indulgentia. quod extremum etiam vitari debet, in primis ab iis qui aliis præsunt, quia omnem disciplinam labefactat, & occasionem sceleribus multiplicandis præbet. Nam

Oderunt peccare mali formidine pœnae.

Ideo & Eli punitus à Deo fuit quod adversus filiorum crima nimis lenem se præbuisset, & David multa mala in familia, & regno suo propterea est perpessus.

Quæritur hic an vindicta sit licita? Quæstiones.
Aristoteles etsi fateatur hominem man-

G 2 suetum

suetum non esse πυρηνὴν ἀλλὰ οὐγ-
γωμανικὸν, libentius ignoscere, quam
ulcisci aut punire; judicat tamen, non
propellere injuriam, aut perferre igno-
miniam petulanter illatam, quam πε-
πηλοκισμὸν vocat, esse servile. Sic & Ci-
cero sentit Offic.l.1. *Esse ulciscendi &*
puniendi tempus, imo se hanc scire, an
satis sit eum, qui laceffierit, injuria sua
pœnitere, ut & ipse ne quid tale com-
mittat, & ceteri sint ad injuriam tar-
diores.

Plato tamen lib. I. de Rep. hic me-
lius sentit, vindictam esse illicitam, hoc
argumento. Quod eos in quos exerce-
tur pejores facit, illud non est proprium
virtutis; quia virtus eos in quos exerce-
tur bonos facit, non malos. Atqui omnis
vindicta illos in quos exercetur reddit
pejores. Vel enim meticulosos & igna-
vos reddit, vel eos denuo ad iram &
odium excitat. Inde concludit, ulcisci
non esse virtutis, sed vitii.

Hæc sententia Platonis cum divina
veritate consentit, cum hac tamen di-
stinctione, quod alia vindicta sit divina
& publica, alia humana & privata. Pu-
blica & divina Magistratus est, qui mi-
nister Dei est & ultor ad iram, ei qui
quod

quod malum est fecerit, Rom. 13. v. 4.
qui propterea non tantum juste potest,
sed etiam pro munericis ratione delin-
quentes coercere, & pro delictorum
gravitate punire debet. Nam nimia
clementia adversus pravos, est crudeli-
tas adversus bonos. Sed hic semper vi-
dendum, ut modus non excedatur, &
ut nihil quam bonum publicum respi-
ciatur.

Vindiæ humana vel privata est,
quam privatus adversus privatum exer-
cit, vel persona publica ex affectu pri-
vato. Hæc à Deo est prohibita, tam in
veteri quam Novo Testamento; nisi
forte in extremo necessitatis casu, qui
vocatur inculpata tutela; cum quis al-
teri noxam infert, non ex odio aut af-
fectu privato adversus eum, sed ut vim
à se suisque amoliatur, nulla scilicet alia
vim evadendi ratione obvia. Sic Deus
concessit Exod. 22. ut, si fur de nocte in
ædes cuiuscumque irrumpere conetur,
Patrifamilias eum liceat arcere, etiam
quando aliter non potest, cum ipsius
cæde. Sic Christus permisit discipulis
suis ut gladios in suo comitatu gere-
rent, quod sane non concessisset, si
omnis propria defensio esset illicita;

G 3 tametsi

tametsi Petrus deinde eo sit abusus, ac propterea à Christo reprehensus. Nam Magistratui etiam injuriam inferenti, privata authoritate per vim resisti non potest.

De Affabilitate.

TRes virtutes, quæ reliquæ sunt, præcipue spectant conversationem civilem in colloquiis & congressibus: affabilitas nempe, veracitas, & comitas.

Affabilitas seu humanitas, græce proprio nomine caret; etsi alibi virum humanum σεμιληπτον vocet Philosophus. Est autem virtus ὀμιλητικὴ, qua in sermonibus, congressibus, & omni conversatione civili, nos faciles aut difficiles, blandos aut severos præbemus, prout decorum & honestas postulat.

Objectum ergo hujus virtutis proprium est illa sermonis & morum civilitas, quæ inter cives, & civium diversas conditiones ac gradus requiritur. Alio enim gestu sermone ac vultu convenientius Magistratus, alio parentes, alio liberi, alio servi, aliter agendum cum notis, aliter cum ignotis, aliter cum inferioribus, aliter cum superioribus. Cum superioribus modeste & blande. Sermonem

monem enim blandum & cor fidele
amat Rex, inquit sapiens, Proverb. 22.
ii. cum inferioribus graviter & humani-
ter, cum æqualibus amice. Voluptatem
aut molestiam aliis affert, prout rei ne-
cessitas exigit. Quibus condelectari pul-
chrum non est, se aut ægre ferre, aut
saltem non condelectari, οὐλαβός μόνος
tamen, id est verecunde & prudenter
ostendit: quemadmodum & sapiens
monet, Spernente proximum suum de-
mente, vir prudens surdum agit. Pro-
verb. ii. vers. 12. Quibus delectari pul-
chrum & honestum est, iis modeste
quoque σωμηδώει seu ex iis volunta-
tem se capere demonstrat.

Hæc virtus amicitiae valde est affi-
nis, eoque tantum ab illa differt, quod
amicitia cum singulari amore & affe-
ctu sit conjuncta, hæc vero virtus erga
omnes æqualiter se gerat.

Huic virtuti in excessu duo oppo-
nuntur, ἀρεσκεῖαι & κόλαξ. Αρεσκεῖαι di-
citur blandus, qui in omnibus placere
& obsequi studet, tantum ut placeat, &
neminem offendat. Κόλαξ vero, id est,
adulator & assentator, qui id quæstus
atque emolumenti causa facit. Differt
vero adulator à viro humano. i. quod

G 4 Adu-

Adulator non minus in re inhonesta quam honesta obsequatur, & assentetur. 2. quod in rebus frivolis & levibus magis quam in seriis & gravibus. Nam sicuti simia affectat gestus humanos externos & leviores, quia veros exprime-re non potest; ita nec adulator humani-tatis veram formam, sed aliquam tantum ejus imaginem. 3. quamdiu emolumenti spes durat, assentatur & obsequitur adulator; ea si deficiat, etiam ipse deficit; vir vero vere humanus sibi perpetuo est similis.

In defectu opponitur *Νοκολός* & *δύσεις*, morosus & contentiosus. Morosus in congressibus & alloquiis diffi-cilis est, & tetricus: Contentiosus, in consiliis, deliberationibus, & colloquiis *αὐταρχής* & perpetuus oblocutor. Moro-sitas autem hæc, si ex melancholico temperamento est, venia majore di-gna, & Medico potius quam Ethico opus habet.

De Veracitate.

SEcunda virtus ὀμειλητικὴ est veracitas, voce tamen generaliore, quemad-modum & Græce φιλολογία.. Est au-tem illa, rectus animi habitus, quo quis veri-

veritatem in vita & sermone suo con-
stanter refert.

Objectum ergo hujus virtutis est ve-
ritas, non Logica aut Metaphysica, sed
civilis & ad hominum vitam relata: nec
tamen quaelibet. Nam quæ in judiciis,
testimoniis, aut contractibus versatur,
illa proprie ad justitiam pertinet. Hic
vero consideratur veritas, prout in com-
muni conversatione spectari solet, &
opponitur fictioni in sermone & vitæ
forma.

Est ergo viri veracis officium, primo
in vita & sermone suo talem se gerere
sine fictione, aut dolo, qualis est, nec si-
mulare quæ ipsi non insunt, nec dissi-
mulare quæ ipsi insunt, nisi propter ju-
stas causas; inclinat tamen magis ad de-
fectum, quam ad excessum. *Nam cohi-
bet sermones suos vir sciens, & frigidus
est spiritu vir intelligens. Prov. 17. 27.*

Deinde in sermonibus suis verita-
tem ingenue & constanter proferre,
ubi proferenda est; silere vero ubi silen-
tio est opus, nunquam tamen men-
daciū eloqui.

Extremum in defectu est ἐγωεία,
dissimulatio; nempe quum quis dif-
fimulat aut negat sibi inesse quæ ta-

G 5 men.

men manifesta in ipso sunt. quo etiam refertur versipellitas, quæ candori opponitur, quum scilicet aliud in lingua promptum, aliud in pectore occultum geritur, aut ex sermone alicujus nunquam colligi potest, quid in animo ipsius sit reconditum.

Objectio. At videtur esse viri humilis, virtutes quæ in se sunt minuere, in aliis vero augere, sicut Socrates facere solebat. Imo & Christiana charitas hoc videtur postulare, ut aliena vitia tegantur, & ex modestia alius alium se præstantiorem existimet, Philip. 2. vers. 3. Resp. modeste de se & nō supra id quod oportet sentire & loqui, virtutis esse fatemur, ut charitatis quoque judicio semper meliora sperare de aliis, proximique infirmitates silere & tegere. Modo hæ conditiones diligenter observentur. 1. ut absit omne mendacium. 2. ut absit omnis hypocrisis; quæ aliud videri vult, quam loquitur, & dona quæ in se sunt, minuit, ut eo magis ab aliis laudentur & augeantur. 3. ut id fiat in bonos fines, quemadmodum Socrates videtur fecisse: nempe, ut redargueret fastum Philosophorum sui temporis, ipse se hoc uolum scire professus est, quod

quod nihil sciret. Si vero aliquis vires suas minuat, aut in se esse dissimulet, quæ tamen insunt, ut officium patiæ aut amicis debitum fugiat, is à vera modestia recedit, & in vitium antea propositum recedit.

Alterum extremum in excessu est αλαζονεία, arrogantia, & μαρτυρία, id est, vanitas. Arrogantes sibi tribuunt & sumunt quæ non insunt, sive honoris adipiscendi causa, sive lucri; de quibus sapiens, *Velut vapores & ventus, quibus non adest pluvia* est vir qui se jactat de dono falso. Proverb. 25. 14. Vani vero & nugaces inconstantes sunt in sermonibus suis, & vera ac falsa miscendi finem non faciunt, ut omnium rerum videantur consciî & periti, de quibus idem Sapiens. Eccles. 5. 7. *Vt multitudini somiorum vanitas, ita verbis multis.*

Quæstiones hic nonnullæ ab Ethicis moventur, quæ à nobis breviter sunt examinandæ.

I. Quæritur, an viro veraci fabulis aut ironiis uti liceat in sermone suo, quum à veritate manifesto discedant? Resp. si fabulæ narrentur ut res veræ, aut ironiis utamur ut fallamus, illicitæ sunt, & contra officium viri boni: sed si narren-

narrantur ut fabulæ, & ironiæ ut ironiæ
efferantur, tum plane illicitæ non
sunt, quia sub hujusmodi figuris & in-
volucris veritas efficacius exprimitur, &
persuadetur. Unde & sacra Scriptura iis
nonnunquam utitur, & cum sacra Scri-
ptura viri pii & graves.

2. Quæritur, An nunquam liceat
mentiri, ne quidem in bonos fines. Sunt
quidam etiam Christiani Philosophi qui
nonnulla mendacia, in primis quæ vo-
cant officiosa, licita esse volunt, quan-
do nempe quis in bonos fines menti-
tur, & ut proximo aut patriæ pro sit, aut
etiam religioni; quæ hodierni nonnulli
Pontificii pias fraudes appellant. Sed
nos, etsi agnoscamus non omnia men-
dacia esse æque gravia, tamen pace alio-
rum, cum Augustino sentimus, omnia
plane esse illicita. Rationes vero hæ
sunt:

1. Quia omne mendacium pugnat
cum natura Dei, qui veritas est, & men-
tiri non potest. Ergo & cum ejus lege.

2. Quia repugnat præcepto nono
& multis generalibus præceptis, ut
Psal. 5. vers. 7. Proverb. 19. vers. 5. Ephes.
4. vers. 25. Iac. 3. vers. 14. &c.

At inquiunt, hic de testimonio &
menda-

mendacio agitur quo proximus læditur. Respondeo, cum lex generalis sit, nec hæc exceptio in Scriptura usquam occurrat, nobis quoque distinguere non licet.

3. Quia mendacium est ex Diabolo, qui pater est mendacii, & cum mendacium loquitur, ex seipso loquitur, Ioan. 8. 44.

4. Mendacia officiosa expresse reprehenduntur. ut Gen. 18. vers. 15. *Sara mentiens negabat se risisse, quia timebat, & tamen reprehensa propterea fuit ab Angelo, cum ex metu & pudore solo sine cuiusquam noxa, ut reprehensionem evaderet, mentita esset.*

Imo ipse Aristoteles sine exceptione hic mendacium condemnat, & viri boni proprium esse dicit, φιλαληθῆ, καὶ ἀληθοῦσιν εἶναι.

1. Object. At per mendacia sæpe magna bona procurantur, aut mala avertuntur. Respond. Regula immota est quam Apostolus adfert, Rom. 3. vers. 8. non licet facere mala ut eveniant bona.

2. Object. At in S. Scripturis laudantur quidam, qui ob bonos fines mentiti sunt. Respond. Fateor quidem personas

nas laudari, & eventus bonos; sed propter ea modus quo eos procurarunt, non laudatur. Est ergo fallacia à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Deinde non vivitur exemplis solis, sed legibus.

3. Quæritur, an jocosa mendacia sint licita. Respons. Nequaquam: nam si officiosa non sint licita, ut probatum: Ergo multo minus jocosa. Deinde Scriptura omnem μωρολογίαν & stultum sermonem condemnat. Ephes. 5. vers. 4. & omne verbum ἀγρῆς, otiosum. Matth. 12. vers. 36. Ergo multo magis mendacium.

4. Quæritur: An ob bonas causas dissimulare veritatem nunquam liceat. Respond. Id quandoque licere: Velut periculum manifestum vitetur, exemplo Samuelis. 1 Sam. 16. qui cum ad Davidem usq[ue] endum Bethlehemum proficeretur, ex iussu ipsius Dei prætextuit aliam causam, & tamen veram, nempe celebrationem publici convivii & sacrificii in eadem urbe: Velut aliquod bonum Patriæ, aut aliis procuretur; quemadmodum legimus Davidem astu fuisse usum in bello adversus hostes suos; & Principes pios, insidiis locatis,

tatis, atque aliis stratagematis etiam ex Dei mandato fuisse usos, ut victorias ab hostibus reportarent; & Regina Esther Hamanem cum Rege ad convivium vocavit, dissimulata vera ejus causa, ut populum suum liberaret. Imo vero & Salomon testatur, Proverb. 25. vers. 11. *Quod fatuus torum suum spiritum simul exhalat, Sapiens vero eum reprimit pene.* Hac tamen cautione id faciendum, ne 1. id fiat per mendacia. 2. cum proximi nostri noxa aut scandalo. 3. violatione juris gentium. 4. læsione divinæ gloriæ, aut detimento Ecclesiæ; ubi pietatis, aut veritatis professio à nobis juste exigitur.

De Comitate.

Vltima virtus, quæ conversationem externam in civitate spectat, vocatur comitas, festivitas, & urbanitas. Aristoteles hac virtute præditum επιδέξιος, χαρίσμα, & διτελείαν vocat. Apostolus vero Paulus, Ephes. 5. vers. 4. διτελείαν in Christiano condemnat. Quia tamen omnem urbanitatem Scriptura non condemnat, sed aliquam tantum, nos paucis illam ex ea limitabimus.

Est

Est ergo comitas seu urbanitas, animi mediocritas, qua in facetiis & jocis observatur, quod honestum est ac decorum.

Licere enim viro gravi nonnunquam frontem exporrigere, atque animum in facetas & jocos liberales solvere, si ve ipse proferat, sive ab aliis prolatos audiat, patet exemplo Isaaci, Gen. 26. v. 8. ubi ludit cum Rebecca uxore sua: Eliæ, 1 Reg. 19. 18. qui jocose ludificatus est Bahalitas: Salomonis qui Prov. 17. 22. testatur, *Quod animus latus facit medicinam corpori, sed spiritus contritus exsiccat ossa.* Attamen non nisi sub his conditionibus:

1. Ut diligenter perpendatur, quid deceat personam & munus ejus qui jocos usurpat, & ejus apud quos usurpan-
tur; multa enim decent juvenes, quæ non decent senes, & contra; multa li-
cent inter familiares, qnæ inter alienos, & in dignitate constitutos non li-
cent.

2. Ut diligens habeatur ratio tem-
porum & negotiorum, in quibus occu-
pamur: nam jocari aut ludere in rebus
tristibus, aut cum deliberatur de nego-
tiis seriis, & salutem communem spe-
ctanti-

Et tantibus, aut cum vacatur divino cultui, omnino præter decorum est.

3. Diligenter vitanda sunt omnia petulantia, obſcœna, profana, contumeliosa, aut abusum sacrarum dictiōnum atque historiarum præ se ferentia.

4. Maxime vero conveniunt viro honesto illijoci, qui eruditionem conjunctā habent, quales sunt Apophthegmata elegantia, historiæ jucundæ, &c. acute & festive dicta, & similia. Atque ideo hic quoque sapiens testatur: *Quod animus prudentis quarat scientiam, os autē stolidorum pascatur stultitia.* Prov.

15. 14.

Extrema quæ cum hac virtute pugnant, sunt, in excessu βωμαλοζία scurrilitas, cum aut nimium affectantur facetiæ, aut etiam in rebus in honestis & fesceninis; aut cum intempestive & indecore usurpantur. Qui vero ex hujusmodi virtuē genere sibi victum, aut utilitatem querunt, parasiti vocantur. In defectu ἀρετῆς, rusticitas, eorum, qui omni conversatione & quo vis tempore quovis etiam honestos aversantur. Scurrilitas tamen hic magis à medio recedit, quam Rusticitas.

De

*De quibusdam affectibus virtuti
affinibus.*

HÆ sunt virtutes perfectæ, de quibus Aristoteles lib. 3. & 4. Ethicorum agit, quibus subjungit affectus quosdam, qui inter duo extrema quoque versantur, & cum virtute magnam cognitionem habent, et si proprie dicta virtus non sunt. Est autem ea Verecundia, & Nemesis.

*De vere-
cundia.*

Verecundia græce *αἰδως*, est laudabilis affectus animi, quo timemus decus aut infamiam ex aliqua actione turpi orituram, aut erubescimus eandem, si aliquid forte indecens aut turpe commissum sit.

Verecundia valde similis est timori, circa quem fortitudo versatur, nisi quod timor est ex periculis, verecundia ex facto turpi, timor fere pallorem, verecundia ruborem producit.

Quia vero verecundiæ objectum est, metus infamiæ aut reprehensionis, ex actione turpi oriens, hinc colligitur primo, eam non esse virtutem per se, sed per accidens; quia à peccando avertit, & pœnitentiæ, post turpe aliquod commissum, est signum; Deinde non esse

esse cujusvis aetatis, sed proprie juvēnum qui affectibus aguntur; nam virtute p̄æditus non verecundatur, quia nihil turpe committit, aut à se commissum iri debet metuere: nemo enim nisi volens male agit, quod vir bonus velle non potest. Hoc autem de virtute quidem perfecta est verum, de ea tamen, quæ in hac vita obtinetur, minime, quia etiam vir probus à peccato p̄æveniri, & pudendum quid ac pœnitendum admittere potest. Interim tamen non male dicitur hic ab Aristotele, hanc virtutem esse maxime laudabilem in adolescentibus, quare & à Socrate, virtutis purpura appellata fuit.

Huic opponitur *κατερηνής*, in defēstu, id est, nimium pavidus, qui omnia veretur, & ad quosvis hominum congressus pavescit. In excessu vero *αὐαίχνης*, seu impudens, qui nempe frontem ita perflicuit, ut nullam infamiam metuat, & hic excessus magis à medio recedit, & est incurabilior: Iuxta illud usitatum;

Cui pudor periit, is periit antequam periit.

Secundus affectus laudabilis est Ne- *De Ne-*
mesis, quæ est justa quædam indigna- *mefi.*
tio,

tio, & dolor mediocris conceptus apud animum viri boni, ob honores aut commoda tributa indignis & sceleratis, aut negata iis qui virtute prædicti, iisque digniores sunt. De hac tamen observandum est præceptum Sapientis, Prov. 24.

19. Ne accendaris ira propter maleficos, nec invideas improbis. nam non erit finis mali, sed lucerna improborum extinguetur.

Extrema in hoc affectu sunt invidia, φθόνος, quæ omnium felicitatibus indolescit, & ἐπιχαίρεσσα, malignitas, quæ ob mala aliis evenientia gaudet & voluptatem capit.

Hæc ergo sunt media & extrema, quæ in affectibus ab Aristotele hic constituuntur. Unum vero ab eodem c. 6. l. 2. observatum, à nobis hic adnotandum est. Extremorum scilicet non esse media, nec mediorum esse extrema; id est, sicuti fortitudo, temperantia, mansuetudo, &c. nunquam mala esse potest: sic vitia illis contraria nunquam fieri bona; ac si nempe aliquando, & cum modo liceret ineibriari, aut scortari, aut invidere, &c. Nam hæc extrema sunt vitia; & quocunque modo aguntur aut modificantur, semper extrema

trema ac vitia magent. Absurdum est ergo , & cum omni ratione pugnans, quod Mitio ille apud Terentium asserit, non esse peccatum in Adolescenti scortari , potare , &c. si illud caute & cum modo faciat.

De Iustitia.

POstrema virtus moralis , de qua Aristoteles toto libro 5. agit , est Iustitia, Græce δικαιοσύνη , cuius contrarium est ἀδικία seu injustitia.

Iustitia est duplex : universalis , aut particularis.

Iustitia universalis omnes virtutes complectitur , juxta versiculum antiquum , εὐεξία δικαιοσύνη συλληφθεὶς πάτερ δόγματι . *Iustitia in sece virtutes continet omnes.*

Iustitia hæc à virtute differt sola relatione , quia virtus per se consideratur & possidentis perfectionem respicit , animique ac affectuum omnium in eo rectam dispositionem. Iustitia vero relate in usu & fructu , quem in republica erga alios præstar.

Quapropter Iustitia merito omnium virtutum præstantissima censetur ; quia multi in rebus propriis virtute uti possunt,

sunt, qui in rebus alienis & communibus non possunt. Vnde & Biantis illud à Philosopho laudatur, δέχεται δέξια. *Magistratus ostendet virum.* quoniam magistratus functio requirit, ut aliis atque in commune omnibus consulatur.

Definitur autem hæc justitia, proba voluntatis affectio, qua apti & prompti sumus ad res justas constanter agendas.

Res justæ vocantur hic τὰ νόμιμα, id est, jus ipsum, secundum quod in rep. vivendum & agendum est. Proprium enim Legislatorum est per omnia officiorum & virtutum genera definire quid æquum, justum, & utile sit, tam civitati integræ, quam singulis ejus membris.

Dividit autem Philosophus cap. 7. hoc jus, in φυσικὸν & νομικὸν, naturale & legitimum. Naturale vocat, quod ubique eandem habet vim, & non quia sic videtur aut non videtur. Legitimum vero, quod initio quidem liberum est, postquam vero constitutum fuit, observari necesse est. Ut minâ captivum esse redimendum, hac aut illa ulna esse metendum. Primum ubique est idem; secundum pro ingeniorum, locorum,

&

& statuum differentiis variare solet.

Objectio. At omne jus videtur tantum esse legitimū, quia quod naturale est, immutabile est; sicuti ignis tam apud Persas, quam apud Græcos urit: Leges vero inter diversas gentes variables sunt. Respoudet Philosophus, primo Majorem non esse universalem, quia quædam naturalia per pravam consuetudinem mutari possunt, ut dextra manus natura robustior est sinistra: prava tamen consuetudo in nonnullis contrarium efficit. Deinde ad Minorem: Natura non æstimanda est ex quorundam & paucorum, sed ex plurimorum & optimorum judicio. Plurimi autem & meliores in leges naturales omnes, saltem quoad substantiam, consentiunt, etsi in circumstantiis possit esse nonnulla varietas.

Huic justitiæ universali opponitur injustitia universalis, quæ ab Aristotele *Ἄρεσμια* vocatur, quando nempe adversus legum præscripta flagitiose agitur & vivitur.

Ad justitiam universalem pertinet æquitas: Græce *ἰμέτεσια*, tanquam ejus quædam nobilior pars, de qua Aristot. cap. 10.

Et

Est vero æquitas, emendatio quædam legis, vel potius defectum qui in lege sunt, & opponitur τῷ ἀκεραιότητι, id est, summo juri.

Sumitur autem τὸ ἀκεραιότητα seu summum jus duobus modis: Vel pro interpretatione calumniosa legum; cuiusmodi est, quod refert Strabo, cum Thraces aliquot dierum pacti inducias noctu populabantur Bœotorum agros: aut cum Popilius in conditionibus pacis factæ cum Antiocho scripsisset, dimidium navium Romanos Antiocho relikturos esse; postea naves dissecuit; quarum dimidiam partem Antiocho reddidit, reliquum incendit. Hæc est calumniosa interpretatio juris, quia verba præter communem hominum consuetudinem capiuntur. Tales sunt, reservationes mentales Iesuiticæ atque Anabaptisticæ, ab ethniciis ipsis tanquam injustæ condemnatae.

Alter modus est magis proprius datus, cum summum jus sumitur pro rigida juris interpretatione aut exactione, quæ etsi simpliciter injusta non est, tamen mitigatio est laudabilior, idque vel in casibus legis expressis, vel à lege omisis locum habet.

In

In casibus lege omissis, Iudex tanquam viva lex, ex æquo & bono judicat, quia recta ratio hic instar legis est, & si id ipsum fuisset legislatori propositum, eodem modo quoque de eole gem tulisset.

In casibus lege expressis; cum non ad literam lege expressam, sed mentem legislatoris attenditur. Quum enim lex generalis sit, aut saltem de eo, quod ut plurimum sit; singulares circumstantiæ factum lege mandatum aut vetitum multum variare possunt: quæ à judice expendi omnes debent, & tamen in lege omnes exprimi non possunt.

Est ergo bonum & æquum, secundum Aristotelem, *Emendatio legis ea parte qua deficit, quia universaliter lata est.* Exempli causa; Lex lata est ne quisquam peregrinus murum urbis ascendat: peregrinus ascendit murum, & strenue cum civibus urbem adversus hostem defendit. si summum jus spectetur, poenam meretur: si æquum & bonum, potius præmium.

Inter Christianos vero ἀπέιδεια, seu æquitas hæc etiam latius se extendit, nempe quicquid tibi non vis fieri, alteri ne feceris: *Et diliges proximum tuum*

H sicut

170 DE VIRTUTIBVS
sicut te ipsum. Prius gentilibus quoque
usurpatum , posterius Christianis est
proprium.

Hæc ab Aristotele diversis locis libri
quinti tradita spectant justitiam univer-
salem, quæ sequitur particularis.

*De Iusti-
tia parti-
culari.*

Iustitia particularis certam atque à
superioribus virtutibus distinctam ju-
stitiæ speciem constituit.

*De inju-
ria.*

Probat id Philosophus ex ejus oppo-
sito, quod est $\omega\lambda\epsilon\sigma\pi\zeta\alpha$, seu cupido plus
quam justum est habendi. cuius vocis
vim Latini per vocem *inuria* fere ex-
primunt. et si ènìm ea vox latius quo-
que pro quovis injustitiæ genere sumi
possit, speciatim tamen pro eo genere
injustitiæ fere sumitur, quod cum alte-
rius damno ac noxa conjunctum est.

*Definitio
justitia
particu-
laris.*

Id hinc quoque liquet , quod omnia
reliqua injustitiæ genera adversus ali-
quam aliam virtutem pugnant : sola ve-
ro $\omega\lambda\epsilon\sigma\pi\zeta\alpha$ cum nulla alia virtute spe-
ciali pugnat , quam cum justitia. Unde
Philosophus evidenter concludit, hanc
virtutem cum qua $\omega\lambda\epsilon\sigma\pi\zeta\alpha$ & *inuria*
pugnat, esse justitiam specialiter dictam.

Definitur vero , constans voluntas
suum cuique tribuendi.

Versatur hæc virtus inter plus & mi-
nus,

nus, tanquam extrema. Et medium ejus est $\pi\delta\tau\alpha$, seu æqualitas illa, quæ inter cives pro ratione meriti cujusque, aut inter res pro ratione pretii cujusque obtainere debet. Nam qui plus boni usurpat, quam par est, aut minus onerum vel mali fert, quam oportet, is $\omega\lambda\epsilon\sigma\epsilon\chi\eta\varsigma$, & injurius est; quia minus mali aut damni ferre, quam oportet, est plus boni retinere, quam oportet; quum inter duo mala aut damna minus malum bonirationem habeat. Unde & querelæ & pugnæ inter cives nasci solent, cum æqualibus æqualia non tribuuntur, aut hic plus mali atque onerum, ille minus quam par est in se admittit aut fert.

Iustitia hæc particularis est duplex: vel distributiva, Græce $\Delta\lambda\gamma\epsilon\mu\eta\lambda\kappa\eta$: vel commutativa, Græce $\Delta\lambda\lambda\alpha\kappa\lambda\kappa\eta$, & $\delta\lambda\sigma\vartheta\omega\lambda\kappa\eta$, id est, correctiva.

Iustitia distributiva versatur in recta distributione munierum, item præmiorum & pœnarum in civitate, sine qua iustitiæ parte vincula civitatum dissolvuntur. Nam quemadmodum leges sunt nervi civitatum, sic præmia tributa bonis, & pœnae malis, sunt nervi & firmamenta legum.

H 2

In

*De In-
stitia
distribu-
tiva.*

In hac justitiæ parte $\pi\lambda\tau\alpha$, seu æquitas non debet exigi ad proportionem Arithmeticam, sed ad proportionem Geometricam. de quarum differentia libro secundo actum, cum de virtutis forma egimus. Proportio autem geometrica est duplex: nempe conjuncta aut disjuncta. Conjuncta dicitur, in qua tantum tres sunt termini: nempe sicut se habent duo ad quatuor, sic se habent quatuor ad octo. Disjuncta vero est, in qua sunt quatuor termini expressi: ut, sicut se habent duo ad quatuor, sic se habent tria ad sex. Utrumque enim est in proportione dupla.

Disjuncta hæc proportio hic propriam habet. Nam *primo* in distributione munerum, qualis est proportio muneris ad munus, talis debet esse proportio personæ ad personam, cui muna-
ra tribuuntur: Bellicum ad personam bellicosam, Scholasticum ad personam Scholasticam; idque diverso gradu & respectu, prout muneris gravitas, & personæ dignitas inter se respondent; & sic de cæteris. Atque hæc personarum cum muneribus proportio, est fundamen-
tum recti status Rerumpubl.

Sic in distributione præmiorum alio-
rum,

rum, puta gloriae, spoliorum, agrorum, pecuniarum communium, quæ ratio est personæ ad personam, & meriti ad meritum, eadem quoque esse debet rerum ad res. Sic Triumphus debetur Consuli, justo exercitu hostili devicto; Ovatio Prætori, minori victoria potito. Agamemnoni prærogativa in spoliorum distributione debebatur quidem propter dignitatis ~~υπερικλεων~~, ita tamen ut Achilles plurimum meritus non defraudaretur suo. Qui servavit Principem, alio præmio afficitur quam qui civem; alio ingenuus, si Patriæ proditioñem detexit, alio servus. Atque ita deinceps.

Difficultas hic nonnulla ex textu Philosophi oritur, de pœnis, quæ propter delicta infliguntur, an eæ ad commutativam an distributiyam justitiam pertineant; ac proinde an proportio Geometrica an Arithmetica in iis servari debeat. Et sane videtur Philosophus eas ad commutativam referre, cum delicta illa ad contractus clandestinos & violentos refert, & exempli causa asserit, perinde esse, utrum vir probus hominem pravum defraudet & ipsius uxorem adulteret, an vero contra vir pra-

H 3 vus

*An pœna
pertin-
neant ad
justitiam
commu-
tativam
an distri-
butivam.*

vus hominem probum , aut uxorem
hominis probi.

In contrariam vero partem faciunt sequentia. 1. Quod ad eandem speciem virtutis referri debeant pœnæ , ad quam referuntur præmia. 2. Quod cap. 5. diserte adversus talionem Pythagoricam Philosophus disputet ; & pro arguento affert, quod qui pulsat personam quæ cum magistratu est , repercussione liber esse non potest, sed gravius punie-
dus. 3. Quia nec jura humana nec divina in delictis hujusmodi omnibus, æqualem pœnam ad proportionē Arithme-
ticam constituerunt. Alia enim pœna afficitur qui Regem lædit, alia qui sub-
ditum. Alia pœna Deus in Vet. Test.
affici jussit eum qui Principi in populo male diceret; alia eum qui privato. Alia qui filiam Sacerdotis violasset; alia qui communis civis. Alia pœna , qui homi-
nem furatus esset , alia qui pecus ; alia qui pecuniam interdicti rapuisset , alia qui profanam.

Ut ergo Philosophus hic secum & cum veritate conciliari possit , dicen-
dum est , alia delicta esse privata , alia publica. Delictorum publicorum vin-
dicta omnino ad distributivam justi-
tiam

tiam spectat, & secundum proportionem geometricam exercenda. David enim ignominiam legatis suis ab Ammonitis illatam publico bello ultus est, non tantum reciproca ignominia. 2. Samuel. 10. Et in Perduellionis crimine voluntas pro facto habetur: in reliquis non item.

Delicta vero privata ad utrumque justitiae genus referenda videntur. Quatenus enim publicum magis aut minus laedunt, eatenus ad justitiam distributivam & proportionem Geometricam exigenda: quatenus vero inter privatos consistunt, & privatam tantum noxam inferunt, eatenus ad commutativam justitiae speciem, & proportionem Arithmeticam sunt referenda, ut ita & privatis, & Reip. simul satisfiat. Exempla ab ipso Philosopho allata hanc distinctionem innuunt. Nam qui personam in magistratu constitutam percutit, gravius in publicum peccat, ac proinde gravius puniendus; quem contra qui adulteratur sive sit uxor viri probi sive improbi, & qui defraudat alium sive probum sive improbum, eandem noxam publico, & privatam injuriam aequalem inferat, ac proin-

H 4 de

*De justi-
ria com-
muta-
tiva.*

Iustitia commutativa seu correctiva proprie versatur in recta institutione commerciorum & contractuum , qui inter cives exerceri solent.

Contractus illi à Philosopho statuntur duorum generum: nempe voluntarii , & involuntarii. Voluntarii sunt, quos voluntas antecedit . Quales sunt venditio , emptio , mutuum , fidejussio , commodatum , depositum , locatio , conductio .

Involuntarii sunt vel clandestini , vel violenti. *Clandestini*, ut furtum , adulterium , beneficium , lenocinium , servorum seductio , dolosa cædes , falsum testimonium . *Violenti*, ut verbera , vincula , mors , rapina , mutilatio , convictionem , contumelia .

Horum contractuum primi proprie contractus sunt , quia ex utriusque partis consensu fiunt , ac proinde proprie justitiam commutativam spectant ; reliqui analogice tantum & secundum quandam similitudinem , quatenus cum damno & lucro alterius , & privata injuria , ex qua voluptas capitur & pœna redditur , coniuncti sunt , ut supra dictum . Nam qui injuriam inferunt , lucrum;

crum; qui patiuntur injuriam, damnum accipere similitudine quadam dicuntur. In hac justitia permutativa, servanda est proportio Arithmeticā, quæ æqualitatem rerum simpliciter spectat. Nam in rerum permutatione res per se æstimandæ sunt citra personarum respectum.

Atque ideo, si quis hic injuriam est passus, judicem adit, qui propterea $\delta\chi\rho\eta\varsigma$ græce, quasi $\delta\chi\rho\eta\varsigma$, id est, æqualiter dividens, item $\mu\epsilon\sigma\delta\iota\varsigma$ vocatur, quia se medium interponit. Ut cui plus quam oportet accessit, id ab eo dematur & alteri reddatur. Atque ita $\pi\eta\tilde{\iota}\sigma\eta$ seu æqualitas reducatur. Sicuti qui duas lineas, quarum una altera est longior, æquare vult, uni detrahere debet, quod alteri apponat.

Quia vero in rerum permutatione res non sunt ejusdem & æqualis pretii, ideo nummus inventus est, cuius beneficio rerum pretia inter se comparari possint, & per sui multiplicationem aut detractionem ad æqualitatem reduci. Ut quia medimus tritici pluris valet quam calceus; & rusticus calceo, calcearius tritico opus habet: idcirco triticum & calceus cum nummo com-

H 5 paran-

parantur, atque ita ad certam analogiam ipsorum pretia reducuntur; ut vel permutatio analogia institui possit, vel nummus rei permutandæ vicarius succedat.

Quæstiones, quæ hic moventur, hæ fere sunt: Primo quæritur, utrum lex talionis quæ græce τὸ αὐνπινοῦθος vocatur sit justa? Pythagoræi affirmabant, simpliciter justum esse, ut quæ quis fecit, eadem patiatur & ipse. Sed certum est legē talionis nec semper justam nec semper injustam esse. Nam primo hoc nunquam justum est in criminibus, quæ meræ pœnæ rationem habere non possunt. ut si quis adulterium cum alterius uxore commisit, non ideo adulterium cum stupratoris uxore permitti potest. Deinde ne quidem in aliis delictis, quæ meræ pœnæ rationem subire possunt, id semper est justum; ut si quis percussit magistratum, sola percussione simili per judicem puniendus non est, ut antea visum. Tertio multum refert utrum quis sponte an ex ignorantia alteri injuriam intulerit, quarum circumstantiarum rationem judex habere debet, ut jus rectum exerceatur. Deus tamen jus Talionis in homicidio atque homi-

homicidii gradibus in sua Republica instituit, & fere in omnibus recte constitutis Rebus pub. usurpatur: ac proinde & hoc justum esse, extra omnem controvrsiam est; modo circumstantiae ipsæ facti inter se conveniant, sicut antea est dictum, & non à privatis in privatos, sed à magistratu in delinquentes exerceatur.

Secundo quæritur, An quicunque injuriam alteri facit, injustus sit? Respondebat Aristoteles, non semper esse injustum qui injuriam facit, quia ut quis dicitur injustus requiritur, ut ex habitu id faciat & ex electione, non ex ignorantia aut animi perturbatione aut coactione.

Tertio quæritur à Philosopho, an jus herile, paternum, & matitale, sit vere jus? Respondet, non esse vere jus, sed tantum secundum quandam similitudinem; quia verum jus est inter æquales tantum & liberos, adeoque reciprocum, quibus sola Lex & non alterius voluntas dominatur. Deinde quia nemo in sua membra proprie jus habet, aut in res suas est injurius: filius autem est portio quedam patris sui, donec ab eo per emancipationem est separatus. Ser-

vus

vus vero est vivum domini instrumentum. Inter uxorem tamen & maritum major æqualitas est, ac proinde & jus inter eos magis, quam inter filium aut servum versatur: jus autem non civile, sed cœconomicum. Hæc videntur λεπτολόγια à Philosopho dici, quia quum jus maritale, paternum, & herile certis etiam legibus divinis & humanis adstringatur, non minus inter eos jus & injuriam versari negandum est, quam inter magistratum legitimum & subditos, ubi æqualitas personarum non est, nec jus per omnia reciprocum.

Quarto quæritur, an quis volens injuriam pati possit? Et respondetur, quod accuratius loquendo nemo volens injuriam patiatur, quemadmodum nemmo invitus injuriam facit: nam injuria habitum, habitus electionem præsupponit. Per accidens tamen fieri potest, ut quis injuriam volens ac lubens ferat, quando nempe minorem injuriam admittit, ut majorem evadat: sicuti viator volens permittit se spoliari à validiore latrone, ne vitam amittat. Sed tum injuria habet rationem alicujus boni.

Quinto quæritur, an quispiam sibi ipsi inju-

injuriam facere possit. Et respondetur, id fieri non posse, quia volenti non fit injuria, & quia in injuria uni decedit quod alteri accedit, quæ duo simul in eundem hominem non cadunt: item, quia nemo sibi injuriæ species infert. Nemo enim res suas furatur, aut suam uxorem adulterat, nec videtur conveniens ut unus & idem sit agens & patiens.

Objicitur tamen: Quid si quis in rerum communium distributione minorrem debito portionem sibi retineat, se ipsum defraudet, ac proinde injuriam sibi ipsi faciat? Sed respondetur, eum qui hoc ex certo consilio facit non inferre sibi injuriam, quia portionem neglectam cum meliori commutat, atque honestatis ac benignitatis laudem inde reportat: si quis vero id ex ignavia quadam, animi simplicitate, aut metu faciat, is damno quidem sese afficit, non tamen injuria, propter causas supradictas.

Secundo objicitur, quod, qui seipsum occidit, sibi ipsi injuriam inferat, quia contra leges id facit. Respondeatur à Philosopho, hunc quidem injuste facere, non tamen injuriam sibi inferre, sed potius Reipublica, ideoque & à Repu-

Republica post mortem puniri.

Christiane tamen loquendo, is sibi quoque injuriam facit, non tantum quia contra legem naturæ sibi noxam infert, sed etiam quia animæ suæ velit nolit nocet. Nec vero illud cum ratione pugnat, ut quis diverso respectu & volens patiatur & nolens.

Quaritur denique, injuriamne pati, an injuriam inferre sit majus malum? Et respondet Philosophus, utrumque esse malum, φαῦλον. quia qui injuriam patitur, minus habet; qui infert, plus habet quam par est: virtus vero est in medio, sicut sanitas in medicina. Interim tamen recte asserit, pejus esse injuriam facere quam pati, quia qui injuriam infert, malitiosus est & odiosus: injuriam vero pati sine malitia & injustitia quis potest: per accidens tamen fieri, ut quis patiente injuriam, majoris mali causa sit, quam inferendo: nempe propter grande aliquod malum, quod ex ejusmodi injuriæ perpetuazione nasci potest. quemadmodum licet Pleuritis sit majus malum quam afflictio crutis, tamen per accidens hoc illo majus fieri potest. ut si quis in bello ex afflictione crure tardatus, ab hoste occidatur.

Hec

Hæc responsio Philosophi excusari potest, si per τὸ φῶλαν, cū dicit utrumque esse malum, intelligatur malum non turpe, sed triste. Nam certum est omnem injuriæ perpetrationem non esse malum turpe. Imo vero in Martyribus & vere Christianis ea maxima est virtus, & supra captum hominis naturalis.

Fatendum tamen & hoc cum Philosopho, injuriam pati non semper esse licitum. nempe si per injuriā inferatur malum turpe, quod à te amoliri potes: quemadmodum virginī honestæ potius moriendum, quam stuprum patiendum. In malis vero tristibus semper quoq; injuria ferenda non est. Nam magistratui ideo à Deo est concessus gladius, ut publicam injuriā à se & subditis avertat: & privatis eadem, ubi per justa media id fieri potest, à se & suis est arcenda. nunquam tamen per injusta media, aut ex privatæ vindictæ cupidine id licet. Matth. 5. vers. 39. & 44.

Hæc à Philosopho toto libro quinto fere tractantur: in quibus, ut observavimus, multa laudabiliter de utraque justitiæ specie sunt adnotata. Cæcitas vero hominis naturalis hic deploranda, quod

quod nullam plane mentionem fecerit ejus iuris, quod Deo à nobis debetur: cum tamen illud sit præcipuum, & in civitate recte constituta præ cæteris colendum.

De Virtutibus intellectus.

HAECENUS de virtute, quæ sedem habet in voluntate & affectibus, dictum est. Sequuntur jam virtutes, quæ ab Aristotele in intellectu collocantur. Priores propriæ οἰκεῖαι, id est, morales, posteriores ἀληθινῆς, id est, intellectivæ dicuntur.

Defa-
cilitati-
bus in-
tellectus,
horum-
que vir-
tutum
subjecto.

De hisce vero virtutibus breviter tantum agemus; quia accuratiorem eorum explicationem Logici & Metaphysici sibi vendicant. hic de iis tantum tractatur, quatenus τὸ δόγμα λόγον, id est, rectam illam rationem, quæ virtutum aliarum directrix est, nobis clarius proponunt, & quatenus beatitudinis ea pars, quæ contemplativa dicitur, in iis continetur.

Quærenda est autem ea recta ratio in mente seu intellectu. cuius duæ sunt partes, vel facultates. Prima vocatur à Philosopho ἐπιστήμη, id est, cognitiva; altera λογιστικὴ & βελούδινὴ, id est, ratio-

ratiocinativa seu consultativa. Prima apprehendit res necessarias æternas, & quæ aliter se habere non possunt: Altera res contingentes humanas & quæ variationem subeunt. Nemo enim de rebus necessariis aut præteritis consultat, nec de rebus quæ sub humanam potentiam non cadunt. Utriusque facultatis objectum est veritas: sed primæ, veritas simplex & contemplativa: secundæ, veritas activa; id est, quæ respectum habet ad bonitatem vel malitiam in appetitu atque actionibus humanis.

Quicquid ergo in hisce duabus facultatibus rectum est, & bonum, id recta ratio & virtus ejus vocatur; quod ab hac rectitudine decedit, rationis defectus aut depravatio.

Numerantur autem à Philosopho quinque diversi habitus, secundum quos omnis recta ratio operatur, & per affirmationem aut negationem veritatem contemplativam aut activam enunciat.

Horum 1. est ἐπισήμη, id est, scientia. 2. est τέχνη, id est, ars. 3. Φρόνσις, id est, prudentia. 4. ῥῆσις, seu intellectus. 5. σοφία, id est, sapientia.

Quorum primus & quartus potissimum in prima facultate intellectus sedem

dem habent; duo sequentes in facultate λογιστική, seu βαλευτική: sapientia vero in utraque; quemadmodum ex ipsorum definitionibus & proprietatibus liquabit.

Præter hos quinque habitus est in mente τὸν λόγον conjectura, & δόξα, opinio. sed hic eorum ratio non habetur; quia utrum verum aut falsum per hæc enuncietur, ambiguum est: ac proinde ea nec certa contemplandi aut agendi principia sunt.

De scientia. Prima ergo virtus mentis est *scientia*, quæ definitur, εἶδος λόγοδοκτησία, hoc est, *habitus demonstrativus*.

Objectum *scientiae* sunt res necessariae æternæ, & quæ se aliter habere non possunt. Nam tum deinde opinamur nos scire, cum iudicamus illud, quod scimus, aliter se habere non posse, quam comprehendimus.

Quia vero quod scitur etiam doceri potest, hinc manifestum est scientiam ex demonstratione nasci; sive demonstratio illa sit ab universalibus ad specialia, quæ *syllogismus* vocatur; sive à singularibus & specialibus ad universalia, quæ *inductio* appellatur.

De Arte. Secunda virtus mentis est *ars*, Græce τέχνη,

*τέχνη, quæ definitur εἰς μετὰ λόγον ἀλη-
θῆς ποιησίαν, habitus cum recta ratione
effectivus. Objectum enim artis sunt
res quæ effici atque extra efficientem
produci possunt : ac proinde quæ esse
possunt aut non possunt, sicut ab Ar-
chitecto domus. Ideoque ars nec in iis
quæ necessaria sunt, nec quæ ex natu-
ra sunt, locum habet. Differt vero effe-
ctio ab actione, quia effectio sem-
per est aliis finis, actionis vero η διπε-
ξία, id est, bene agere, est ipse finis.*

Huic opponitur *ἀπηχνία*, id est, inartificialitas, quæ est habitus cum falsa ratione effectivus.

Tertia virtus mentis & cuius præcipue ratio in Ethicis habetur, est φρόνησις, prudentia. De prudencia.

Definitur autem εἶδος ἀληφῆς μὲν λόγος περὶ τῶν ἀριθμῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν, habitus rectus cum ratione activus, circa ea qua hominibus bona vel mala sunt.

Versatur ergo prudentia circa res
humanas, quæ mutationi sunt obno-
xiæ: & in iis quid bonum, honestum
atque utile sit, despicit: idque non in
specie tantum; ut cum prudentem vo-
camus medicum: sed in genere; cum
ea

188 DE VIRTUTIBVS
ea cognoscuntur quæ ad bene viven-
dum pertinent.

Quum autem vita sit vel civilis vel
œconomica vel privata , in omnibus
illis recte instituendis prudentia occu-
patur.

Prudentia autem duobus modis ac-
quiritur; vel generalibus regulis & præ-
ceptis , vel eorum ad certa & singularia
subjecta applicatione , quorum altera
pars sine altera imperfecta est.

Ideoque juvenes prudentes esse vix
possunt ; quia experientiam rerum sin-
gularium non habent , ad quas pruden-
tiae præcepta applicari debent . Multi
vero sine disciplina solâ experientiâ re-
rum agendarum magnam prudentiæ
partem sunt assecuti . Ex utraque tamen
conjuncta perfectio demum nasci so-
let : ut in Pericle & similibus videre est ;
qui ideo prudentes vocati sunt , quia &
sibi & aliis utilia dispicere potuerunt .

*De in-
tellectu.*

Quarta virtus mentis est 185, id est,
intellectus specialiter dictus : quæ est
recta primorum principiorum appre-
hensio.

Nam cum omnis scientia ex antea
notis , quæ sunt prima principia & com-
munes notiones , colligatur ; necessa-
rium

rium est, ut aliqua sit facultas in mente
quæ & ea recte apprehendat.

Ultima virtus mentis est *sapientia*, *Desa-*
Græce σοφία. *Sapientiæ vox duobus pientia.*
modis usurpatur: vel pro summa perfe-
ctione & excellentia cujusque artis; ut
cum Polycletum sapientem statuarium,
& Apellem sapientem pictorem esse
dicimus: vel pro absoluta cognitione
scientiarum, & principiorum unde ex-
struuntur.

Ad sapientiam ergo hæc requirun-
tur. 1. Eminentissima primorum prin-
cipiorum cognitio. 2. Absoluta cogni-
tio scientiarum quæ ex principiis illis
deducuntur. 3. Nobilissima in utrisque
subjecta. 4. Addunt alii ex significa-
tione prima antea proposita, eorundem
principiorum & scientiarum ad nobi-
lissimas actiones in nobilissimis subje-
ctis applicationem; quarum conditio-
num pleræque in prima Philosophia,
omnes vero eminenter in sola Theolo-
gia reperiuntur. Quæ de consultatione
atque aliis nonnullis hic à Philosopho
subjiciuntur, ex secunda hujus libelli
parte peti possunt, ubi ea maxima ex
parte sunt explicata.

Restaret jam ut de virtutibus com-
positis,

De vir-
tute He-
roica.

190 DE VIRTUT. SINGVLAR.
positis, nempe Heroica virtute, & Amicitia, nonnulla quoque subjungeremus.
Sed cum virtus Heroica, δρεπή ἡρωική, non nisi gradu ab antecedentibus virtutibus secundum Aristotelem differat; sicut ei contraria Feritas, θνεότης, non nisi gradu à vitiis antea propositis distinguitur: haud existimamus necessarium in iis hærere; præsertim cum ipse Philosophus valde paucis hanc materiam absolvat.

De Amicitia vero, quæ φιλία Græce, & contrahenda & confirmanda, prolixius quidem Philosophus agit lib. 8. & 9. cum tamen à Cicerone hoc argumentum multo accuratius sit tractatum in libello de Amicitia, quem adolescentes in scholis discunt; nos hic finem facimus; & hoc compendium, ne sine necessitate in molem nimis magnam excrescat, absolvimus.

IN-

I N D E X
P R A E C I P V O R V M
C A P I T V M,

Quæ hoc compendio con-
tinentur.

In introductione hac tractantur:

P hilosophi definitio, & divisio.	Pag. 11
E thica definitio. 13. objectum. 14. divisio. 15. usus. 16.	
E thica Aristotelica, & Christianæ discrimen.	7
P artitio hujus compendii.	18. 19

I N P R I M A P A R T E,

Quæ agit de summo bono,

Hac tractantur.

A N sit aliquod summum bonum?	Pag. 20. 21
V bi summum bonum acquiratur?	22
S ententia vulgi de summo bono proponuntur & refutantur.	23. 24.
S ententia Epicureorum se summo bono exami- natur.	25
C onfensus reliquorum Philosophorum, summum bonum in virtute constituentium, demon- stratur.	29
S ententia Stoicorum de summo bono.	30
S ententia Peripateticorum de summo bono, & eorum cum Stoicis conciliatio.	32. 33.
E xamen sententiae Stoicorum & Peripateti- corum de bonis corporis & fortuna.	33
A n Voluptas animi sui summum bonum?	36
	D e si-

I N D E X

- Definitio summi boni ex sententia Aristotelis,
& illius explicatio. 40
Definitio summi boni ex sententia Platonis, &
Christianæ cum ea consensus ac dissensus. 42

I N S E C V N D A P A R T E,

Quæ agit de natura virtutis in
genere,

Hac fere tradantur:

- D E subjecto virtutis, nempe anima hominis
& facultatibus ejus. 45
De objecto virtutis, nempe affectibus, eorum na-
tura, speciebus, & adjunctis Ethicis. 49. 51
Quæstiones nonnullæ de affectibus. 53
De causis efficientibus virtutum; sententia Ga-
lenistarum & Stoicorum examinatur. 58. 59
Sententia Aristotelis de causis virtutum. 61
An & quatenus doctrina sit virtutū causa? 65
Sententia vera & Christiana de virtutum cau-
sis. 67. 68
Definitio virtutis, & ejusdem secundum omnia
membra explicatio. 69. 70
Quæstiones nonnullæ de virtute proponuntur &
explicantur. 75
De Spontaneo & Invito. 83
De Principiis proximis humanarum actionum,
nempe intellectu, voluntate, consultatione, &
electione. 93
De Libertate Arbitrii. 97
Quomodo voluntatis libertas conveniat cum
Dei providentia?
Quæ sint liberi arbitrii vires in bono aut malo?
104. 105

I N

CAPITVM.
IN TERTIA PARTE,
Quæ est de Virtutibus singularibus,
Hæc tractantur:

<i>D</i> ivisio generalis virtutum.	Pag. 108
<i>De Semi-virtutibus.</i>	108
<i>De Continentia.</i>	111
<i>De Tolerantia.</i>	112
<i>De Obedientia.</i>	113
<i>Virtutum perfectarum divisio secundum varios varia.</i>	114
<i>De Fortitudine.</i>	116
<i>De Temperantia.</i>	125
<i>De Liberalitate & Magnificentia.</i>	129.133
<i>De Magnanimitate & Modestia.</i>	135.142
<i>De Mansuetudine & Clementia.</i>	144
<i>De Affabilitate.</i>	150
<i>De Veracitate.</i>	152
<i>De Comitate.</i>	159
<i>De Verecundia & Nemesi.</i>	162.163
<i>De Iustitia universali.</i>	165
<i>De Æquitate.</i>	167
<i>De Iustitia particulari & injuria.</i>	170
<i>De Iustitia distributiva.</i>	171
<i>De Iustitia commutativa.</i>	176
<i>Quæstiones aliquot de utraque hac iustitia pro- ponuntur & solvuntur.</i>	178
<i>De virtutibus intellectus.</i>	184
<i>De scientia, arte, prudentia, intelligentia, & sapientia.</i>	186.187.188.189
<i>De virtute Heroica, & amicitia.</i>	189

F I N I S.

I A N-

ANTONII WALÆI
ORATIONES
DVÆ.

In quarum prima
POLITICVS CHRISTIANVS,

In altera
VERI STUDIOSSI
IDEA
describitur.

Quibus adjunctus est
HYMNVS AD DEVVM

ORATIO PRIMA.

In qua

Ostenditur, Prudentiam Civilem non ex solis
prophanis scriptoribus; sed in primis ex
Sacrae Scripturæ fontibus, viro Chri-
stiano esse petendam.

Habita Lugd. Bat. 8. Febr. c 15 15c xxvi.

Illustriſſ. Principes, Nobiliſſ. atque Am-
pliſſ. D. Curatores, Praetor, Consules,
& reliqui hujus urbis inclytæ Re-
ctores, Clariſſ. Professores, collegæ ho-
norandi, Pastores, Doctores atque alii
viri reverendi ac ſpectabiles; totaque
adeo hæc generoſa atque ornatissima
juvenum corona:

Quandoquidem Academię hu-
jus consuetudo fert, ut qui
superiore anno Rectoratu
functus est, oratione aliqua
illuſtre hoc auditorium compellat; ego
quoque, licet à dicendo imparatus,
committendum non putavi, ut lauda-
bili huic conſuetudini, & vestræ expe-
ctationi deessem. Quam ad rem elegi
eiusmodi argumentum, quod nec à
muneris nostri ratione plane est alienum:

I 2 num:

2 ORATIO

num : nec, ut spero, illustri hoc auditio-
rio erit ingratuum : quodque dignitate
atque utilitate sua, eloquentiae nostrae
defectum aliquo modo poterit supplere.

Statui enim paucis ostendere , Viro
Christiano , in Repub . administranda
aliquando ut par est versaturo , præce-
pta aut exempla regendæ Reipubl. non
tantum ex profanis scriptoribus ; sed vel
in primis ex S. Scripturæ veris decretis,
& sinceris fontibus , esse haurienda.
Quod cum dico, non ea nobis mens est,
ut scriptores illos, qui inter Gentiles, aut
alios , prudentiæ civilis laude celebres
sunt , & multa quoque Christianis Ma-
gistratibus imitanda tradunt , ex mani-
bus vestris excutiendos judicem ; quum
ipse Moses & Daniel in omni sapientia
Chaldæorum & Ægyptiorum eruditi
fuerint , & imaginis Dei scintillæ ubi-
cunque emicant non sint negligendæ;
sed ut ostendam neminem Christianum
recte & cum debito fructu unquam
Reipub. præfuturum , qui ex solis pro-
fanis scriptoribus , S. Scriptura neglecta
aut postposita , prudentiæ civilis regu-
las sibi præscribat , aut circumscribat ju-
stitiæ atque æquitatis limites : quum in
illis omnibus naturalis solum lex ac so-
lertia,

Iertia, quæ in multis cæca, in multis
perversa est, regnum obtainuerit; in ido-
neo autem Reipublicæ Christianæ ad-
ministro, justitia atque æquitas divini-
tus tradita, utramque moderari, & ad
fines suos dirigere debeat.

Principio enim, in S. Scriptura non
tantum traduntur vera & salutifera re-
ligionis Christianæ dogmata, & mo-
rum communium præcepta, sine qui-
bus Respub. Christiana nec stare nec
regi potest; sed tota quoque ratio ac
forma politiæ Israëliticæ, cui ipse Deus
populum suum subjecit. Quis vero tam
profanus sit rerum à Deo institutarum
æstimator, ut non plurima ex ea in usum
Reip. Christianæ transferri posse arbi-
tretur? Etsi enim libenter agnoscam
populum Christianum ad legum Mo-
saicarum observationem non per omnia
adstringi; quia post adventum Messiæ
sceptrum tollendum erat à Iuda, & Le-
gislator ex medio pedum ejus; tamen
quin æquitas & justitia quæ in legibus
atque institutis illis relucet, magnum
civii prudentiæ usum sit suppeditatu-
ra, nemo Christianus potest dubitare.
Circumstantiæ legum civilium muta-
tionem subire possunt, fundamentum

I 3 tamen

4 O R A T I O

tamen ipsum, cui illæ innituntur, immotum & invariatum manet: quia lex moralis variationem non admittit, & quod primævæ naturæ à Deo ab initio est insculptum, nulla hominum institutione potest aut debet aboleri.

Hæc autem civilis prudentia etiam magis hinc promoveri potest, si diligens variorum exemplorum observatio & meditatio accedat, quæ in historia sacra per sacros scriptores tam belli quam pacis tempore eis sunt adjuncta. Annulla vel Græca vel Romana historia nobis viros sapientiores & ad regendum populum sibi commissum divinitus magis factos repræsentabit, quam vel Moses, vel David, vel Salomon, vel alii pii Reges ac proceres, quorum res gestas historia sacra describit, suo tempore fuerunt? Prodeat in medium tota gentilium Regum, Imperatorum, aut aliorum virorum laudatissimorum turba; nemo Christianus illos hac in parte hisce non dico non conferendos, sed etiam non præferendos judicabit: quum Deus ipse eos Spiritu prudentiæ supra reliquos mortales afflaverit, & omnibus piis Principibus, ac proceribus in exemplum non tantum pietatis, sed etiam

etiam veræ prudentiæ ac sapientiæ proposuerit. Imo hæc sapientiæ ac civilis prudentiæ laus in iis tam conspicua fuit, ut ipsi quoque sapientissimi & prudentissimi inter gentiles, eam eis nunquam inviderint. Hinc primarii inter eos in Phœniciam, Syriam, atque Ægyptum peregrinationes instituerunt, ut ex eorum fontibus prudentiæ ac sapientiæ hujus rivos augerent: quemadmodum de Solone ac Platone tota vetustas tradit; adeo ut Numenius Platonem, quia ex Mosis scriptis plurima in sua transstulerat, Mosem Atticum appellaverit. Pythagoras, referente Iamblichῳ in vita ejus, annos plusquam 22. in illis regionibus transegit, ut cum eorum Sacerdotibus ac Prophetis sermones conserret, ac sapientiæ eorum & prudentiæ præscripta edisceret: quibus exactis demum in Patriam reversus est; & post 12. ann. in Italiam transit, ubi plusquam 600. discipulos in omni scientiæ ac sapientiæ genere, atque in primis hac civili, instituit. Idem de Mose olim judicarunt, teste lib. 1. contra Appionem Josepho, omnes scriptores Ægyptii; eumque ἄνδρα τὸν μάστιν, καὶ δεῖον, virum admirandum & divinum nun-

I 4 cupa-

6 ORATIO

cuparunt. Et Straboni lib. 16. Geographiæ , de veteribus Israëlitarum ducibus , veritas idem judicium extorsit, quum eos διηγοπεγύθεις νομῶς ἀληθῆς στορβῆς, justitia cultores & vere pios, olim fuisse affirmat. Atque hinc quoque factum est, ut in legibus Græcorum , & in legibus Veterum Romanorum , quæ partim ex Pythagoræ disciplina, partim ex Græcia, Legatis in eam rem missis , Romam advectæ sunt, plurimas leges Mosaicis per omnia consentaneas reperire sit: quemadmodum à diversis scriptoribus Christianis eorum collatio in eum finem est instituta. Quid dicam de Proverbiis Salomonis , atque aliis sententiarum in S. Scriptura libris ; in quibus non tantum diversa Prudentiæ privatæ atque Oeconomicæ præcepta continentur ; sed plurima quoque Prudentiæ atque solertiæ Civilis ab omnium Regum Sapientissimo , in usum eorum qui rebus publicis præsunt vel præfuturi aliquando sunt, traduntur. Quamobrem & ipse Sapiens statim initio , ea hoc titulo commendat, *Proverbia Salomonis , filii Davidis, Regis Israëlitarum; ad sciendam sapientiam , & eruditionem , ad intelligendum*

gendum dicta Prudentia, ad percipien-
dum eruditionem intelligentia, justitia,
juriisque & omnis recti, ad dandum fa-
tuis astutiam, pueros scientiam & soler-
tiam; quibus auditis sapiens adjiciat dis-
ciplinam, & intelligens industria consilia
comparet. An ergo quisquam Christia-
næ Reipub. alumnus ex solis propheta-
norum ac gentilium scriptorum cister-
nis hanc veræ sapientiæ ac civilis pru-
dentiarum laudem petendam putabit, quem
ipse Spiritus S. hæc scripta ad hunc mo-
dum nobis commendet; atque ipsi gen-
tium sapientissimi legumlatores, ac ci-
vilis prudentiarum laudatissimi Magistri,
divinos eos sapientiarum ac prudentiarum fon-
tes longis quoque peregrinationibus
atque immensis periculis adeudos sibi
existimarent? De Ptolomæo Philadel-
pho inter Ægyptiorum Reges pruden-
tissimo refert Aristæus & Iosephus,
quod cum à Demetrio Phaleræo Theo-
phrasti discipulo, librorum illorum fa-
mam & argumentum accepisset, tanto
eorum desiderio accensus sit, ut lega-
tionem ad Iudæorum Antistites mise-
rit, quo viros Hebraice & Græce peri-
tos ad se mitterent qui veteris Testa-
menti literas in lingua Græcam trans-

I 5 ferrent;

¶ O R A T I O

ferrent ; ut & ipse & subditi sui eorum
librorum lectione frui possent : quod &
factum esse iidem authores & tota ve-
tustas Christiana testatur. Ille ergo Rex,
etsi gentilis ex consilio suorum tot im-
pensas & labores sustinuit , ut horum li-
brorum sibi copiam faceret ; & nos
Christiani Christianæ Reip. candidati,
tantum thesaurum , qui ante oculos
nostros & in manibus nostris versatur,
& ab ipso Deo nostræ fidei concredi-
tus est , in hac parte negligendum aut
prætereundum arbitrabimur : De Chri-
stianis principibus aut eorum consilia-
riis , quia brevitati studeo , nunc exem-
pla non affero , quæ infinita nobis in
hanc rem ab historicis Christianis refe-
runtur ; qui tanto semper sapientiores,
& in Rep. administranda feliciores fue-
runt , quo in horum librorum lectionem &
meditationem diligentius in-
cumberent. Quid , quod non tantum
utile , sed plane quoque necessarium sit
viro Christiano , conscientia integra in
Repub. aliquando versaturo , priusquam
civilis prudentiæ præscripta aut exem-
pla ad usum revocet ; ut eorum justi-
tiam atque æquitatem , ad Verbi Divini
normam examinet , & conspectam ha-
beat.

beat. Nos enim hic Leguleium non respicimus, quem Cicero lib. de Oratore *praconem* vocat *actionum, cantorem formularum, & aucupem syllabarum;* aut qui ex cœco tantum erga leges affectu de jure respondeat. Nos requiri mus hic virum Christianum ex veris atque immotis æquitatis, justitiae, ac prudentiae præscriptis Rempublicam aliquando administraturum. Hujus dicimus conditionem ac statum hunc esse, ut in omnibus actionibus suis, non tantum quid leges humanæ jubeant, aut quid sibi aut Reipub. quoquo modo conducat, respicere debeat; sed iōsuper, ut summo omnium rerum moderatori Deo, earundem actionum suarum rationem aliquando reddere tenetur. Quemadmodum pius Rex Josaphat Judicibus à se constitutis lugessit, 2 Chronic. 19. *Videte, inquit, quid sitis facturi: non enim pro homine iudicaturi estis, sed pro Iehova, qui vobis cum futurus est in rebus judicii. Quare nunc insit pavor Iehova vobis, obseruate, & facite: non enim est apud Iehovam Deum nostrum iniquitas, aut acceptio personarum, aut sumptio muneris. Facitote ergo cum timore Iehova, cum fide,*

fide, & cum animo integro. Hunc, inquam, virum in administratione Reipub. & jurisdictione requirimus, qui Deo noverit dare, & Imperatori quod suum est. Quod nunquam quisquam in Republica Christiana assequetur, nisi divinam hanc sapientiam quavis occasione adhibuerit in consilium, & hanc veram ac supremam architectonicam omnibus aliis legibus & autoritatibus præposuerit. Quia hæc sola omnibus aliis præscribit modum ac formam, quo ex ad Deum omnium scientiarum auctorem referri debeant. Nam animus vere Christianus nunquam sibi patietur satisfieri, si vel Græcos vel Romanos hoc aut illo pacto Reipublicam suam instituisse, aut jus administrasse audiat, nisi simul ex Dei verbo certus sit, aut Deum hujusmodi administrationis rationem probasse; aut saltem nunquam improbasse, vel condemnasse. Neque vero quisquam hic mihi regerat, defecetus illos, si qui fuerint in jure veteri Græcorum aut Romanorum, ab Imperatoribus Christianis in jure novo castigatos ac sublatos esse; ac proinde non esse quod juris hujus interpres ulterius requirat. Quia de mero juris ci-
vili

Vilis interprete hic non loquimur, sed
qui Reipub. Christianæ regimini est
præfuturus, ad quod plura requiruntur.
Deinde & hoc juris nostri candidatis
serio observandum est, hunc juris &
æqui rivum non semper tam limpide
fluere, ut ad ipsum æquitatis ac justitiæ
fontem non sæpe sit adscendendum.
Nam & eo tempore multi quoque abu-
sus ac superstitiones in religionem Chri-
stianam irrepserant, quæ civiles leges
persæpe in consensum trahunt. Inter
Pontificios, Civilis juris defectum sup-
plet jus ipsorum Canonicum, atque in-
ter eos juri civili modum ponit: Quod
jus Canonicum raro ex Scripturis San-
ctis, nonnunquam ex Decretis conci-
liorum, aut Patrum sententiis, persæpe
ex Pontificum Decretis est consarcina-
tum; inter Reformatos vero nullum jus
Canonicum agnoscitur, nisi quod aut
ex ipso Dei verbo, aut ex ejus certa &
constantia analogia colligitur. An inter
Pontificios idoneus Iurisconsultus ha-
beretur, qui jus ipsorum Canonicum
ignoraret aut contemneret? Nostrum
jus Canonicum est S. Scriptura; quæ so-
la æquitatis omnis ac justitiæ veræ Ca-
nonem seu regulam præscribit, ut ex
Salo-

Salomone jam intelleximus; ac proinde pro Christianæ Reipub. Rectore aut Consulto juris agnosci non potest, qui Divini juris, quod solum omni æquitati ac justitiæ civili modum ponit & quasi ultimam manum apponit, negligens sit aut ignarus. Quam multa hic ex æquo & bono in juramentis, votis, usuris, conjugiis, testamentis, atque aliis bonæ fidei contractibus decidenda sunt? quæ non tantum ex civilis juris apicibus & formulis, sed ex moralis ac divinæ quoque legis moderamine judicanda sunt, ut Christianæ conscientiæ hic reperiant, in quo tuto acquiescant. Quā multa in pœnarum ac præmiorum ci-vilium distributione, ne adversus ipsum Rerum publicarum authorem Deum, & ejus justitiam peccetur? quam ipse Hesiodus Dei Filiam appellat, quæ cum à mortalibus judicibus neglecta aut læsa est, ad tribunal Patris sui in cœlum adscendere ab eo fingitur, neque inde recedere donec justam adversus sui contemptores vindictam impetravit. Quod de jure dixi, multo quoque magis observandum est in eorum librorum lectione, ex quibus regulas aut exempla administrandæ Reipub. petenda esse plurimi

plurimi arbitrantur. Fatemur multa in eis passim occurrere, quæ in regenda Repub. usum non exiguum habent, & ipsum quoque Apostolum Paulum non-nullas sententias ex eis ad Christianos convincendos adducere; sed audeo tamen cum Augustino asserere, tantam esse Sacrae Scripturæ plenitudinem & sapientiam, ut quicquid homo extra Scripturas didicerit, si noxiū est, hic damnetur; si utile, hic inveniatur: & cum quisque ibi invenerit omnia quæ utiliter alibi didicit, multo abundantius ibi inventurus sit ea, quæ nusquam alibi invenire potuit. Non quod mens Augustini sit, omnium casuum singularium juris, aut Politicæ administrandæ exempla ac præcepta ibi semper expressa reperiri, licet plurima & maximi momenti ea ibidem animum Verbi Divini studiosum ostendimus deprehendere; sed quod in iis, quæ hic exprimuntur, generales normas & quasi exemplares ideas atque imagines inventiet, ex quibus de singularum actionum justitia & æquitate certus reddeatur, & sine quibus animus adhuc tener ad prudentiam civilem formandus, nisi magno cum periculo in prophanis scriptis

ptis evolvendis versabitur. Poëtas, quia multa continerent fabulosa, incepta, impia, & impura, ipse Plato in Rempublicam suam non admittendos putavit; ne ipsum quidem Poëtarum Principem Homerum. Cui tamen Horatius hoc præconium reddidit, quod,

*Quid sit pulchrum, quid turpe, quid
utile, quid non,
Plenius ac melius Chrysippo & Cran-
tore dicat.*

Item:

*Rursum quid virtus & quid sapien-
tia possit,
Vtile proponat nobis exemplar Vlys-
sem.*

Sed ego hic Platonis potius, quam Poëtæ Venusini de poëtis judicio accedendum judico. Non quod velim eos è Repub. Christiana omnino exturbari, ad linguam enim, ad venustatem poësiōs, ad antiquitatis memoriam, ad multarum insignium sententiarum selectionem, servandi nobis omnino sunt; sed ad probitatis, justitiæ, aut prudenter normam efformandam nobis non sunt admittendi, nisi ad divinam hanc amissim exigantur. Agnoscimus in Achille (ut de hoc authore, quem tanti facit

facit Horatius, aliquid dicam) audaciam ac ferociam militarem; veram tamen virtutem aut fortitudinem non agnoscimus. Nisi fortitudinis aut virtutis sit, convitia ex plaustro in summum exercitus imperatorem effundere, & id quidem ex Minervæ sapientiæ Deæ præscripto; aut Deos & homines propter ademptum sibi mancipium in vindictam excitare; aut ex irritati animi impotentia cladem potius toti exercitui meditari, quam ulcerati animi ægritudinem reprimere: & plura similia, quæ in hoc exemplo ab ipso Poëta laudantur. Agnoscimus quoque in Vlysse astutiam & solertiam singularem; veram tamen prudentiam aut virtutem, quam illi idem Horatius affingit, non agnoscimus; nec in eo quisquam Christianus agnoscere potest, nisi qui fraudes, mendacia, adulteria, artes magicas, & propriam vindictam, inter veræ prudentiæ ac virtutis præscripta censeri velit. De Tragicis poëtis, in quibus tamen totam veterum prudentiam exhiberi non male vir quidam magnus judicavit, egregium extat Cypriani, in Epist. ad Donatum, judicium: quod hic interseram, ut ostendam quid de eis veteres

teres Christiani senserint. Cothurnus
(inquit) est tragicus, prisca carmine fa-
cinora recensere, de parricidiis & ince-
stis, horror antiquus, expressa ad ima-
ginem veritatis actione replicare, ne se-
culis transiuntibus exolescat, quod ali-
quando commissum est. Admonetur etas
omnis auditu, fieri posse, quod aliquando
factum est. Nunquam avi senio delicta
moriuntur, nunquam temporibus cri-
men obruitur, nunquam scelus oblivio-
ne sepelitur, exempla fiunt quae esse jam
facinora desierunt. Et iterum; Expri-
munt impudicam Venerem, adulterum
Martem, Iovem illum suum, non magis
regno quam vitiis principem. Quere iam
nunc an possit esse qui spectat integer, vel
pudicus; Deos suos quos venerantur imi-
tantur, fiunt miseris & delicta religio-
sa. Sed, inquit aliquis, Historici eorum
aut civilium præceptorum magistri ca-
sti magis atque sinceri sunt, & minori
cum discrimine ex eorum decretis ani-
mus ad civilem prudentiam formatur.
Evidem fateor, in authoribus illis ju-
dicia integriora reperiri, & ad animos
non satis adversus vitia firmos moribus
pravis imbuedos, tantis lenociniis non
esse instructos; interim tamen nisi &
hic

hic divini verbi manuductio in viam revocaverit, quod extra honestatis ac pie-tatis orbitas vagatur, non nisi summo cum animi ac Reipublicæ Christianæ discrimine in exemplum proponentur. Impia enim religio non potest non in consensum trahere ipsum Reip. gubernandæ modum; & ex hac impura face non potest non infici sincerus ille prudenter atque æquitatis naturalis fons. Hinc multa delicta, ut egregie Cyprianus, illis non tantum licita sed & religiosa. Et licet scriptores illi, aut Rerum publicarum moderatores, Sacra Ceres, Mercurii, Veneris, Bacchi, Saturni, & similia, propter enormitatem scele-rum, quibus Rempub. inundabant, per omnia laudare aut probare nonnun-quam veriti sint; ea tamen vel ex Repub. sua tollere, vel vitia quæ eis ex ipsa institutione cohærebant condemnare, propter religionem non sunt ausi. Quid dicam de ipsa naturæ lege ab ipsorum optimis in injustitia, ut cum Apostolo nostro loquar, detenta. Hinc factum, ut omnes Draconis leges sanguine sint scriptæ: ut Plato communionem omnium rerum, & inter eas quoque uxori-um & liberorum in sua Rep. requisi-
verit

Siverit : ut in Rep. Græcorum & Romanorum non tantum jus vitæ & necis in servos ; sed jus exponendorum quoque ac tollendorum liberorum promiscuo usu receptum sit ; item scortationum atque aliorum nefandorum criminum impunitas relictæ . Imo vero ipsius imperii Romani in alias gentes propagationem , ipse Polybius , rerum & morum Romanorum observantissimus scriptor , non ipsorum virtuti ac prudentiæ , sed indomitæ alicui ferociæ ac pertinaciæ adscribit : quod judicium eo nobis majoris faciendum est , quia ipsa Scriptura sancta Monarchias illas cum feris bestiis comparavit . Quid dicam singulos quoque scriptores sectæ suæ errores aut vitia redolere ? Inde apud ipsum Tacitum , quem recentiores quidam tanquam Politices parentem , imo Deum aliquem venerantur , ex Epicuri decretis providentia divina in dubium vocatur : & præter alia deliria de ortu & progressu Iudæorum , tota religio Iudæorum non tantum superstitionis accusatur ; sed absurdis & impuris commentis proscinditur . Lex qua inter eos Sabbathū mandatur , atque Idolorum cultus , & infantium abjeccio vetatur ,

veratur, aut necatio, indigne traducitur. Alibi ex Stoicorum placitis illi, qui sibi ipsi mortem consciscunt, quo hujus vitæ afflictiones, aut Principum iratorum manus effugiant, tantis præconiis celebrantur, ut nimia illorum admiratio nonnullos Christianos ad imitationem transversos egerit; utinam in ipsa hac patria nostra hujus imitationis exempla non extarent! Hæc eò à me non dicuntur, ut ejusmodi scriptores negligendos aut parvi faciendos judicem? sed ut ostendam rem plenam periculi esse, si ad nimiam eorum admirationem juventus excitetur; & ut Christiani intelligent, quæcunque ab iis ad civilis disciplinæ usum traduntur, ad normam divinæ legis semper esse revocanda; ut plena cum animi fiducia in exemplum adduci possint. Sed hic seculi nostri moribus jam paulatim invalescit, omnibus remediis divinis & humanis expugnandus, ut in consiliis publicis & privatis, hujusmodi scriptores in exemplum allati, majori admirationi sint; quam si ex ipsa Historia Sacra, aut divinæ sapientiæ præscriptis ea adducantur. Taceo alios, qui perversiori judicio impuri illius Machiavelli placita,

cita , à sanioribus quoq; gentilibus con-
demnata , suorum consiliorum nor-
mam audent constituere. In quo pie-
tas , probitas , fides , privata bona sunt;
quo juvat , reges eunt : atque omnis im-
probitatis & tyrannidis autoramenta
pro civilis prudentiæ exemplis aut præ-
ceptis habentur. Utinam animi vere
Christiani hæc serio agnoscerent ; &
adscenderent cum Mose in montem
Dei , ut ex ipsius Dei ore quid facien-
dum aut omittendum , imitandum aut
fugiendum sit , primum exquirerent;
haud paulo meliorem & firmiorem rei-
pub. statum inter Christianos observa-
reinus. Reæte judicavit in dissertatio-
nibus suis Politicis & militaribus La-
noæus , vir bello juxta ac pace clarus , &
simul veræ pietatis verus custos; ex duo-
rum librorum lectione & admiratione
nimia , perniciem fere morum & pro-
bitatis in regnis & rebus publ. Christia-
nis nasci : nempe ex conficti illius Ama-
disii & similium ludicrorum authorum
fabulosis narrationibus , in quarum le-
ctione adolescentes multi ætatis suæ
florem perdunt , & teneri eorum animi
paulatim ad multorum vitiorum imi-
tamenta adsuescunt : & ex electione de-
testan-

testandorum scriptorum Florentini illius Secretarii, qua animi juvenum & virorum, perversis solertiæ civilis simulacris imbuuntur, atque ad omnem impietatem & improbitatem cœca honorum ac titulorum cupidine effinguntur. Unum hic adhuc adjungo, quod velim in animos candidatorum juris, & civilis scientiæ alumnorum quam altissime descendere. Nos hic virum instruere, qui non tantum Christianæ, sed Reformatæ Reipub. præfuturus sit, ac proinde qui non tantum inspectionem in res Civiles, sed in Ecclesiasticas quoque est habiturus. De quo non reformido asserere, omnium difficultatum & controversiarum, quæ inter Magistratus & Ecclesiæ Reformatæ antistites non raro oriuntur, ex sola sacræ Scripturæ ignorantia aut neglectu ori ri. Nam cum gubernatio Reip. & regimen Ecclesiasticum, in Ecclesiis Reformatis, ita inter se implicata sint, ut mutuos sæpe fines ingrediantur, fieri non potest, ut non aliquando hic in diversa studia & partes eatur, si Reipub. Reformatæ Rector divinarum institutionum atque exemplorum ignarus sit, ad quarum normam res illæ sunt dirigendæ.

gendæ. Pontificii ut huic periculo occurrerent Magistratum ex omni cognitione regiminis Ecclesiastici exturbarunt, & Republicam exixerunt in Republica. Imo vero Pontifices eorum & Episcoparem eo perduxerunt, ut reluctantibus frustra Principibus & Magistratibus, sibi supremam potestatem & inspectionem in ipsorum munus usurparint. Reformati semper fassi sunt, divisum quidem esse utrumque regimen, interim tamen Magistratui supremo, tanquam utriusque tabulæ custodi, ex Dei Verbo, aliquam curam & inspectionem in Ecclesiasticum regimen competere. Fac ergo, Magistratum aliquem, qui divinarum institutionum atque exemplorum, quæ hic sola gubernaculum tenent, ignarus sit, ex solo jure civili scripto, vel humana quadam prudentia, consilia sua hic moderari; Antistites vero Ecclesiæ ex divinarum institutionum & exemplorum præscripto; an non hinc necessario Ecclesiæ, ac Reip. collisio ac perturbatio sequetur? Adeo ut vel ejusmodi Magistribus hic officium deserendum sit, vel alienis tantum oculis & judiciis intendum: quod animus vere Christianus in

in re tanti momenti semper refugit: vel si hoc officio quod eis divinitus incumbit, prout par est, defungivelint, non tantum Iustiniani sed etiam S. Scripturæ codex iis diligenter evolvendus est, ut ex propria conscientia, non ex alieno tantum' præscripto actiones suas possint instituere. Ita enim & pomœriæ sua Ecclesiarum Antistites ultra fines à Deo præfixos extendere non poterunt; nec ipsi Magistratus humanarum legum aut consuetudinum authoritatem, divinæ authoritati unquam conabuntur opponere. Faxit Deus author omnis justitiae & pacis, ut hoc modo se ad regendam Remp. parent, qui in ejus spem hic educantur: tum demum Moses & Aaron, David & Nathan, Salomon & Tsadoc Remp. reformatā conjunctis animis & viribus gubernabunt.

Supereft, ut eorum exceptioni breviter occurram, quæ ea quæ ha&genus à nobis dicta sunt, & vera & optanda concedunt; sed tantum esse juris Romani Oceanum, tantamque politicorum authorum multitudinem regerunt, ut ætas unius hominis ad omnes simul ediscendos aut evolvendos non sufficiat; atque ideo Iurisconsultis sua, & Theolo-

K gis

gis sua esse relinquenda. Sed primum
meminisse juris hujus & Reip. candi-
datos velim, me hic ab eis non requirere,
ut omnium quæstionum aut dispu-
tationum, quæ inter Theologos agitantur,
periti sint; sed contendo, eis Sacræ Scri-
pturæ historiam & exempla, ac præce-
pta omnia ad Reip. Reformatæ institu-
tionem necessaria, quæ fere extra o-
mnem controversiam sunt, diligenter
esse observanda, ut ea opportuno tem-
pore ad usus suos possint referre. At ars
tamen longa, & vita brevis. Sed an pro-
pterea ea negligenda quæ maxime esse
necessaria jam antea à nobis est evi-
etum? aut an omnibus cuiuscunque ge-
neris Christianis S. Scripturæ diligens
scrutatio mandabitur, ut propriam sa-
lutem in ea inveniant, quemadmodum
ipse Christus loquitur, Ioan. 5. Iuris, aut
Reip. Christianæ candidati hic se exi-
mios aut excusatos putabunt? si non
tantum salutem suam neglexerint, sed
etiam instrumentum illius Scientiæ, sine
cujus notitia in propria sua functione
ut par est non possunt versari. David
Psal. 1. *beatum illum virum prædicat,*
qui in lege Dei meditatur dies & noctes.
Apostolus Pet. ep. 2. cap. 1. dicit, *eos bene*
facere

facere qui attendunt ad sermonem propheticum , tanquam ad lucernam splendentem in obscuro loco. Soli ergo civilis prudentiae alumni , sub ullo praetextu hac lucerna , quæ per tenebras seculi ad beatitudinem veram hominem dicit, sese privari patientur? Imo vero tanto magis hic obligantur , quanto eminentius munus sortiti sunt , & quanto quoq; divina mandata atque exempla eos hic magis videmus urgere. Regi mandat Deus Deuter. 17. cap. ut describat sibi exemplum Legis divina in libro , ex eo qui erat in conspectu sacerdotum Leviticorum , & ut sit penes eum , & legat in eo omnibus diebus vita sua. Iehosuæ Israëlitarum duci idem mandatum renovatur. Ios., i. 8. Ne discedito liber iste legis ex ore tuo , sed meditaberis de eo interdiu & noctu , ut cum obseruantia facias omnino , prout scriptum est in eo: tunc enim prosperaberis in viis tuis , & tunc secundaberis . An quisquam majores occupationes praetendere potest , quam Regi Israëlis , aut Iosuæ Israëlitarum duci incumbebant : aut an quisquam majori negotiorum mole premitur , quam Rex David bello & pace totam vitam suam est expertus ? qui de sese tamen

men Psal. 119. testatur, quod *testimonia Dei*, non tantum essent oblectationes, sed etiam consiliarii ejus. Item, *Omnibus doctoribus meis* (inquit) intelligentior fio, quia *testimonia tua meditatio mea; senibus prudentior sum*, quia *mandata tua custodio*. Et plurima ejus generis in eodem Psalmo. Imo vero, ut ostenderet quanta cum cura Dei legem meditaretur, eundem Psal. 119. in sectiones 22. juxta numerum literarum Alphabeti divisit; singulas autem sectiones in versus octonarios; & nullus tamen versus est ex illis 176 versibus, quin saltem semel, legis, & verbi Dei meminerit. Si ergo Rex David totius regni negotiis tam bellicis quam civilibus distentus, tempus sufficiens meditandæ divinæ legi invenire potuit, quis se tempore excludi per alia negotia sua audebit causari? Sed ut pressius ostendam nemini Christiano tempus Sacris Historiis legendis aut meditandis deesse; considerent Reip. ac juris candidati, septimum quemque diem huic sancto studio à Deo esse consecratum; quem ad profana studia sine divini præcepti violatione nemo absque evidenti necessitate, multo minus ad res voluptarias aut

aut in honestas, potest transferre. Meminerint quoque Deum in veteri Test. primam & ultimam cuiusq; diei horam jugi sacrificio & cultui divino destinasse. Illa tempora si huic studio impenderint, nihil erit quod de temporis angustia conquerantur. Sic David de se ipso testatur Psal. jam citato, *Venio ante te in ipso crepusculo, ut vociferer. in verbo tuo spem habeo.* Et rursum, *Præveniunt oculi mei excubias ad meditandum de sermone tuo.* Et ne videar tantum Prophetas aut Apostolos in exemplum adducere, quorum tamen imitatores esse debemus, ut illi Christi imitatores fuere; de multis non tantum viris magnis, sed & magnis Regibus atque Imperatoribus Historiæ Christianæ idem tradunt, de Constantino nempe, Græiano, utroque Theodosio, Carolo Magno atque aliis plurimis. Constantinus ipse Synodo Nicenæ interfuit, & cum Episcopis ac presbyteris ex Dei verbo de controversis articulis sententiam dixit. Theodosius magnus frequens in ore habuit, magis se gaudere quod membrum Ecclesiae Dei esset; quam quod in terris regnaret. De juniore Theodosio refert Socrates lib. 7. Historiæ sue, quod primo

K 3 dilu-

diluculo ipse cum sororibus suis hymnos alteruatim decantatos recitavit, & S. literas pronunciavit memoriter, & cum Episcopis haud aliter ac si Sacerdos designatus fuisset de eisdem differuit. Recentiorum exempla omitto, qui eo semper & prudentiores & feliciores habiti sunt, quo hoc sancto studio magis sunt delectati. Nam pietas ad omnia utilis est, habens promissionem non tantum vita futura, sed etiam presentis. Et, Quarite ante omnia regnum Dei ac iustitiam ejus, & reliqua adjungentur vobis. Ne ergo existimate, Adolescentes ac juvenes Reip. Christianæ candidati, tempus illud vobis perire, aut à Iuris ac prudentiæ scientia comparanda avertere; sed hoc ante omnia recte esse collocatum, & ad prudentiæ civilis scientiam absolvendam impensum, quod divini juris meditationi impenditis. Deus propterea duplam manuæ mensuram pridie Sabbati concessit Israëlitis in deserto, ut benedictione sua, tempus quod Sacris meditandis insumitur, sese suppleturum demonstraret. Vnius temporis, inquit Seneca, honesta avaritia est. Quam multum temporis in juventute nostra nobis elabitur nihil agentibus,

tibus, quam multum aliud agentibus,
ne dicam etiam male agentibus? quam
multi intra speculum & pectinem, ut
dicit solet, bonas horas consumunt?
quam multi ludicris exercitationibus,
conviviis, aut aliis etiam vanioribus
studiis, quæ huc applicari possent? de
quibus tamen Sapiens Ecclesiast. 12. ait,
*Lætare juvenis in juventa tua, & ex-
hilaret te animus tuus diebus juven-
tutis tuae, denique perge in viis animi
tui, & adspectibus oculorum tuorum: sed
cognosce fore ut propter omnia hac, ad-
ducat te Deus ipse in judicium.* Nemini
ergo cui studium & voluntas non deest,
tempus unquam in hanc rem tam ju-
cundam, atque utilem deerit, qui non
omnem veræ utilitatis & jucunditatis
gustum amisit. Postulamus tantum u-
nam aut alteram horam in singulos
dies; ita paulatim ad S. Scripturæ nor-
mam ac formam judicii nostri aciem
effingemus. Et sicuti Moses 40. illos
dies cum Deo in monte conversatus,
fulgorem eximium etiam ignorans in
vultu acquisivit; ita quoque, ex hac cum
Deo conversatione quotidiana, animus
noster pietatis, justitiae, sapientiae, ac
veræ prudentiae habitum induet, qui

K 4 omnes

30 O R A T I O
omnes actiones & functiones ejus vera
virtutis gloria & bonæ conscientiæ te-
stimonio illustrabit. DIXI.

O R A T I O
S E C V N D A.

In qua

Officia veri Studiosi in Academia
describuntur.

Habita Lugd. Bat. 8. Febr. cIc Ic xxvii.

Excellentissime, atque Ampliss. Sereniss.
Gallia Regis Legate. Illustriß. Prin-
cipes, ac Comites, aliquique viri gene-
rosi. Nobiliss. ac Consultiss. D. Cu-
ratores. Prætor, Consules, & reliqui
hujus urbis inclyta Rectores. Clariss.
D. Professores, Collega honorandi, Pa-
stores, Doctores, aliquique viri specta-
biles ac reverendi. Totaque adeo hac
doctissima atque ornatissima juve-
num corona.

DE Athenodoro Philosopho
tradunt veteres, quum ab Au-
gusto, apud quem ad aliquod
tempus diverterat, discessum
pararet, eum valedictionis loco præ-
ceptum

ceptum salubre de ira cohibenda per elementorum Alphabeti tacitam repetitionem suggestisse: ut per illud Imperatori ac subditis ejus absens quoque consuleret, & sui apud eum memoriam relinquere gratiorem. Hoc ipsum, Nobilissimi atque Ornatissimi Iuvenes, mibi à negotioso ac molesto hoc Redeturæ munere, ad quietius studiorum genus redeundi, omnino apud vos quoque faciendum judicavi; ut aliquo sapientiæ præscripto, in hoc ultimo Rectoratus nostri actu, animos vestros confirmarem, & novo ad studia stimulo, nostri quoque memoriam fructuosiorem relinquem. Circumspicienti autem mihi quid potissimum eum in finem tractarem, nihil vel ad utilitatem commodius, vel ad voluptatem jucundius existimavi fore, quam, si vos ipsos & officia vestra tanquam in speculo vobis contemplanda proponerem, & ideam atque exemplar veri studiosi veluti penicillo depingerem: quo, & quid Patria ac Parentes vestri à vobis expectent, & quo pacto omnia vestra vos instituere oporteat, quasi in tabella possitis conspicari.

Studiosum ergo, adolescentem aut.

K s juve-

juvenem hic appello, qui ex ludo Triviali & severo præceptorum magisterio egressus, ad majorem ingenii cultum capiendum in libertatem Academicam transit, seseque ad functiones literatas, in Ecclesia aut Rep. obeundas parat. De cuius primum vita, deinde de studiorum ejus instituendorum ratione, quantum temporis brevitas permisura est, à nobis agetur.

De vitæ ejus genere ac modo mihi ante omnia tanto magis laborandum est, quanto illa majoribus initio difficultatibus, ac periculis est exposita. Libertas enim illa, in quam excusso præceptorum jugo transit Adolescentis, eum instar equi, qui frenum ac sessorem amisit, sëpe in præcipitia invitat ac trahit: ætas ejus jam pueritiam excedens, & curis virilibus nondum exercita, sese ipsa difficulter potest moderari: exempla denique eorum, qui juventutem suam per flagitia transigunt, atque alios sui quoque similes esse cupiunt, prohdolor, nimis sunt obvia, atque animum ejus adhuc tenerum sëpe transversum agunt. Adversus hæc omnia, quæ Adolescentibus eorumque studiis perniciem minantur, tria virtutum genera præcæreris

teris opponenda sunt; *temperantia* nempe, *modestia*, ac *pietas*. *Temperantia* in se se ipls, *modestia* adversus alios, & *pietas* erga superiores atque in primis erga Deum. Ubi hæc tria virtutum genera locum repererint, non est quod à reliquis vitiis multum metuatur; nec ulla obstacula, quæ cursum studiorum remorari solent, facile sunt extimescenda.

Prima ergo virtus hic sit *temperantia*, quæ partim in ventris cura moderanda versatur, partim in iis cupiditatibus refrenandis, quæ pudicitiam & castitatem hædunt. Atque eo hæc magis est necessaria, quo plures in hac ætate ad eum scopulum impingunt. Nam vigor corporis, otium juvenile, atque occasionum circumstantium multitudo, in banc virtutem maximos insultus faciunt. Ideoque juveni rerum magnarum, ac scientiarum insignium cupido, contra ea diligenter vigilandum est. Quomodo enim fieri potest, ut animus hominis ad rerum utilium ac sublimium cognitionem aptus sit atque idoneus, qui sese, pecudis instar, voluptatum ac libidinum cœno involvit, atque immergit? Musæ omnes virgines

nes sunt , Apollo castitatis ac temperantiae præses, Charites sobrietatis ac pudicitia; Venerem impuram , & Bacchum ebriosum, in consortium suum non admittunt. Hinc quoque prudentiam ac temperantiam eadem *ωφεστινης* voce exprimunt Græci, sapientiae hujus haud postremi magistri: & quemadmodum intemperantiam nutricem Medicorum vocant, quia ex ea omne genus morborum corporis atque animi fere nascitur; sic temperantiam matrem sanitatis, ac sapientiae recte appellant, quia homo sobrius & pudicus, corporis atque animi vigore valet, & ad quævis doctrinæ ac sapientiae monita percipienda purus est ac paratus. Ideo sapientissimus Regum Salomo, per totum Proverbiorum librum, in quo juvenes ad prudentiam ac sapientiam, magnis propositis vitæ hujus ac futuræ præmiis, invitat, nihil crebrius inculcat, quam ut veræ doctrinæ ac sapientiae alumni, ante omnia sobrietati ac continentiae littent; atque ab impudicatum mulierum, tanquam à Sirenum atque infernalium Furiarum limine, quam longissime absistant. Sic statim initio, postquam præmia sapientiae cum magna verborum majestate

majestate atque efficacia commenda-
vit. *Quum venerit, inquit, sapientia in anima tua.* & scientia menti tua
amœna erit, eripe te à via mali, à viris
*loquentibus perversitates, qui derelin- Cap. 2.
quunt itinera recti, ut ambulent per v. 10.
vias tenebrarum; qui latantur quum faciunt malum.* & exultant in perva-
ritatibus pessimis. &c. *Eripe te à muliere extranea, quæ dictis suis blanditur,* quæ
derelinquit ducem adolescentia sua, &
fœderis Dei sui obliviscitur: nam pro-
pendet ad mortem domus ejus, & ad ex-
pertes vita orbita ejus. Et paulo post: Cap. 5.
Quamvis favum stillent labia extra- v. 1.
nea, & mollius oleo palatum ejus, atta-
nien posterius ejus amarum est ut absyn-
thium, acutum ut gladius bipennis, pe-
des ejus descendunt ad mortem, ad se-
pulchrum gressus ejus pertinent. Adver- Cap. 23.
sus comeslatores atque helluones iti- v. 29.
deim: *Cui va, cui eheu, cui contentio-
nes, cui vulnera impune, cui rubor oculorum?* immorantibus apud vinum,
euntibus ad investigandum mustum. Et
mox, *Qui custodit legem, filius est pru- Cap. 24.
dens; qui autem se consociat comessato- v. 7.*
ribus, ignominia afficit patrem suum. Ac Cap. 20.
tandem concludit, *Derisor est vinum, v. 1.*
tumul-

tumultuosus potus inebrians ; quisquis
oberrat in eo, non sapit. His ipsa quoque
experientia attestatur : Quid enim So-
cram, Pythagoram, aliosque veteres
Philosophos ad eum scientiae gradum
evexit ? nonne temperantia eorum,
qua^e passim ab antiquis celebratur. Ad-
eo ut quum Socratis ævo, teste Plutar-
cho , pestis Athenas s^apenuero va-
staret , solus ipse ab ea semper immunis
fuerit , quia in eo humores idoneos
quos inficeret non invenit. Pythagoras
vero ejusque discipuli solis oleribus at-
que aliis è terra natis (fabis exceptis,
quia ad impudicitiam incitant) ut plu-
rimum vicitarunt , ac vinum interdiu
non gustavere. Danielem ac Socios
eius eodem fere vixit genere ado-
lescentiam suam exercuisse , dum sacræ
ac profanæ sapientiæ operam darent,
ipse nobis initio libri sui testis est. Quem-
admodum & de Timotheo suo testatur
Apostolus , cui propter infirmitates af-
fiduas aliquem vini usum præscripsit,
quod abstinentia corpus suum castiga-
bat, ne cum aliis prædicaret , ipse reje-
ctus fieret. Nec vero cum hoc mo-
nemus , propterea usum omnem illa-
rum rerum juventuti interdicimus , sed
abusum

Dio^{g.}
Laert.
in vita
Socrat.

Idem in
vita Py-
thagoræ.

abusum & excessum: sicuti & Sapiens;
Ne respicito vinum quum rubescit, cum
exhibit in poculo colorem suum, quum
indefinenter movetur rectissime; nam
tandem velut serpens mordebit, & ut
hemorrhais punget. Ipse Plato idcirco
voluit, ut in sua Repub. juniores vinum
aut non biberent, aut non nisi in præ-
sentia seniorum; quoniam magna pars
peccatorum tollitur, si peccaturis adsis-
stat testis. At ne sola vobis Philosopho-
rum ac Thelogorum nomina propo-
namus, qui tamen communi hac via ad
sapientiam ac doctrinam sunt grassati,
affero eam solam ac certam esse viam,
ad gloriam in quibusvis muneribus li-
teratis Reip. imo & scientia militari
acquirendā: quemadmodum enim ter-
ra nimiis imbris madida, nunquam
fructus ad maturitatem producit; sic
nec animus juvenis hisce vitiis infectus.
Inspicite vitas Soloais, Lycurgi, alio-
rumque Legumlatorum in Rep. Græ-
corum: Numæ, Camilli Catonum, ac
Scipionum in Rep. Rom anorum; Con-
stantini, utriusque Theodosii, & simi-
lium in Imperio Christianorum; omnes
hos videbitis per virtutem temperan-
tiæ, tanquam primum in scala gloriæ
civiliſ

civilis ac militaris gradum , ad ipsam
primo scientiam civilem ac militarem,
deinde vero ad ipsum felicem eorum
usum pervenisse. Et si qui inter eos re-
perti sunt , qui ad Veneris aut Bacchi
castra postea transiverunt , omne quo-
que antecedentis felicitatis ac gloriæ
decus cum hac virtute amisere. Hujus
Plutar-
chus in
vita ejus. rei illustre exemplum in magno illo
Alexandro habetis , qui sub Stagiritæ
disciplina eo usque profecit , ut sibi fre-
quenter gratulatus sit , quod à Patre qui-
dem vitam ; ab ipso vero ut bene vive-
ret accepisset. Hic initio suarum ex-
peditionum , quæ ipsum supra omnes
Reges ac Principes extulerunt , non
tantum gloriari fuit solitus , quod pran-
dii condimentum esset matutinum iter ,
& cœnæ obsonium esset parcum ac
frugale prandium ; sed etiam tantus ca-
stitatis atque honestatis amator fuit , ut
uxorem ac filias Darii jam captivas , at-
que omnium fœminarum orientis pul-
cherimas , ne quidem oculis suis ad-
spicere sustineret. Is ergo tantus Rex ,
quam diu frugalitatis ac temperantia
hujus amator fuit , & præceptorum A-
ristot. memor ; ubi fortunæ quadam
prosperitate ebrius , in contraria vitia se
cœpit

cœpit immergere, plurima nefaria hac occasione in suos, patravit, & tandem omne antiquum decus cum ipsa vita amisit. Videtis, Generosi atque Ornatisimi Juvenes, ab una parte temperantiæ atque honestatis fructus; ab altera vero incommoda ac dedecus, quæ incontinentiam atque intemperantiam solent comitari. Et si hæc exempla etiam in gentilium sapientibus laudata sunt; quid vobis per baptismum Ecclesiæ Christi insitis, atque ad spem Reipub. inter Christianos gerundæ educatis, faciendum censem? Præsertim quum Christus ipse discipulos suos moneat?

Videte ne corda vestra ullo tempore graventur crapula, ebrietate, aut curis humanis seculi, & repente superveniat vobis dies ille. Et Apostolus Petrus; Sobrii ^{1 Pet. 5.}
estote & vigilate: nam adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, obambulat, quarens quem devoret: cui resistite firmi per fidem. Quid ergo? excipiatur hic aliquis non satis providus rerum harum æstimator, an nos juvenes nasci cupis senes? an statim, ut mundum & ejus oblectamenta cognoscere incepimus, ut iis renunciemus, priusquam eorum usum sumus experti? Imo vero

Luc. 21.

v. 24.

v. 8.

vero ego vos à voluptatibus & oblectamen-
tibus, quæ pecuina, atque homine in-
digna sunt, & quorum finis est mor-
bosa ac præcox senectus, in qua nihil
quam miseria, dedecus, & sera poenitentia
vobis reliqua erit; ad animi cul-
tum & vera atque homine digna oble-
ctamenta cupio traducere; quibus cor-
poris vigor servetur, atque animi vigor
majora indies incrementa capiat; &

Prov. 16. quibus, ut ait Sapiens, *corona ornatus sit canities, qua in via iustitiae reperitur.*

31. *Quid enim contemplatione rerum in-
signium gratius, quid virtutum actione
jucundius?* de qua Plato dicere solebat,
*Si virtus oculis conspiceretur, mirabiles
sui amores in animis hominum excita-
ret.* Et Aristoteles summum bonum,
quod in actione sapientiæ ac iustitiæ
collocavit, *maxime honorandum & ma-
xime jucundum* propterea afferuit. imo

Prov. 3. & Sapiens noster, intelligentia pretio-
v. 15. *si carbunculis, & nulla oblectamen-
ta hominis possunt aquari ei.* Experi-
mentum ergo illius capiant, qui ab ea
aberrarunt hactenus, & verum esse fa-
tebuntur, quod hactenus ignorauit.
His etenim rebus mens hominis quam
proxime ad Angelicam præstantiam,

imo

imo & ad ipsum Deum accedit ; cælestemque beatitudinem etiam in hac vita delibat. His oblectamentis delinici quidam inter gentiles, oculos sibi effoderunt, alii in erema ac solitudines se receperunt, quo melius rerum contemplationi vacarent. Pythagoras, Plato, aliquique longinquas suscepereunt peregrinationes, ut cum aliorum locorum Sapientibus de Sapientia conferrent. Regina Austri relicto regno suo, ad Salomonem iter instituit, ut Sapientiae ejus dicta ac facta auribus suis atque oculis usurparet. Vobisne ergo grave erit prava flagitiosorum consortia & fœdas cupidinum illecebras relinquerre, ut veris animi oblectamentis fruamini, & mentem rerum insignium notitia, ac vitam gloriose factis ornetis? Quæritis autem etiam corpori laxamenta? & ea non adsperrnatur vera Sapientia. Habuit Academia suos horitos, Stoa suas porticus, Peripatus sua ambulacra. Sunt & alia exercitia, quæ Medicorum filii ad corporis sanitatem, & mentis relaxationem commendant, quibus veræ doctrinæ ac Sapientiae studiis nonnunquam uti ac frui concessum est; modo ea honestatis limites non

non excedant, & certo cum modo atque in tempore usurpentur.

Hæc est prima virtus quæ Studioso nostro necessaria est. Altera, huic fere suppar, est *Verecundia ac Modestia. Verecundiam enim, quæ certus ad veram modestiam gradus est, Plato non male virtutis purpura'm appellat, & noster Stagirites eam Adolescentiæ propriam constituit. Sicuti enim arbores fructum non ferunt, nisi primo florescant; sic nec animus juvenis unquam fructus exoptatos producet, nisi hic flos virtutis se priimum ostendat. Cui vero frons effrons, & animus ad monita contumax, cui pudor denique periit, is periit, antequam periit: ut recte à veteribus est dictum. Modestiam hanc duabus in rebus constituo, in opinione de se modesta, & in actionibus ac moribus modestis. Multi enim docti ac sapientes esse potuissent, nisi se jam tales esse falso fuissent opinati. Hoc vitium multi juvenum ex Scholis trivialibus in Academias inferunt: qui quoniam inter condiscipulos suos aliquantum eminere se arbitrati sunt, & magistrorum haud illaudabili instituto, ut alios ad diligentiam excitarent, nonnunquam reliquis prælati;*

prælati; omnes alios præ se despiciunt,
& vana sui opinione turgidi, etiam præ-
ceptorum suorum labores pro vilibus
audent habere. Ex Capnione Duarenus
fertur solitus dicere, Adolescentes quum
Academias ingrediuntur, primo anno
in oculis suis esse doctores; secundo an-
no fieri Licentiatos, ac tertio demum
anno vere Studiosos ac discipulos. Id-
circo Pythagoræi discipulis suis quin-
quennii silentium inter condiscipulos
indicebant. Quemadmodum ergo u-
tres vento aut aqua distenti, vini aut
alius pretiosi liquoris capaces non sunt,
nisi prioribus antea liberentur; sic &
animus sui amore, atque inani scientiæ
fiducia plenus, veræ scientiæ capax non
est, nisi vano illo tumore liberetur. Un-
de Socrates apud sui ævi Sophistas, in
eo ante omnia laborabat, ut ipsos nihil
scire convinceret. Et sane juvenis ve-
ræ doctrinæ ac sapientiæ candidatus se-
rio se examinet, & apud se perpendat,
quantulum illud sit quod novit, & quam
multa sint quæ ignorat, hunc sui amo-
rem facile deponet. Augustinus recte;
qui se diligit stultum, non proficiet ad De vera
sapientiam, nec fiet quisquam qualis Religio-
esse cupit, nisi se oderit qualis est. Et Gre-
gorius

gorius in moralibus suis; ad veram sapientiam pervenire non possunt, qui falsa sua sapientia fiducia desipiunt. Imo ipse Sapiens noster Proverb. 26. ait: *Vidi virum sapientem in oculis suis, sed de stolido major est expectatio, quam de illo.* Opinionem de se modestam sequitur fere modesta quoque morum constitutio, aliena ab omni arrogantia, ferocia, & barbarie. Hinc mitium virginum cultu Musæ omnes, atque Apollo, earum præses, juvenis imberbis ac modesti habitu à vetustate effinguntur. Quia animum ferocem ac truculentum vera doctrina ac Sapientia subire non potest. *Didicisse fideliter artes, Emollit mores, nec finit esse feros.* Et, Nemo adeo ferus est qui non mitescere possit; Si modo cultura patientem accommodet aurem. Inde factum ut inter Græcos & Romanos, modestius atque humanius educatos, plurimi doctrina ac sapientia præstantes inventi sint; inter feroce ac barbaros Scythes vix unus Anacharsis. Considerent hoc nonnulli adolescentes ac juvenes Christiani, qui tum demum se vere studiosos, atque Academiarum alumnos perperam arbitrantur, quum ferocia quadam plus quam

quam barbara reliquos homines desplicantur, & genere vitæ plane insolenti florem ætatis suæ maculant: nempe ferociam quandam affectatam, animi magnitudinem somniant; & pectus minas atque injurias spirans, fortitudinem & libertatem. Sed præterquam, quod à vera fortitudine multum aberrant, quæ, ut ipse Cicero definit, *injurias nullas infert, sed injuste illatas à se aut aliis propulsat*, nihil doctrinæ ac Sapien-
tiæ veræ magis est adversum, quam inquietum ac tumultuosum hoc vivendi genus. Quemadmodum enim mare æstuosum, & tempestatibus agitatum nullas firmas rerum imagines in se recipit, sed deformes tantum ac turbatas reddit, sic mens turbata atque in affectus varios transversum acta, insignium rerum species aut imagines intra se recipere aut retinere non potest, sed turbulentas tantum & instabiles. Tranquilla, sedata, modesta, ac verecunda mens doctrinæ humanioris, ac sapien-
tiæ veræ habitaculum est, non tumultuosa ac ferox. Ad Martis castra illi relegandi sunt; non ad templa Musarum & Apollinis admittendi. Imo vero si qui hic sint, qui se per variarum rerum scien-

scientiam ac veram virtutem , ad laudatam militiam parant , cogitent sese non ad illam furiosam , injustam , ac barbaram vocari ; cui Mars Gradivus ac turbulentus à vetustate præfatus fuit ; sed ad justam , fortem , ac prudentem ; quæ virgini Minervæ Sapientiæ Deæ à Gentilibus fuit consecrata ; quia sapientiam , ac modestiam , cum fortitudine conjungit ; & pereas in omnibus cum Marte conflictibus semper superior , ac vietrix à Poëtis singitur . Nempe , plus bello prudentia quam audacia potest , & sedata ac cogitabunda virtus , quam furor : unde & ipse quoque Homerus barbaros in acie tumultuantes ac clamosos , græcos vero suos taciturnos , & ιψός επέιοντες , iuvim spirantes semper introducit . Exempla in eam rem plurima alia tam sacra quam profana afferri possent , nisi ad ea quæ nobis restant properarem . Inter Gentiles sufficient duo fulmina belli Scipiades , homines tamen extra bellum mitissimi ac sedatissimi . Inter Sacros bellatores eximii Iosua & David , exempla patientiæ , modestiæ , atque humanitatis . Concludo ergo iterum hunc locum

Prov. II. dicto nostri Sapientis : *Advenienti superbia*

perbis evenit ignominia , apudmodestos
autem est sapientia.

His duabus virtutibus Colophonem
ac fastigium addit Pietas , tum erga su-
periores , tum ioprimit erga Deum,
omnis doctrinæ ac Sapientiæ fontem.
Quomodo enim proficere ab iis possit
adolescens , quos non diligit , aut non
ut par est æstimat ? aut quomodo adeo-
rum monita se ac studia sua compone-
re , quos non reveretur ? quum primus
Sapientiæ gradus sit , per se omnia co-
gnoscere , secundus vero bene monen-
tibus auscultare. Ideo Sapiens noster in
proverbiis suis veræ Sapientiæ studio-
sos tanquam filios suos passim alloqui-
tur. At quemadmodum Deus omnis
boni fons est & author , ita pietate erga
Deum ante omnia opus est , ut ad ve-
ram doctrinam ac sapientiam perveni-
ri possit. Iehova enim dat sapientiam ,
ex ore ejus scientia & intelligentia pro-
dit : repositum habet pro rectis : quicquid
revera est , scutum pro ambulantibus in
integritate . Ut Salomo loquitur , Pro-
verbior. 26. Et sane si artium etiam Me-
chanicarum scientia , ad Deum autho-
rem referri debet ; sicuti ipsi Gentiles
ductu naturæ coacti sunt fateri , & in

L Taber-

Tabernaculi Mosis, ac templi Salomonis structoribus Scriptura testatur; quanto magis illarum scientiarum acquisitione, per quas, aut societates humanæ continentur ac reguntur, aut corpori humano suo sanitas, aut animæ humanae æterna salus procuratur. Plato, Pythagoras, & ex iis Plutarchus, licet gentiles, ad veram atque eminentem virtutem ac Sapientiam tria conspirare agnoverunt. Naturam bonam, institutionem rectam, & Dei favorem atque auxilium. At excipiat hic aliquis; experientia tamē docet omnibus seculis repertos esse homines Literatos, ac doctos, qui tamen vita non satis probata fuere, imo & inter eos nonnunquam aperte impios. Utinam vero hoc plane à nobis negari possit, Auditores; certum tamen est quod respondeam. Licet ejusmodi homines Literati fuerint ac docti; nego tamen vere sapientes fuisse: quia sapientia à justitia separari non potest, ut ipse Aristoteles agnoscit. Et quo pacto is sapiens sit, qui pius & justus non est? quum teste Salomone, *initium sapientiae sit timor Domini.* Et vulgare hoc ac verissimum sit, eum qui proficit in literis & deficit in moribus, plus deficere

Prov. i.

v. 8.

ficere quam proficere. Attamen hinc evincitur, inquiunt, doctrinam non esse tantum pietatis ; sed etiam impietatis fructum. Sed ne hoc quidem nobis admittendum est, quia sola pietas habet promissionem vitæ præsentis & futuræ: impietas nullam. Verum enimvero, quemadmodum Deus facit, ut Sol suus Matt. 5.
oriatur super malos & bonos , & pluit super justos & injustos , ut per hæc bonitatis suæ effæcta longanimitatem suā demonstret , atque eos ad resipiscen-
tiam invitet ; sic Deus quoque , in hac dispensatione donorum quorundam sa-
pientiæ ac doctrinæ , facit. Piis ac pro-
bis ea largitur, ut fructus ac præmia pie-
tatis ac justitiæ , aliis vero ut documen-
ta suæ tolerantia; atque incitamenta ad
resipiscientiam ; & nisi hæc Dei benefi-
cia tandem agnoscant, ut vindictæ di-
vinæ adversus eos argumenta. Sic re-
spondet ipse Apostolus gentium iis , qui
ex eo solo quod Dei beneficiis in hoc
seculo fruebantur , Dei erga se favorem
colligebant. Roman. cap. 1. vers. 4. *An-*
divitias, inquit, benignitatis & toleran-
tia ejus ac lenitatis contemnis, ignorans
te benignitate Dei ad resipiscientiam du-
ei ? sed pro duritiatua, & corde quod

L 2 refi-

50 O R A T I O

resipiscere nescit, thesaurizas tibi iram
in diem irae, & patefactionis justi judicij
Dei, qui reddet unicuique secundum
opera ipsius. Nam à servo qui multum
acepit multum exigetur; & qui talen-
tum quod concessum fuit, in usus Do-
mini sui non convertit, non tantum id
ipsum amittet, sed manibus quoque ac
pedibus ligatis à facie Domini sui in te-
nebras exteriores abjicitur. Nec vero
Deus semper judicia sua adversus ejus-
modi homines, qui dona Dei injuste
detinent, in extremum diem differt;
sed eosdem aliis in exemplum, severe
atque ignominiose in hac quoque vita
haud raro plecit. Talis fuit Saul inter
Reges, Achitophel inter Regum Con-
siliarios, Ioab inter belli Duces, Bileam
inter Prophetas: quorum tristes exitus,
quia ipsorum Sapientia cum pietate
conjuncta non fuit, in Scripturis S. aliis
in exemplum proponuntur. Profanos
plurimos non attingo, quorum exem-
pla ubique sunt obvia; adeo ut Poëta
gentilis ex horum consideratione in
hæc verba erumpere coactus sit,

*Abstulit hunc tandem Rufini pœna
rumultum, (mina rerum
Absolvitque Deos. Non nunc adcul-
In:*

Injustos creuisse queror; tolluntur in
altum

Vt lapsu graviore ruant. —

Eiusmodi ergo doctrina aut solertia à
nobis non quæritur; quæritur doctrina,
ac sapientia constans ac vera, quæ ho-
mini in hac vita honorifica ac salutatis
sit, & ad futuram beatitudinem ducat.
Ea sine pietate, nec esse, nec acquiri po-
test, quia ut Sapiens rursum testatur,
fructus justi est fructus arboris vite, Prov. 11.
quum disciplina imbuit animas sapiens. v. 30.

Habemus, nobilissimi Juvenes, qua-
liter vitam suam instituere Studiosus
debeat. Videamus jam breviter, quæ ra-
tio ei in studiis prosequendis sit ineun-
da. Non ingredior hoc tempore pro-
lixam de singulis studiorum generibus
tractationem, quam ad singularum fa-
cultatum Professores remitto: quos su-
per hac re conuenit consulere. Gene-
ralia tantum monebo, & quæ per o-
mnia studiorum genera se diffundunt.
Possunt autem ea ad hæc duo referri,
diligentiam nempe, & ordinem. Dilig-
entia tantum in omni studiorum ge-
nere potest, ut in magnis ingenii præ-
clarum quid ac singulare hinc soleat
existere; mediocria vero ingenia, per

L 3 eam /

eam plus semper effecerint, quam sine ea etiam summa. Notus est Apologus concertationis inter Testudinem & Aquilam institutæ; quorum illa iter de quo certabatur prius confecit, quam ille, quia incessus assiduitate hæc Aquilæ moras & diverticula prævertit. Ingenium enim instar ferri usū splēdescit, & exercitatione aptitudinem atque amplitudinem acquirit ad maxima quæque capienda. Si vero neglectim habeatur, aut otio torpescit animus; in similitudinem otii sui, & pigritiæ, in qua jacet, solvitur atque effæminatur. Ut hunc naturæ torporē excutiat Adolescens, summorum in omni doctrinæ genere virorum exempla sibi ob oculos proponat, eorumque vitas non nunquam perlustret: videbit quanta diligentia atque industria ad summum doctrinæ gradum sint enixi. Videbit inter eos Aristotelis pelvim, Cleanthis lucernam, cavernam Demosthenis; & nisi plane sit ignavus, & excors, faces ac stimulos ad eorum æmulationem sibi sentiet subdi: nec Miltiadis trophæum eum dormire patietur. Et licet radix aliquid amaroris in se contineat, fructus tamen ejus magnos intelliget & suaves. Ponat

ponat sibi quoque ob oculos ipsius sapientiae monita, & Deum sua laboribus vendere deprehēdet. Si quasiveris eam, ^{Prov. 2.} inquit Sapiens, velut argentum, & tanquam abditos Thesauros scrutatus fueris eam, tunc intelliges reverentiam Iehovae, & agnitionem Dei consequeris.
De pigris vero & ignavis alibi. Iuxta ^{Cap. 24.} agrum viri pigris transivi, & juxta vi-^{v. 30.} neam hominis dementis, ecce autem as- surrexerant in ea chamaeleones, super- ficies ejus urticis tegebatur, & maceria ejus destructa erat. Adversus vero cun- Etatores & procrastinatores statim sub- jicit, pauculis somnis, pauculis dormi- tationibus, paucula complicatione ma- nuum cubando, interea advenit ut via- tor expeditus paupertas tua, & egestas tua tanquam vir clypeatus. Expergi- scantur ergo procrastinatores illi, & manum operi tandem admoveant. Nam maxima vita ac studiorum jactura, ut Senecæ verbis utar, est dilatio: illa pri- De Bre- vit. Vita.
mum quemque extrahit diem, illa eri- pit presentia & certa, dum ulteriora & incerta promittit. Quotidie enim mori- mur, quotidie demitur aliqua pars vi- ta, & tunc quoque cum crescimus, vita decrescit. Infantiam amissimus, mox pue- ritiam,

ritiam, deinde adolescentiam, usque ad
Epist. 24. hesternum. De reliquo ergo quod su-
pereft, cum celeritate temporis utendo
celeritate certandum est. Quemadmo-
dum vero illi qui iter aliquod serius in-
gressi sunt, ut tamen ad locum destina-
rum perveniant, acceleratione itineris
conantur moras antecedentes compen-
sare; sic eos qui hactenus moras nexue-
runt, diligentia ac sedulitate antegres-
sas cunctationes vincere necesse est, ut
ad optatam studiorum metam possint
pervenire. Neque ideo tamen eorum
institutum probo, qui totos dies char-
tis impallescent, vel semper libris aut
pugillaribus imminent, nullamque ani-
mo aut corpori relaxationem indul-
gent. Moderata cupimus, moderata
durant. Deus ipse festa profestis variavit
in Rep. sua: certas horas quieti ac refe-
ctioni, certas labori atque operi desti-
navit. Nec ergo animus nimia conten-
tione corpus, nec corpus animum ni-
mio labore conficiat. Cupiam ergo
matutinum tempus ante omnia studiis
occupari; Aurora enim amica Musis;
& ut Hesiodus canit,

Hώς γδ τ' ἔγρατο τείτιν διποέπεται
αῖσιον.

A 18-

*Aurora tertiam diei partem sibi ven-
dicat.*

quum natura nempe elaborando nu-
trimento non amplius intenta , ani-
mum ab aliis cogitationibus vacuum
præstat; & ingenii vigor novas per quie-
tem vires collegit. Quod iplum quo-
que de horis cœnæ tempus antecedentia-
tibus statuendum est ; nisi quod gra-
viora ac maxime seria studia in horas
matutinas optime dispensantur ; leviora
vero , & tantam animi contentionem
non exigentia , pomeridianis commo-
dissime dividuntur. His adjungatur at-
que interponatur lectionum publica-
rum , atque aliorum exercitiorum Aca-
demicorum diligens observatio. Non
tantum ut virorum Eruditorum labori-
bus fruatur Studiosus , & exemplar stu-
diorum privatorum ex illis sibi desu-
mat; sed quia audita quoque quam lecta
magis animo hærent , & hæc suavis al-
ternatio animum doctrinæ ac sapientiæ
studiosum minus fatigat. Nec vero Pro-
fessoribus facultatis suæ , nonnunquam
latus claudere , aut consulendo , ac con-
ferendo , si quis scrupuli hærent , molestus
esse metuat ; modo id in tempore &
sine pertinacia faciat adolescens : quia

L 5 nihil

nihil iis gratius evenire potest aut debet, quam si animum discendi cupidum in juventute perspiciant, ac lumen de lumine suo iisdem possint accendere. Tempus prandio aut cœnæ proxime succedens, honestæ recreationi aut eruditæ confabulationi, aut sedatæ ambulationi, aliisque mitioribus exercitiis impendi valetudo suadet. Lucubrations autem nocturnas, quibus corpus gravatur & animus hebescit, morosis potius ac Saturninis ingeniis, quam vividis & ad res gerendas natis relinquendas judicant, qui earum incommoda cum damno suo sunt experti. Si quid tamen memoriæ infigendum est, id exiguo ante somnum intervallo, magno cum fructu relegitur, & una cum ipsa corporis quiete, animo ab aliis curis vacuo de nocte imbibendum committitur, ut sub proximam auroram, tanquam ex fida custodia, inde eo promptius repetatur. Temporis convenienti dispensatione sic semel instituta, reliquum est ut modum atque ordinem, quem in scientiis aut artibus addiscendis servandum arbitramur, paucis exponamus. Ordo autem ille consistit vel in consecutione scientiarum ac rerum quæ

quæ sibi mutuo inserviunt, vel in ipsa
authorum unius alicujus scientiæ aut fa-
cultyatis electione, aut lectione. Lingua-
rum atque artium organicarum noti-
tiam, studio ex iudicis literariis
in Academias inferre, non ex iisdem
primum petere par est; quemadmo-
dum & reliquarum quoque Philosophi-
carum scientiarum fundamenta. Aut si
quid horum ibi neglectum, ex privata
potius Magistrorum disciplina, quam
publica institutione ea sunt supplenda.
Academia earum prima rudimenta vix
tradit, sed majorem cultum ac perfe-
ctionem iis addit. Hoc unum monendi
hic sunt adolescentes, ne in disputatio-
ne de ipsis præceptis, aut aliis non ma-
gni momenti rebus, quæ nullum extra
Scholas usum habent, nimium tempo-
ris insument; sed solida earum scientia
instructi ad ipsas facultates (ut vocant)
mature transeant. Nam de illis nemo
dubitabit quin operose nihil agant, qui
in questionum inutilium studiis ver-
santur. Græcorum iste morbus olim
fuit, teste Seneca; utinam ne & Christia- De Bre-
nos invaseret inane studium superva-
cua discendi! Ars enim longa & vita bre-
vis; ac paucis, ut in omnibus excellant,
est

vit. Vita.

est concessum. Neque propterea patro-
cinamur illis , qui uno aut altero au-
thore percepto, atque , Academiis vix à
limine salutatis , statim se facultatis ali-
cujus Magistros profitentur : & omnis
elegantioris doctrinæ imperiti ac va-
cui , cum scientia aliqua vix dimidiato
percepta , meram barbariem in usum
suæ artis denuo introducunt. Avorum
nostrorum memoria hoc monstrum
ex Rebus publicis Christianis vix ma-
gno labore exterminatum fuit ; videant
eruditio[n]is veræ alumni , ne sua culpa
ac festinatione obsoletam barbariem
in easdem reducant. Quando ergo su-
pervacuorum laborem dissuademus ,
non idcirco elegantium autorum le-
ctionem improbamus , aut variarum
rerum eruditio[n]em : quæ singulis fa-
cultatibus ac vitæ generibus ornamen-
to , & maximo adjumento sunt. Imo
etiam dum facultatibus ipsis studetur ,
ad alios Literatos scriptores nonnun-
quam divertere non tantum jucundum ,
sed utile quoque Studiosis : quia mens
hac varietate nonnunquam reficienda
est , quæ alioquin in uno nimium defi-
xa torpescit , aut fatigatur: & tum com-
modissime Literarum quoq; usum per-
spicit,

spicit, quando in rerum seriarum indagatione, ac contemplatione versatur. Theologia autem, Iurisprudentia, Medicina, aut vita denique Politica & Literata, studiorum nostrorum præcipue hic scopus est; in eum hic potissimum collimandum. Eligantur in hunc ergo autores optimi ac laudatissimi, in primis qui plurimis, doctissimisque probati sunt, & vetustatem tulerunt: quorum judicium à singulatum facultatum vel mutis vel vivis Magistris cognoscant earum candidati. Ex iis primo compendium aliquod sibi proponant, in quo totius scientiæ aut artis compages ac structura simul menti repræsentetur. Inde demum ad eos qui vele eadem fusius atque exactius pertractant, vel de singulis scientiæ illius partibus tractatus uberiores conscripsere: ut quæ compendiose antea cognita sunt, tota amplitudine sua postea patescant. Quemadmodum enim qui aulæum aut picturam aliquam penitus cupit cognoscerre, totam primo imaginem ac textum ejus, atque omnium partium inter se connexum ac proportionem lustrare solet, postea vero singularium partium decus atque artificium; sic etiam in scientiæ

scientiæ atque artis alicujus plena comprehensione fieri consentaneum est. Neque arbitretur adolescens se in compendio tali ediscendo frustraneam operam ponere, quia in ampliori earum rerum tractatione eoruendem forte sit repetitio. Nam scientiæ aut artis alicujus præcipua fundamenta non semel sed iterum atque iterum inculcanda sunt, ut animo hæreant: quia tantum quisq; tenet quantum meminit; & nunquam singularium partium usus aut dignitas, eo quo pat est modo comprehendetur, nisi quomodo cum reliquis cohæreant, & quem ad se mutuo respectum partes habeant, ante omnia sit perspectum. Hoc fundamento jam semel & firmiter jacto, tum se in aliorum ejusdem generis librorum campum liberius immittat noster studiosus, quia quo unumquodque referri debeat rectius capiet. Interim tamen ut Senecæ verba & præcepta vobis reponam, illud videat adolescens, ne ista lectio multorum authorum, & omnis generis voluminum habeat aliquid vagum & instabile: certis ingeniis immorari, & innutrir i oportet, si velus aliquid trahere quod in animo fideliter sedeat. Nusquam est

Epist. 2.

est qui ubique est. In peregrinationi vitam agentibus hoc evenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias; idem accidat necesse est iis, qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim & properanter transmittunt. Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur. Nihil aquae sanitatem impedit, quam remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebro medicamenta tentantur. Non convalescit planta, qua saepe transfertur. Nihil tam utile est, quod in transitu prosit. Distrahit animum librorum multitudo. Itaque cum legere non possis quantum habueris, sat est habere quantum legas. Sed modo hunc librum evolvere volo, modo illum. Fastidientis stomachi est multa degustare, qua ubi varia sunt & diversa, inquinant, non alunt. Probatos itaque semper lege, & si quando ad alios divertere libuerit, ad priores redi. Hoc igitur virti hujus docti ac sapientis monitum, animis quoque nostris altius infigamus, atque audiendo, meditando, disputando, scribendo, conferendo sive cum superioribus, sive cum æquilibus, eorum authorum sententias nobis fami-

familiares reddamus, qui ab omni ævo
in singulis scientiis, ac facultatibus pal-
mam tulerunt, aut nostro ævo à viris
præstantissimis semper cæteris præpo-
siti sunt: in reliquis ut hospes aut ex-
plorator versetur adolescens, in his ut
mansor & inquilinus. Nam,

O' γενιτη' οὐδεὶς, ἐχ' οὐ πολλὰ εἰδὼς, σο-
φός.

*Qui fructuosa, non qui multa scit,
sapit.*

Quemadmodum ergo apes certis fere
campis insident, quos identidem repe-
tunt; cæteros vero non inanes aut sine
fructu transvolant: sed flores hinc inde
collectos ac decerptos in alvearia quo-
que sua deferunt, & certis distincta cel-
lulis disponunt; sic & ex aliorum au-
torum lectione saa quoque adversaria
augeant Studiosi, & ea quæ inter cætera
eminent, aut usum insigniorem con-
junctam habent, in suas quoque sedes
ac locos digerant; ut ea, tanquam ex
Thesauro aliquo, quando opus erit,
in usus suos depromant. Alioquin qui
semper legunt, nihilque inde eligunt
aut colligunt, perinde faciunt, ut illi,
qui multarum regionum oras radunt,
& urbes præternavigant, sed nullum
alium

alium inde fructum referunt, nisi quod
se eas vidisse possint memorare.

Hæc sunt, nobiliss. atque ornatiss. Iu-
venes, spes Ecclesiæ, & Reip. quæ de ve-
stro officio vobis proponenda habui.
Vestrum est ea serio apud animum ve-
strum expendere, & ad usus vestros ap-
plicare. Vobis hic proprie, non nobis
seritur aut metitur; nisi quod magnum
operæ pretium nos consecutos fore ar-
bitrabimur, si Patriæ multos bonos ci-
ves, Ecclesiæ fidos atque eruditos Pa-
stores, & Reip. prudentes Rectores ac
Medicos ex hoc Reip. atque Ecclesiæ
Seminario possimus sufficere. Deus o-
ptimus maximus hoc ipsum, quod ha-
bitenus verbis suasimus, per Spiritum
suum animis vestris plene persuadeat.
Quod ex animo voceo atque opto.

D I X I.

F I N I S.

H Y M -

H Y M N V S A D D E V M ,
O B R E S T I T V T I O N E M
omnium rerum per adventum Veris.

Vix roseos astrorum ignes sub luce corusca
Præferat exoriens tremulus ex aquoris undis
Previa lucifero mater Matuta diei,
Cum mihi vernantur Zephyri vegetabilis aura
Dispulit irriguum per membra reficta soporem,
Elicuitque thoro. Video Clementus Olympi
Temperiem, adstrictos hyemis torpore vigores
Solvier igne novo cæli, fœcundaque rerum
Seminia è gremio terrai matris in auras
Exciri, campos humiles atque obsita dumis
Culmina fronde sua, viridig, umbrescere amictu.
Adspicio varias circum supraque volucres
Mulcentes tenuem liquidis concentibus æthram.
Enigitur, quid agam? dum cuncta vigore repleta
Gratianus reduci Phœbo, dumque omnia mundi
Instaurata nova gaudent virtute, ego solus
Torpebo, & veterem sub corde fovebo veternum?
Qui solus sublimis eo, sublimia mentis
Lumina spectandi hu sotior. Haud ita: segnes
Ergo rumpo moras, juvat evasiss latebras
Tectorum, & nitido mentem oblectare sereno.
Cæli auras haurire juvat, propriusque parentis
Naturæ lustrare sinus. Sed quisnam ea fando
Singula commemoret, qua divite copia cornu
Fundebat. Primum dextra de parte renidens
Caruleis distincta notis tentoria Phœbus
Egreditur, ruilasque comas mortalibus agris
Dividit. extemp' o quæ prata jacentia nubes
Vestierat, tenui surgens pellucida fumo,
Sese aperit, puramque fugax vanescit in æthram.
Iamque suus color est herbis, jam pendula passim
Roris

Roris gutta viret, gemmasque imitata nitentes
Illudit variis adverso sole figuris.
Purius irrigui jam rura videntia rivi
Percurrent, trepidique suo confinia mordent
Accubitus, vegetaque herbis poscentibus auras
Sufficiunt. Vitreo nec stagna liquentia vultus
Torpescunt. illic examina lubrica, pisces,
Exultim ducunt choreas, agilique natatus
Prævertunt celeres liquido sub gurgite visus.
Quem juvenū pellax muscoſo in margine dextra
Fallaces struit insidias: hic pronus in undas
Tortam nodosa ſuspendit arundine ſetam
Illicibus prætextam hamis; ille humida tendit
Lina, trahens varias damno maiore ruinas.
Quis vero aetherei ſpacium diffusile campi
Tranſeat? Alium pluma hic rutilante cohorte
Lucis inardescunt radiis, tremuloque volant
Effingunt flexus alios, aliosque reflexus.
Pars ſecat auratis obliquo limite pennis
Aëra; pars crebro aiarum ſuper ardua ſcandit.
Nubila remigio, variis ſolata laborem
Guttulis arguti modulis: pars denique caſu
Præcipiti tacitis tellurem adlabitur aliis.
Arboris hæc tenerum facili libramine ramum
Inſilit; illa humili gaudet mage graminis umbra;
Hæc ſibi furtivum roſtri molimine nidum
Suspendit, plexum fingens teretem atq; refingens:
Illa ſuæ Veneris jam plena caloribus ova
Fæta parit; mollique fovet connifa labore
Corporis: exclusi ſe alibi plumescere fatuſ
Mirantur: quos ſollicita pietate revisens,
Vel querulos mulco mater ſcrutata volatis
Eſcarum cibat illecebris, vel forte repertos
Si puer immixtis nido detraxerit aethram
Quæſibus immodicis, luctuque recente fatigat.
Ipsa etiam gremio tellus gavisa patenti

Cæleſtes

Cælestes exceptit opes, totosque per artus
Diffudit, vultuque hilari testata favorem
Ætheris, insolito sese ostentabat amictu.
Ac primum viridi sese tener horiulus umbra
Prodit, ubi varios vernalis Flora decores
Spars erat. hic fusco serpunt violaria cultu,
Candidaque enodi pubescunt lilia culmo:
Illic ipse sui marcens Narcissus amore,
Caruleum niveo vitiat discrimine fucum.
Quid referam natos alio sub sole, renatos
Sole alio; suetosque plagi surgentis Eoi
Ante, peregrinus adsuescere cultibus? Illinc
Æmulus augusti diadematis Imperialis
Flos rubet: hinc flavo primum contenta capillo
Adsuescit varios imitarier arte colores
Tulipa; multiplicis sinuosa volumina texti
Taonia stringebat apex; Irisque, videri
Quæ poterat, viridi sese occultabat amictu.
Quid referam varios induita rosaria cultu?
Quid florum varios habitus, variisque figuræ
Commemorem? quos Flora parens cælestibus auris
Fata tulit, Phœbique calor revocavit ad ortum.
Ac velut i pictis aulaæ animare figuris
Barbarica qui certus acu, primum ordine longo
Effigies tenui confusim ostendere ductu
Occipit, hinc varias pausatim educere formas;
Hæc tenui splendore notat, pleno igne magistra
Exprimit illa manu, dubiisq; ea deprimit umbris;
Inde minutatim varii sinuamina texti
Ditat opum pretioso auctu; jam serica needit
Tuniceum mentita crocum, cælo inde sereno
Æmula; jam argenti fulgentia fila latenter
Insinuat, ductique comas interplicat auri:
Donec ea in varios habitus, spirantiaque ora
Induit, augusta regale ornamen in aula.
Talus erat terræ varie florentis imago.

Hic

Hic Floralis honos tenera viridabat in herbas,
Confuso prodens se habitu; pars inde fluentes
In nodum collecta sint, distincta videri
Cœperat, externo meditans discrimina du&tus;
Pars variis apicem rimis effracta virentem
Indicat inclusumque decus, seseque tumentem
Non capiens, vacua erumpit aperta sub auras,
Effusaque exponit opes, exponit honores.
Quid vero Medicis stirpes, Phœbique potentes
Herbarum enumerem fœtus? quos rore recenti
Imbuerat cœlestè jubar. quid odore benigno
Fragrantes, olerumq; comas? quas sponte per agros
Dissévit Natura parens, variisve coacta
Artibus humanos genuit clementer in usus.
Quid referam arborei generis plantaria, vel quæ
Infæcunda solo surgunt, sed fortia; vel quæ
Spe fructus avidum lactant fœcunda colonum?
Hæc frondu solius honos, flore illa comata
Tuniceo, varius passim decorabat amictus.
His tenuis gummi fuit internodia circum
Lachryma, & albentis scintillæ effulgurat ignis.
Aut viridi musto cortex obducitur. illis
Tura superficies cultorum prodit amores
Incisos, crescuntque libro crescente. Nec inde
Præterea lætos cerealia dona per agros,
Iugeribus dimensa suis; ubi messis in herba
Lactenti beat agricolam, vel firmior horret
Culmus, & è viridi teneram meditatur aristam
Prodere folliculo, vel florem induit a recentem
Æthereum blande circum diffundit odorem.
Quid vero pecudum, quid luxuriantia campis
Agmina tarda bonū, quæ morsibus obvia tondent
Gramina? quid capreis, aut ubera laxa juvencis
Commemorem? vel mane vigil quæ lœta laborum
Rustica siccarat primum surgentis Eoi
Ad radios, niveo referens spumanzia lacte
Cymbia,

Cymbia, vel matrū quæ corpora pendulū hædus
Mulserat, ad sueto testatus gaudia lusu.
Sic agiles ergo huic oculos sic volvimus illuc.
Qualis se vitreo speculi miratur in orbe
Virgo decens, jam flaventis discrimina cinni
Obstupes, & flavum pulchre redimentia cinnum
Flamea, jam furiim teneras jaculantia flammæ
Lumina luminibus tacitus obit, inque genarum
Orbibus errantem gaudet candore ruborem.
Nec vidisse semel satu est; velit usque tueri
Exanimi vultus nunquam satiabilis umbra,
Ni mentem feriat pensi melioris imago.
Talis ego, varias varia sub imagine rerum
Natura iurgentis opes dum lustro, stupentique
Obtutu desixus eo, cupiam usque morari;
Ni revocet naturæ autor, mentemque sibi ipse
Postulet, irato iam longa silentia vultu.
Ergo age mens, age lingua, haud in vidiosa Parens
In laudes exurge tui, rerumque satori
Solve suos vocis modulo incunctanter honores.
Tu Pater es cui laus omnis, cui gloria soli
Debetur, tu in Trino unus, tu Trinus in uno,
Lucis inaccessa circum fulgentis abÿso
Cingeris, in te habitans, in te omnia circūplexus,
Principium sine fine Pater, genitura perennis
Æterni Patris sapientia, nexus utrumque
Suave ligans æqua vus Amor, Amor ortus istroq.
Tu Deus aeterno mentem devinctus amore
Rupisti aeternas tenebras, confinia lucis
Iunxisti: tu templa isthac diffusilis æthrae
Fornicis in morem circumcamerata, perenni
Lege ligas, denos impletens orbibus orbes.
Quorum qui decimus, supero discrimina seculo
Ponit: ubi caleustum acies cælestibus alis
Auctorem circumvolitant, gens sancta, sacrissæ
Premia ministeriis, nostroque exercita mundo.

Tn

Tu nitidis stellarum oculis, tu fœdera solis
Lunaique globo statuis : tibi militat uni
Suavibus obsequiis chorus astricus omnis Olympi.
Tu liquidos æthra tractus, atque aëris alti
Fæcunda virtute repletus ; tu quicquid in orbe
Miramur, quicquid cæca ignoratio Sorti
Affingit, quicquid male-sana scientia matri
Naturæ, tu solus agis ; tu solus ab alto
Obiendis tenues sinuosis nubibus auræ,
Ind:gaque exsaturas pluvias genialibus arvas:
Tu solus premis Æolios & promis alumnos:
Imbricitor tibi flat Boreas ; tibi pura Favoni
Aura fluit : tu marmoreis è fluctibus undas
Fætorum laticum secreta per intima terræ
Sursum agis; æthereos haustus, igneosque vigores
Omnibus implicasti unus. jamque insita rebus
Principia idem unus refoves: hinc divite cornu
Fundit opes variæ te prolixciente sub auræ
Terra parens ; rursum te destituente recondit.
Hinc varie species animorū animanib; illinc
Concipiunt aliis diverso tempore motus,
Quæq; secant liquidū ruilantibus æthera pennis;
Quæque per herbosos carpentes gramina campos
Luxuriant; quæque adsuetæ feroribus ausis
Venatu invigilant, latebrisque vagantur opertis;
Quæq; profunda cavis sulcantes aquora pinnis,
Ingeminant varios liquido sub marmore lapsus.
Nos igitur, quorum divina faventia mentes
Igniculo accedit sacro intellectilis auræ,
Te solum rerum dominum, rerumque Parentem
Laudibus evehimus; te Majestate verendum
Supplice adoramus vulnu, virtute potentem
Ausu humiles tremimus facto sapiente stupendū
Miramur mente attoniti, bonitate benignum
Devoti cordis sincero ardemos amore.
Tu vero, qui nos Stygiis è fangibus Orci

Lucta-

*Luctans cum morte rapis, qui Cælica nobis
Templa aperis, pura sacrati flaminis unda
Etue concreta in seculo è pectore labes.
Pelle animo tenebras; ut sic super astra choreas
Inter Olympiacas, sincero luce vigentes
Vsurpent oculi mentis ina Numinis, corque
Nectareus plenum succis te spiret, & unum
Vnica amet, totique adeo sine fine fruamur
Lætitia, cui nulli oculi, nullum alite vento
Acrius ingenii fese insinuavit acumen.
Tum demū certatim alacres, dignegue canemus
Laudem animo juges indeficiente tenores.*

FINIS.

THEOD.

THEOD. SCHREVELII
AMBI MORALES

A D

Ethicam Aristoteleam

D. ANTONII VVALLÆI.

M

—
—
—
—

—
—
—
—

—
—
—
—

—
—
—
—

—
—
—
—

—
—
—
—

—
—
—
—

—
—
—
—

—
—
—
—

—
—
—
—

—
—
—
—

—
—
—
—

—
—
—
—

—
—
—
—

—
—
—
—

—
—
—
—

—
—
—
—

—
—
—
—

E T H I C A

D. ANTONII VVALÆI

Metaphrasi Poëtica Iambici carni-
nis adumbrata,

Authore

D. THEOD. SCHREVELIO.

QVÆ Parca dira? virgo quæ Cocytia? *Authoris*
Aut fæta monstros Eumenis nocen- *querela*
tibus *de corrus-*
Caliginoso Ditis inferni specu *ptis sacra-*
Laxata pridem? Noctis atræ filia *li mori-*
Potens Echidnis, sæviorque Erinnye *bus.*
Affavit orbem? Solis infecit diem?
Audaciæque tristis incendit facem?
Grassata late, quaque Phœbus occidit,
Et qua resurgens lucidum extollit caput.
In damna præceps fertur humanum genus,
Mundus fatiscit, omnia in pejus ruunt,
Mortaliumque peccoti infudit furor;
Et succus atræ pestilens lolidinis.
Profana plebes, contumax puertia,
Licentiæque, ludicrisque dedita:
Domanda nulli spiritus altos gerit
Ferox Iuventa, cerea ad quodvis nefas,
Sequax malorum, quæ voluptas imperat,
Aut blanda jussit Cypris, aut potens Amor:
Pietas refixit, impiorum factio
Iam signa tollit, fugit è terris Themis
Proscripta mundo, regnat infandum scelus;
Et alma virtus cœpit (heu) contemptui,
Probroque haberi, venditur pretio decus;

M 2 Excessus

I A M B I

Excessit orbe candor, & decens pudor:
Pecuniarum luxus ingens helluo,
Decoctor æris, otioque marcidus
Cæcam juventam traxit in casses suos.
Et docta Circe vertere in sues viros
Potens, venenis robur enervat suis.
Tum vitia quævis , fastus, & mores mali
Crevere, pravo sæculi commercio.

- Philos- Non hæc Machaon doctus , aut Cous sener,
phiam Curabit ægri pectoris contagia .
mederi Cultura mentis , artium Sophie parens
acrimis, Donata cœlo , pignus & munus Dei;
eam verā Vitæ magistra , prima virtutum comes
animorū Feret medelam, restitutrix robotis,
medici- Solatiumque Socratis Scholæ dabunt ;
nam. Qui disciplinas evocatas cælitus
Moralis Deduxit astris , & receptas urbibus
Philos- Morum magister intulit Penatibus:
phia au- Cives coëgit, posterosque Cecropis
thor So- Præcepta vitæ discere , & verum decus,
crates. Beatores & deinceps vivere.
Et quæ secuta nomina Actæum senem ;
Speusippus acer, Crantor, & princeps Plato;
Et illa Itirps Asclepia , & dium genus,
Machaonisque creditus verus nepos,
Iubar Stagiræ, sæculi miraculum,
Feret levamen ulceri Chironio ;
Et tollet omne quidquid in vita mali ;
Morumque trader regulas recti arbitret :
Nam quid repugnans , quidve Naturæ placens ;
Collegit unus, imbuens natum pater ;
Eudemiumque Theseum datum sibi :
Ethica A- Quæ norma recti, quod sit extremum boni,
rīst. Nico- Et hinc, & inde limites justi dati
machica
& Eude- Æquo, bonoque , quodque Virtutis decus.
nia. Hæc cuncta lege carminis comprehendere*

Pra-

M O R A L E S.

Præcepta, virtus suasit, atque ardens amor.
Favete Musæ, tuque Musarum pater
Apollo, vatis orsa vocalis juva.

Sed ne vagemur, disciplina Socratis
Moralis illa, quæ vocatur Ethice,
Determinanda finibus primum suis,
Hæc actionum, & praxios scientia est,
Non nuda retum notio, sed quatenus
Fines honesti respicit felix homo.
Objecta quippe non inertis Ethicæ
Sunt actiones, quas honestas præcipit,
Et alma virtus sueta rectum tradere.

Divisa justis partibus Scientia
Nec uniformis, vita moralis duplex.
Diffusa late quodlibet tractat prior
Genus actionum: proxima objectis sibi
Intenta certis, respicit verum bonum.
Verum ut sequamur ordinem tritum magis
Scientiis, virtutibusque practicis,
Præcepta primum pauca de summo bono,
Dein media tradam, sumpta virtutum choro,
Et quæ ad supremum læta perducunt bonum.

Apex salutis, quoque nec majus bonum.
Homines fatemur, dicitur Felicitas,
Beatitudo, quæ recomfortis mentibus
Æquare dia posset humanum genus.
Sed quis sit ille terminus summi boni
Cœlo locandus, numinique proximus,
Mens bruta nescit, hæret obtutu stupens.

Vulgus profanum quærit in bonis bonum,
Solos beatos dictans ter, & quater,
Qui multa possunt, quique multa possident,
Atque invidendas regibus gazas tenent,
Quas aut superbo dives auti gurgite
Eructat Hermus, autiser volvit Tagus.
Pulcherrye Ganges, quasque sub terris opes

Invoca-
tio.

Philoso-
phia mo-
ralis de-
finitio.

Pag. 13.

Philoso-
phia mo-
ralis di-
visio. pag.

15.

Felicitas
& *Beati-*
tudinis
summū
bonum.

pag. 20.

Vulgi o-
pinio de
summo
bono. pag.

23. 24.

I A M B I

Erebo reposas fudit intactas Iber.

Politico- Sunt qui perenni gloriæ magis student,
rū opinio. Arabumque gazis, præferunt famæ decus,
Pag. 24. Pulchrumque credunt omnium præconiis
Per ora ferri, tollere ad cœlum caput:
Et quem perurit gloriæ major sitis,
In dignitate collocat summum bonum,
Miratus ostrum, & purpuram latæ togæ;
Trabeas rigentes aureo subtemine .
Stupet ; triumphos , laureamque somnians
Solum curule ponit in bonis ebur.

Epicureo- Neocle nato, cæteris & asseclis,
rum de Placuit voluptas sola & indolentia
summo Mœroris expers, seu voluptas corporis,
bono opi- Seu mentis ista fuerit , intactum volo.
nio. pag. Damnatus error , vindicata veritas ,
26. Clim Sophorum calculis justis datis.

Philoso- Communis ista , & sanior sententia ,
phorum Virtute sumnum docta metiri bonum:
cōmuni In hoc Sophorum tota consensit cohors ,
opinio. In hoc Lycea, Stoæ consensit bonum ,
pag. 29. Nec non Platonis CecropI umbrosæ scholæ.

Virum Resultat ex his quæstio, sed nobilis ,
summum Vtrum supremum maximumque sit bonum ,
bonum in Virtutis habitus, an sit ejus actio ?
actione Hinc Stoæ certat , & scholæ Zenonia ,
sit , an in Illinc Lycea ; salya cuique authoritas ,
habitu, Ratioque constat, veritatis regula.
quæritur Si segregata partium divertio ,
pag. 30. Vnita demus, stante semper copula.

Bona ex- Sed quæ feremus corporis tandem bona ?
terna quo Distincta resto, robur, & formæ decus ,
loco ha- Fortuna quæ vel blanda largitur bona ,
benda. Census, honores, stemmata, atque opes Midæ ,
Pag. 33. Contemnit ista porticus Zenonia ,
Placent alumno, quem Stagira sustulit ,

Atque

M O R A L E S.

Atque expetenda vera contendit bona;
Illustriorem quod dedere gloriam.

Accedit illud, quod comes summi boni
Suavis voluptas sit, beatis mentibus:
Verum Platonis altius sese levat
Mens dia magni, collocans summum bonum
In visione numinis, quod est Deus;
Pulchrasque Ideas mente concepit Plato.

Felicitatem pandimus finem boni:
Media supersunt; proxima ad metam est via
Aut ipsa virtus, sive virtutum chorus.
Quæ digna sedes? quodve subjectum capax
Virtutis almæ? Quod sit objectum? cui
Intenta virtus? Quique Naturæ decor?
Quærenda porro, deinde virtutum notæ,
Et singularum non tace nda nomina.

Regina virtus Mentis in sacrario,
Animæque in arce tota majestas nitet,
Cum Mente regnat, cumque parte principe:
Intus malorum quidquid est Affectionum
Subesse cogit, efferos motus domat,
Metum repellit, spemque vel cassam fover:
Sanat dolores, ponit irato modum;
Et quod voluptas suscitavit gaudium
In mente claudit, & silentio premit:
Cupidinumque tollit impetus leves,
Et leniores, atque ferventes nimis,
Quos Hellas audax propriè vocat νύρη.

Iam quæ bonarum causa virtutum efficax,
Non una mens est omnibus. Cous senex
Pater medentum, & natio Galenica,
Virtutis esse proximam causam volunt
Bene temperatum corpus, & plenum salis.
At Stoicorum secta, naturæ magis
Tribuenda censet prima recti semina.
Natus Stagiræ, principes causas facit,

M. 4

Platonis
opinio, &
Idea. pag.
42.

Media
ad sum-
mum bo-
num vir-
tutes.
pag. 44.

Anima,
subjectū
virtutū,
affectionib.
imperat.
pag. 45.

Virtutū
quæ cau-
sa effi-
cientes.
pag. 64.
Medico-
rum sen-
tentia.
pag. 58.
Stoicorū
sententia.
Stu. pag. 52.

I A M B I

Aristote- Studiumque longum, & actiones perpetues;
lis sentē- Et comparari summa virtutum putat
ria. p. 61. Crebro laboris usu, & assuetudine.
Nec vana jactant, quotquot acceptum ferunt
Morum profectum litterarum cultibus:
Didicisse quippe litteras fideliter,
Mollire mores credidit Naso feros.

Virtutis His ventilatis, colligi recte potest
accurata Quod alma virtus habitus, & electio est,
definitio. Medio reposta, quaque vel nos respicit,
p. 69. 70. Vel metienda mente prudentis viri.
Verum ista quid vult pertinax *αρχείστις?*
Electione libera quidvis agit.

Huc refe- Coacta virtus nomen amittit suum,
renda A'νέστον τε damnat, ut quodvis malum;
Sponta- Seu sponte fiat, seu per oscitantiam.
neum & Natura Morum Practicæque essentia.
In viuum. Virtutis ista est, Phœbe conatus juva
pag. 83. Favens Iambis, donec ad finem manu
Et umbilicum cuncta perducam suum.

Ethica Morata virtus nobili scientiæ.
particu- Subiecta, rursus sedibus distat suis :
laris di- Vni voluntas, impetusque Affectionum
vizio in Concessa sedes; alteri vis ignea
Dianoe- Intelligendi, mentis integræ vigor.
ticam & In membra rursus more commendabilis
Ethicam. Divisa virtus, partium distat gradu:
pag. 108. Vna inchoata, & Semivirtus dicitur,
Virtus a- At plena virtus altera, & perfectior.
lia In- Nam sive rectos pectori immisit satus,
choata, Bonæque mentis semina ex ortu dedit,
Perfecta Diæque parvas subdidit menti faces
alii. pag. Natura sollers, semper augmento tamen
108. Intenta virtus, respicit maius bonum.
109. Verum inchoatas primitus, dein cæteras
Perfectiores prosequemur ordine,

Quan-

M O R A L E S.

Quantum licebit lege servata metri.

Hic Semivirtus prima , Continentia est,
Sedemque jure principem sibi vendicat :
Hæc quod decorum quodque sit rectum capit,
Motus rebelles , & cupidinum feros,
Laborioso prævalens certamine,
Retundit ictus , fortis & tandem domat.
Sed Continenti Incontinens opponitur,
Qui concupitis vincitur facillime :
Ratio repugnat , non repugnat impotens :
Sed sponte cedit, vixius indulget sibi :
Eoque differt Temperante Continens,
Quod ille motus , impetusque affectuum,
Libidinumque frænet impotentiam,
Nulla laborans ardui molestia.
Tales Pericles, Scipio recti tenax,
Xenocratesque, nuda quem risit Phryne.

Hinc Semivirtus altera est Tolerantia,
Quæ dura patitur, & dolenda sustinet,
Suffert dolores, bilis intus æstuat :
Ratio repugnat mentis impotentiaæ.
Moderatur iram, nec dolori succuba,
Nec mollis audit destituta robore.
Laudatus olim callus Aëtæi senis,
Pompeius ingens, Codrus, & magnus Cato:
Et vindicanda oblivii rubigine
Intaminata Reguli constantia.

Nec Semivirtus est silenda tertia,
Submissa Peitho. Mentis hæc affectio est
Morata recte, quæ potentioribus,
Atque eruditis audiens dicto venit,
Libensque paret , recta cum mens imperat;
Et cæterarum norma virtutum cluit;
Felicitatis alma ducit ad viam.

Perfectæ
Virtutes.
In alta tendit, Cœlitum spectans domos,

M. 5

Semivir-
tutes. p.
108.
109.
Continen-
tia, grac-
iynogis-
tda. pag.
111.

Toleran-
tia, xge-
tegia.
pag. 112.

Obedien-
tia. pag.
113.

Perfectæ
Virtutes.
pag. 114.

Bea-

I A M B I

Beatiorem quætit in cœlis locum.

Pertusa terras, astra felix cogitat,

Erecta sursum vertice in cœlum dato.

Fortitudo Has inter agmen ducit invicta manu

avdacia. Virile robur, quæque virtus mascula,

pag. 116. Audax virago, præliisque interrita:

Non in lacertis viribusque corporis,

Quales leonum, collocat fiduciam,

Sed mente forti sufferens quævis mala,

Objectum Compescit iram, spiritus mares domat.

Fortitu- Acres dolores concoquit viatrix sui.

dinis in- Nec extimescens pallida formidine,

ternū & Peticulorum commovetur turbine:

externū. Quæ ferre honestum censet, & pulchrum mori:

pag. 117. Et turpe credit non subire vulnera,

Belli tumultu si laboret patria.

Extrema Tamen furentes impetus audacia

Fortitu- Ratione frænat, sicut & timidos fugit,

dinis pag. Et deserentes signa condemnat, metu.

118. Virtute clari, & militari gloria,

Et Tullus audax, Cocles in Thybrim datus,

Siciniusque, torque clarus Manlius,

Et Theramenes Critix bibens suo:

Ad astra clarum fama Marcellum tulit,

Leonidemque, Sparta quem fortem dedit.

Temperā- Rutsum secunda sede Temperantia est,

tia, σω- Moderata virtus, quæ decenter appetit,

Φροσύνη Fugitque cauta, quæ voluptas blandula,

quid? Et melle fragrans sensibus subjicerit.

pag. 125. Lascivientes luminum regit faces,

Objectum Et audiendis ludicris ponit modum:

volupras Ad hæc odorum cinnami que copiam,

sensuum. (Quam vel Sabæus legit aut felix Arabs)

pag. 127. Luxumque damnat: helluones improbat,

Et ventricosis ebræis scribit dicam:

Solos beatos sobrios ritæ putat:

Tactum

M O R A Z E S.

Tactum gubernat, quem Cupido fervidus;
 Aut nuda suavit Cypris, aut decens Venus.
 Extremitates hinc, & hinc, Intemperans,
 Stuporque sensus, brutaque insensatio.
 Frugi Lycurgus Spartiata nobilis,
 Frugi Pericles, Socrates parcæ dapis:
 Ponti tyrannus stabat inter prandia;
 Demetriique nota sunt jejunia;
 Zenone nullus temperantior tamen.

Perfecta virtus terria est, quæ Largitas
 Vulgo togatis dictitata gentibus:
 Est rectitudo, quæ pecuniis prætest,
 Quas vel decenter erogat, vel accipit,
 Semperque honestum respicit quovis modo.
 Virtutis ejus $\chi\mu\gamma\alpha$ objectum, atque opes
 Nulli invidendas, quas libenter collocat
 Doloris expers; cogitat quantum satis,
 Quibusque donet, & locet quo tempore.
 Extrema sunt $\alpha\omega\pi\alpha$, ac tenacitas
 Intenta lucro, sordibusque dedita.
 Vespasiani nota Liberalitas,
 Antoniique, & Gratiani Cæsarum;
 Vatumque summus æstimator Cilnius,
 Et eruditus pulveris Constantius:
 Sed largitate præstigit cunctis Cimon,
 Qui multa amicis, pauperi, servis dedit.

Cognata virtus sumptibus gaudet magis,
 Et magna spectat, Attali famam studet
 Æquare factis, quærit in summis decus,
 Æterna volvit, & secunda marmora,
 Locat struendis Principum palatiis,
 Templis columnas Africæ excisas jugis.
 Monumenta regum, & Memphidos miracula
 Æquanda Olympo, mente tota concipit.
 Molitur arces, turribus cœlum petit,
 Theatra, portus, porticus Zenonias,

Extrema
 Teperan-
 iiæ. pag.
 127.
 128.

Liberali-
 ras, è-
 λούτε-
 ειότης.
 quid?
 pag. 129.

Objectum
 Liberali-
 tatis. pag.
 129.

Extrema
 Liberali-
 tatu. pag.
 131.

Magnifi-
 centia.
 μεγαλο-
 πεποδα.
 pag. 133.

Metara

I A M B I

Metata latis exstruit decempedis;
Vulgare quidquid spernit, & pictas trabes
Incendit auro, pingit æratas fores,
Aulæa tollit, vasa signis horrida
Abacis reponit, prandioque publico
Donat clientes, sumptuum nunquam piget.

Extrema Contra decorum si quid horum omittitur,
sunt Pu- Sumptusque fiant anxie, est Pusillitas :
fillitas, & Egressa fines aulico fastu tumens,
Ostentatio. Et unionum prodiga, ostentatio est ;
Pag. 134. lactantiæque non ferenda gloria.

Magna- Mignanima virtus, mentis arduæ bonum,
nimitta, Laudat secures, fascibusque ducitur,
meszaðo- Intenta famæ, maximisque honoribus ;
-þvþðæ. Quibus appetendis, & gerendis eligit
Pag. 135. Id, quod decorum maxime, & laudabile,
Contrariumque quod minus decet, fugit.
Objectum Objecta honores consularis purpuræ,
Magna- Privatioque laudis, & carentia.
nimita- Mens alta magni pectoris dignoscitur,
iu. p. 135. Quod sese honore quodlibet dignum putet,
Magna- Votique compos, gaudium in sinu fovet,
nimita- Majora sperat, nec secundis tollitur
tis pro- Immota, spernit sortis alternæ vices :
priæ quo? Nihil stupendum deputat, magnum nihil,
Pag. 135. His major ipsa; susque deque injurias,
Calumniisque ciyium vanas habet,
Secura recto: munus acceptum refert
Majore semper lance, nunquam vincitur;
Et candidatæ si petendus fascium
Honos videtur, tardior venit gradu :
Patiens repulse, summa semper appetens;
Aperte amica, nemini parcit malo.
Quæcunque sentit, libere pronuntiat;
Constantiamque servat in vita gravem.
Ruisus recenset rarior laudes yiri

Aman.

M O R A L E S.

Amantis æquum, sed silentio premit.
Nec dente carpit livido famæ decus;
Pericla vitat, nec subit vulgaria,
Sed magna tantum, parca nec vitæ suæ.
Excelsa virtus fulsit Albini ducis,
Qui stratus inter militum strages datas,
Trophæa volvit, hostiumque ancilia
Resuscitato spiritu fixit Iovi.

Extremitates hinc, & hinc pugnantium
Sunt arrogantes, & pusilli peccoris:
Illi secundis turgidi fastu rument,
Et metiuntur purpura verum decus,
Et magna spirant ebræi successibus;
His mens pusilla, quæque nec notit sua,
Dignique cum sint fascium summis bonis,
Indignitatem semper incusant suam.

Cognata celsis mentibus Modestia est
Submissa virtus, ambituque æquabilis;
Non invidendis fascibus mitis studet:
Ebur curule, purpuramque despicit,
Humilisque laxæ syrma non trahit togæ,
Contenta focco. Si quod obtigit decus,
Et fama justi nominis, premit sinu.
Nunquam Modestus gaudio attollit caput,
Compos honorum; nec negatis invidet,
Doletque raptis: arrogat nihil sibi:
Nec humiliore despicit quemquam loco,
Suum tuetur, commodus silentio.

Extrema damnat, ambitus fastum levem,
Cupidinemque non decentis gloriæ,
Animumque nullis erigendum fascibus.

Mansueta virtus ponit irato modum,
Facilisque flesti lacrymis Clementia,
Sufflamen iræ, quando mens exorbitat.
Hæc illa virtus, quæ facit mitescere
Animos feroces, vim leonis insitam;

Magna-
nimita-
tu Extre-
ma, με-
γερψύ-
χα, pu-
sillanimi-
tas, &
χωνό-
της, ar-
rogantia.
pag. 138.
Modestia
οὐφεγ-
σινη.
pag. 142.
Extrema
Mode-
stia, Φε-
λοῦμια,
Ἐ ἀφι-
λοπυια.
pag. 243.
Mansue-
tudo &
Clemen-
tia, πεπ-
οτης,
quid sit?
pag. 144.

Ebul.

I A M B I

- Extrema** Ebullienti sanguini imponit moras.
Clementia, & varia eius nomina. Nec damnat iram causam quam justam facit,
 Quibusque oportet contumax irascitur,
 Et turpe rursus credit irasci bonis.
In excessu, Ira, cunctia, & Implacabilitas, Hac mente Cæsar victor, & potens sui,
 Pepercit ira cæteris clementior;
 Solatus hostes, juvit infestum sibi,
 Et ambientem Memmum fasces novos.
Orga, Implacabilis, & Minus. Famosa Calvi scominata, & salsos jocos,
 Nec non Catulli stigmatum diras notas
 Excepit æqua mente, contempstæ minas:
 Statuamque Syllæ, quam tumultus publicus
 Stravit, reponi jussit in suum decus.
Sævitia, & Lenitas, in conuersatione civili, & Indulgenteria. Extremitatis nomina excessu latent,
 Nam bilis atræ copia, iracundia est,
 Et quæ dolorem concipit causam ob levem,
 Animosque ponens flectitur spatio brevi.
146. Et rursus ira difficulter solvit,
 Quam sola justi temporis domat mora.
In defectu, si oportet, Lenitas, & Indulgenteria. Sed sævientis pectoris major furor,
 Quique obstinatus talionem cogitat,
 Animoque vulnus condit implacabili,
 Nec ponit æstum biliosi sanguinis,
 Hostem priusquam vindicavit dextera.
147. Defectus autem Lenitas præpostera,
 Et Lenitati proxima Indulgenteria,
 Damnosa cuivis, maxime Rectoribus,
 Reique quotquot publicæ clavum tenent:
 Nam disciplinæ robur enervat merum,
 Scelerumque laxat omnium repugna
 In civitate non ferenda impunitas.
Affabilitas, grace, & Amicitia. Nec improbanda civium congregibus
 Humanitas, Veracitas, & Comitas,
 Quam Grauarum conjugavit copula,
 Amica vitæ, & mutuo commercio,
 Sermonis illa Suada, & Eloquentia

Innata

M O R A L E S.

Innata labris, gestibusque humanitas,
Quæ quid decorum maxime in sermoni-
bus

Spectare gnara, spernit affatus leves,
Gnathonicosque, blandulosque devovet
Morata gestus, tetricos semper nova
Morositate damnat extremo malo
Contentiosos bilis atræ filios.

Secunda virtus veritatis arbitra,
Sinceritasque, candor, & nudum decus,
Et absque fuso, fictionis nescia,
Sermone, gesu, vestium velamine,
Omniq[ue] vita semper æqualis sibi.
Sed veritati vanitas opponitur,
Mendaciumque, frausque consutis dolis,
Blandæque lingua fascinum, & virus no-
Extremitates veritatis; arrogans, (cens.
Qui vana jactat, arte fumos venditans;
Et versipellis; qui que fallacem gerit
Sub corde vulpem, qui que pectoris sinu
Aliud recondit, aliud ore jactitat;
Et doctus ēγων fallere, & cassus fide.

Postrema virtus blanda conversatio est,
Urbanitasque, quæ facetiis studet,
Salibusque gaudet, quatenus decet virum
Recti tenacem, ludere atque uti jocis.
Requies laborum, pectoris solarium
Curis subacti, robut alternis redit.
Verum in jocosis hæc tenenda cautio est,
Ne vel profani, aut scenici risus sales,
Vel impudica effutiantur scommata.
Placent acuta ludicra, & multi salis:
Extrema peccant, vel joci scurrilitas,
Vel inficetæ, rusticæque fabulæ.
Sed ne indecori in rebus, aut sermoni-
bus,

Extrema:
blandus, &
adulator. pag.
151. moro-
sus, & con-
tentiosus. pag.

152.
Veracitas, &-
ληθεα. pag.
152.

Veracitati op-
ponitur in ex-
cessu. Arro-
gantia. in defe-
ctu εἰγωνία.
pag. 153.

Comitas, δι-
πραπεδία,
quid? p. 169.

Extrema, βω-
μηλοχία,
scurrilitas, in
excessu: & Α'
γειότης, ru-
sticitas, in
defectu. p. 161.

Verecundia,
αἰδὼς quid?
pag. 162.

Quic-

I A M B I

Quicquam geratur , conscius vetat Pudor.
Non ipsa virtus, fida virtutis comes,
Custosque honesti est , gemina morum ful-
gurans.
Vitæ Magistra facta castigat mala:
Nec turpe quicquam suadet , aut patrat.
scelus.

*Extrema; na-
τα τελείωσις, &
έπιχεργα-
το. pag. 163.* Metuit pudendum dedecus, reñtrix sui;
Infamiamque vitat, ut dirum nefas ;
Duræque frontis odit impudentiam,
Pavidasque mentes ponit extremo loco.

*Nemesis. pag.
163. 164.* Affeçtus alter moribus laudabilis,
Quem justa turbat ira , & indignatio est,
Tumens dolore , bile perfundit jecur
Minax flagello sôntico Rhamnusia,
Cum mente volvit immerentis præmia,
Dignos haberî laude Theritas meros,
Et promoveri Lentulorum sanguinem,
Et posthabeti nata famæ nomina,
Metitisque claros , destitutos gloria.

*Extrema,
φθόνος, καὶ
ἐπιχεργα-
το. pag. 164.* Extrema Livor , & comes successuum
Feliciorum pessima Invidentia,
Malignitasque livida , & gaudens malis.

*Iustitia , δι-
καιοσύνη,
duplex ; Uni-
versalis, Par-
ticularis.
165.* ASTRAEA restat, iutis antistes sacri,
Iustique reñtrix, pacis ac legum datrix,
Idea reñti , legibus consentiens.
Natura Iusti , quaque se pandit Themis
Diffusa latè, partium in divortia
Abit bimembrys : universæ sumitur,
Specie deinde propria distinguitur.
Sed universa sedis augustæ Themis,
Non una tantum, simplicisque essentiæ est,
Sed tota virtus , quæque virtutes habet

*Virtutum E-
pitome. pag.
165.* Veluna cunctas pectoris sacrario.
Hæc summa virtus, quaque non majus bo-
num.

In

M O R A L E S.

In arce virtus hæc locanda Cœlitum,
Interque tantum pulchra virtutes nitent,
Quantum inter ignes prævium Solis jubat.
Hæc est volendi affectio, & constantia,
Quæ prompta semper, & parata jugiter
Ad res gerendas quilibet, justas tamen:
Hæc jus tuetur publicum, & privos lates,
Seu legis illud, sive Naturæ bonum:
Hæc æquitatis arbitra, & legum parens.

Species secunda est, quamque commendat
Themis,

Constans voluntas cuique dandi quod suum est:
Extrema cajus plus, minusve dicimus.
Medio locata Iuris est æqualitas:
Hinc inde justi continetur terminis,
Ut nec minora, aut largiora conferat,
Meritique semper justa sit proportio.

Vetum illa rursus partibus distat suis,
Distribuit una, corrigit sed altera;
Vtraque justa lance metitur bona..
In civitate, reque publica prior
Versatur æqua, præmia aut pœnas ferens:
Tribuit merenti præmia, & pœnam malis:
Quæ robur ingens urbium dixit Solon,
Retumque firma publicarum vincula.
Sed qualis ista partium proportio?
Disjuncta, qualem judicat mensor soli.
Persona qualis, talis & collatio:
Proportione dona respondent viris,
Et munus omne metiendum honoribus,
Virtutibusque singulorum æqualiter.
Sic lex perennat, resque florent publicæ.

Iustitia vero quæ regit commercia,
Contractibusque civium præst bonis,
Mutationis, Emptionis arbitra,
Iuris vocatur debiti correctio;

Ad eam
pertinet
in mei-
xæ, a-
quitas.
pag. 167.

Iustitia
particu-
laris,
quid sit?
pag. 170.

extremæ:
pag. 171.

Iustitia
particu-
laris du-
plex. pag.
171.

Distrin-
butiva
justitia:
pag. 171.

Eius Pro-
portio.
pag. 172.

Iustitia
commu-
nativa,
seu cor-
rectiva.
pag. 176.

Quæ

I A M B I

- Proportio* Quæ lance justa Iuris & prudentia
illis. Iniqua pensans, corrigit quovis modo ;
Pag. 177. Æqualiumque calculorum supputans
 Numeros recenset. Nuda rerum qualitas,
 Æqualitasque justa spectatur prior ;
 Persona cessat, dignitasve nominis.
 Sed sacra Themidos ingredi mihi cautio est,
 Phœbique mystæ ; Iuris hæc scientia est.
- Virtutes* Celebrata virtus appetitum corrigenſ
Alayon- Iam restat illa, dia quæ mentem regit,
πικρή, & Cognata cœlis, igneæ sedis vigor,
εαρυμ Sine qua, nec ipsa moribus virtus juvat.
facultas- Sed mentis almæ functio rursum duplex,
tes. p. Quarum ad sciendum maximè prior valet,
184. Et consulendo comparatur altera.
- Scientia,* Sed prima virtus Mentis, est scientia,
ἐπισημή- Scientiæque certitudo maxima,
μην. pag. Quæ scire causas proximas felix jubet.
186. Secunda virtus artium sit regula.
 Sed summa virtus Mentis est Prudentia,
Ars, qua Moralibusque disciplinis quæ prætest;
τέχνη Quæque actiones singulares dirigit ;
grace. Intenta fini, respicit semper bonum,
Pag. 186. Fugitque damnum cautione provida.
- Pruden-* At quarta virtus mentis igneæ vigor,
tia, Φρό- Quique apprehendit notiones principes.
νησις. p. Suprema virtus mentis est Sapientia.
187. Pulcherrimarum rerum ea est scientia,
Intelle- Et absoluta maximatum notio,
ctus, vñs. Apex sciendi derivatus cœlitus,
Pag. 188. Vitæque norma sanctioris Lesbia :
 Mater beatæ mentis, artium patens ;
Sapien- Animæ medela, portus, & mentis quies.
tia, σο- Pellit timores, frænat impetus leves,
Φία pag. Animique tollit fortis impotentiam :
189. Cupidinesque mentis effera domat.

Hæc

M O R A L E S.

Hæc nosmet ipsos noscere, & Deum juber,
Quo nulla tertis major est felicitas.

Sed nec premenda inglorio silentio
Heroa virtus, culmen atque apex boni;
Splendore quæ vel Solis anteiret jubar,
Sublimitate montium transit juga,
Æquanda cœlo, nubium tractus petit.
Lateque regnans quoilibet complectitur
Habitus beatos, grande virtutum decus,
Et major alma viribus mortalium,
Beatiore mentis afflato tumens.
Hac arte cœlum natus Alcmena petit,
Cretensiumque legibus Minos datus
Late tyrannus: Reguli fulsit fides,
Ardente dextra Scævolæ constantia.

Ergo illa virtus maxima, & sumimum bonū,
Divina virtus, nulla qua perfectior,
Perfectionis cæteras superans gradu,
Manente forma, major excellentia.

Feritas repugnat, belluina immanitas,
Rabies patrandi quælibet nefaria:
Libido qualis effera est in belluis;
Qualis Tyrannis, Atrei infandæ dapes,
Quique ora functis enecant viventium,
Aut mugientes ære qui torrent viros.

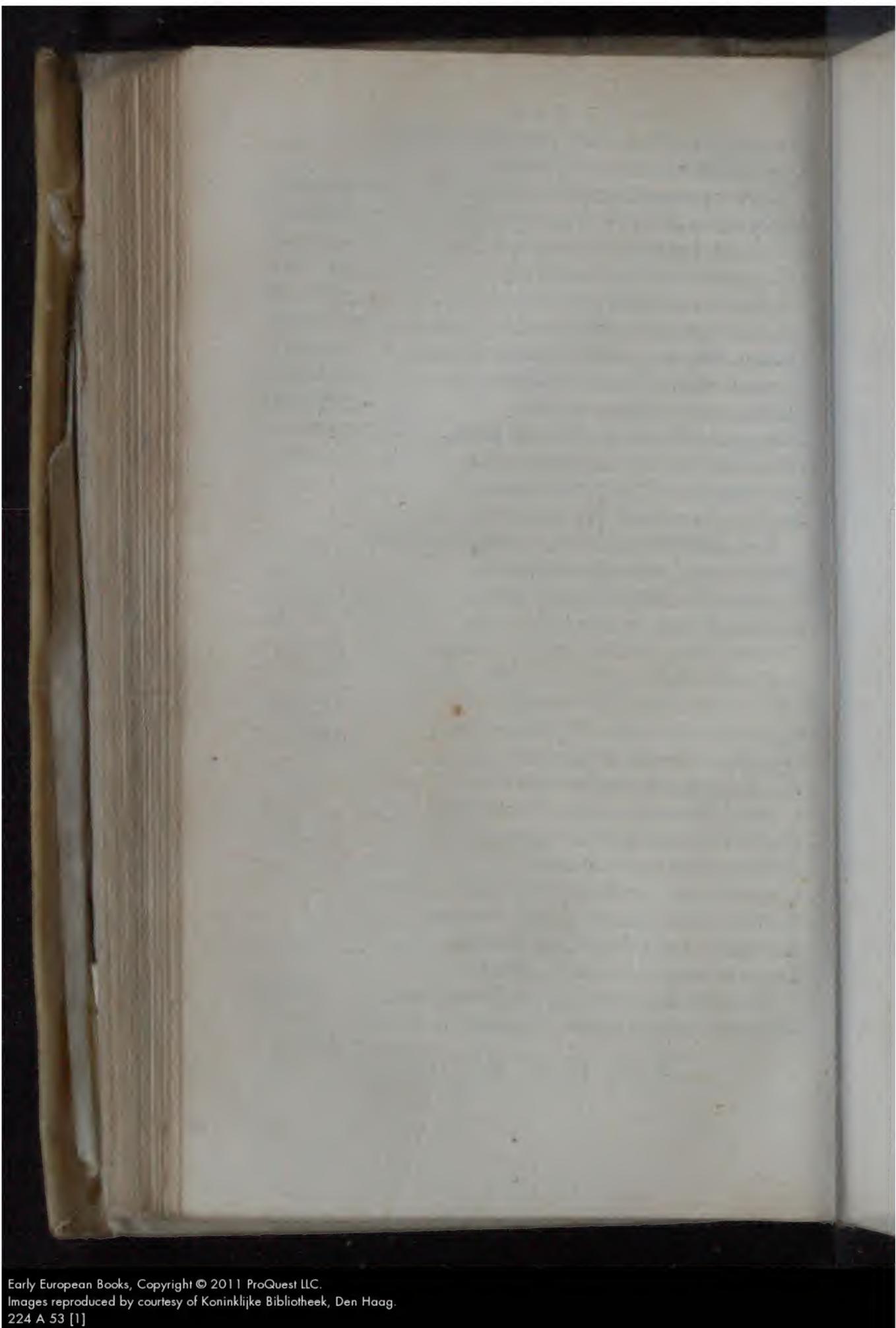
Iam restat una, rara quam colit Fides.
Amica vitæ, mentium coagulum,
Affectioneque demerendi mutua,
Cognata Iusto, civiumque vinculum,
Concordiæque publicæ præsens bonum:
Sine qua beatus esse nec potest homo,
Et qua remota vita nec felix datur.
Virtutis hæc sit clausula, & summi boni,
Coronidisque quæ tuebitur locum.

F I N. I. S.

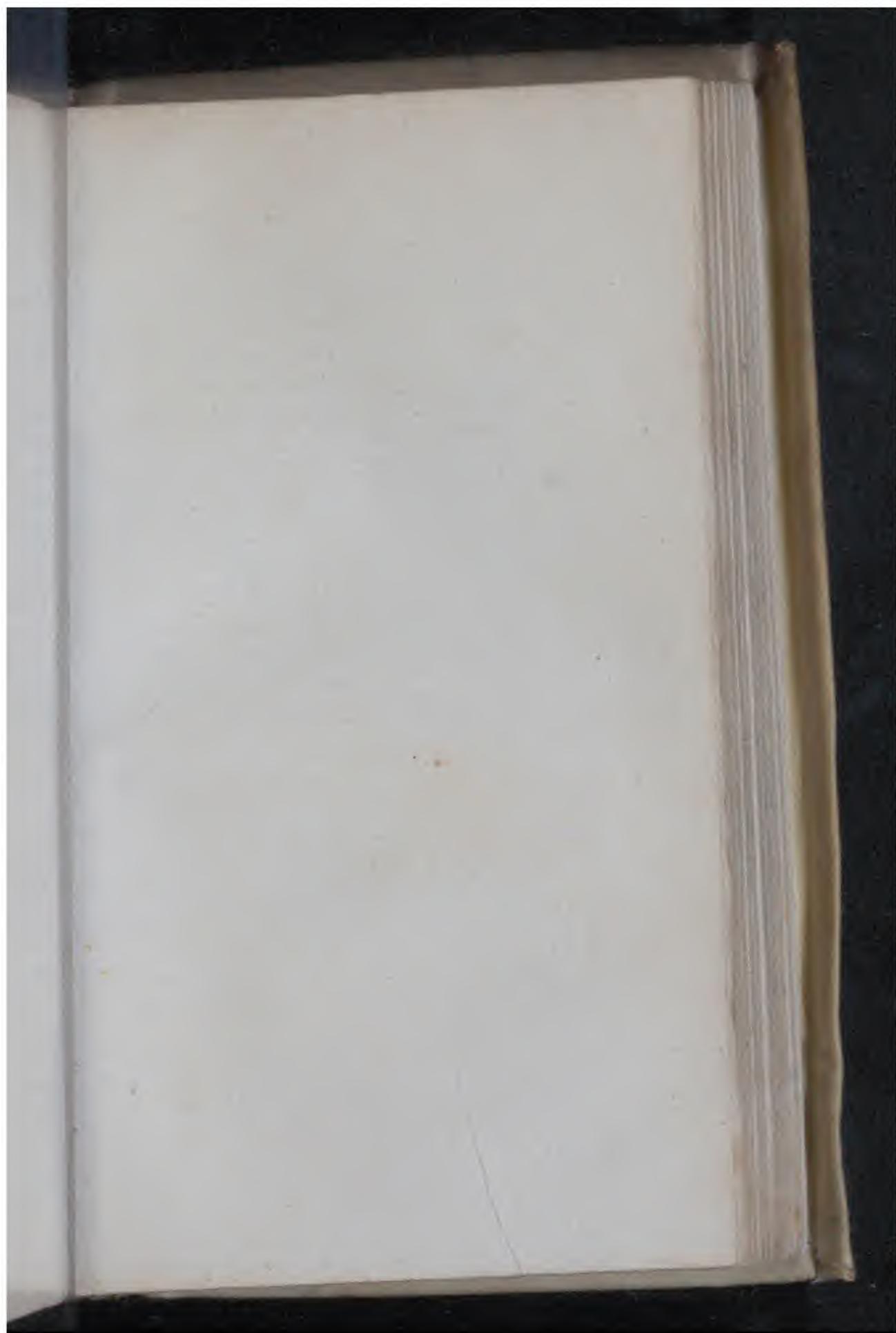
Virtus
heroica;
qua gra-
du, non
specie, ab
aliis vir-
tutibus
differt.
pag. 189.
190.

Feritas,
὇νειό-
της. pag.
190.

Amicitia
Φιλία.
pag. 190.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 A 53 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 A 53 [1]